φ. γουντγουωρθ
ε. χαρβεϋ - ν. ουωλτερ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ



ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ
ΤΥΠΟΣ

Φ. ΓΟΥΝΤΓΟΥΩΡΘ - Ε. ΧΑΡΒΕΥ - Ν. ΟΥΩΛΤΕΡ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

Μετάφραση: Τόλης Ζυγομαλάς

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ:	Τί είναι ο Αναρχισμός
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:	Γούντγουωρθ - Χάρβευ - Ουώλτερ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:	Τόλης Ζυγομαλάς
ΕΚΔΟΣΕΙΣ:	ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
	Ζ. Πηγής 17, Αθήνα
	τηλ. 3639980 - 3602040
ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:	Σεπτέμβρης 1985

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η φιλοσοφία τοῦ αναρχισμοῦ δὲν εἶναι κάτι που ἔχει επινοηθεῖ ἢ καθοριστεῖ από έναν σωτήρα Θεὸ ἢ φιλόσοφο· οὔτε οι διαφωνίες γιὰ τὸν αναρχισμὸ μποροῦν νὰ λυθοῦν μὲ αναφορὲς σὲ κατάλληλα εδάφια τῶν ἔργων τοῦ σωτήρα φιλόσοφου. Βέβαια, εἶναι αλήθεια ότι διαθέτει κι αυτὸς τοὺς φιλοσόφους του τῶν οποίων τὰ γραπτὰ — πάνω στὶς βασικὲς γραμμὲς τοῦ Σοσιαλισμοῦ ἢ τῆς ατομικότητας ἢ τῆς αναγκαιότητας τῆς επανάστασης — γιὰ μιὰ ακόμα φορὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Αλλά οι καλύτεροι απ' αυτοὺς όπως ο Κροπότκιν διακήρυσσαν πάντα ότι ἂν εἶχαν "συνεισφέρει σὲ κάποιο βαθμὸ στὸ ἔργο τῆς απελευθέρωσης τῆς εκμεταλλευόμενης ανθρωπότητας αυτὸ οφείλεται στὸ ότι οι ιδέες μας υπῆρξαν λίγο-πολὺ η έκφραση τῶν ιδεῶν που γεννιοῦνται μέσα στοὺς ίδιους τοὺς κόλπους τῶν λαϊκῶν μαζῶν".

Τὸ παρὸν βιβλίο δὲ φιλοδοξεῖ νὰ ἔχει τὴν πληρότητα ενὸς θεωρητικοῦ ἔργου οὔτε νὰ προσφέρει τὶς απαντήσεις σὲ όλα τὰ ερωτήματα που γεννιοῦνται. Ο μόνος κι αποκλειστικός του στόχος εἶναι νὰ προσφέρει στὸν αμύητο αναγνώστη μερικὲς βασικὲς γνώσεις γύρω απ' τὸν αναρχισμό, προσφέροντάς του ταυτόχρονα τὸ ερέθισμα γιὰ νὰ προχωρήσει σὲ μιὰ παραπέρα μελέτη. Ἂν καὶ δὲ συμφωνοῦμε απόλυτα μὲ όλες τὶς απόψεις τῶν συγγραφέων, καὶ παρόλο που είμαστε γενικὰ αντίθετοι μὲ τὶς υπεραπλουστεύσεις, πιστεύουμε ότι τὸ βιβλίο αποτελεῖ μιὰ μικρὴ συμβολὴ στὸ ξεκαθάρισμα τῆς ιδεολογικῆς σύγχυσης που επὶ σειρὰ ετῶν μαστίζει τὸν ελληνικὸ αναρχικὸ "χῶρο", συντελώντας — μαζὶ μὲ ἄλλους λόγους — στὴν τελμάτωση καὶ τὴν παλινδρόμησή του.

Οι εκδόσεις

ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟ*

Νίκολας Ουώλτερ

Τί πιστεύουν οι αναρχικοί

Οι πρώτοι αναρχικοί ήταν άνθρωποι που πήραν μέρος στήν Αγγλική καί Γαλλική Επανάσταση τού 17ου καί 18ου αιώνα καί που τούς δόθηκε αυτό τό όνομα σάν προσβολή, γιά νά υποδηλώσει ότι ήθελαν τήν αναρχία μέ τήν έννοια τού χάους καί τής σύγχυσης. Όμως, περίπου απ' τή δεκαετία τού 1840, οι αναρχικοί ήταν άνθρωποι που δεχόντουσαν αυτό τό όνομα, σάν τίτλο, γιά νά δείξουν ότι ήθελαν τήν αναρχία, μέ τήν έννοια τής απουσίας κυβέρνησης. Η ελληνική λέξη α ν α ρ χ ί α, όπως καί η Αγγλική *"anarchy"*, έχει καί τίς δύο έννοιες: αυτοί που δέν είναι αναρχικοί τίς θεωρούν ότι είναι τό ίδιο πράγμα, όμως οι αναρχικοί επιμένουν στό διαχωρισμό τους. Γιά περισσότερο από ένα αιώνα, οι αναρχικοί είναι αυτοί που πιστεύουν όχι μόνο ότι η απουσία κυβέρνησης δέν σημαίνει αναγκαστικά χάος καί σύγχυση, αλλά καί ότι μιά κοινωνία χωρίς κυβέρνηση θά είναι, στήν πραγματικότητα, πολύ καλύτερη από τήν κοινωνία που ζούμε σήμερα.

Ο αναρχισμός είναι η πολιτική έκφραση τής ψυχολογικής αντίδρασης ενάντια στήν εξουσία, που εμφανίζεται σέ όλες τίς ανθρώπινες ομάδες. Όλοι γνωρίζουν τούς εκ φύσεως αναρχικούς, που δέν πιστεύουν ή δέν κάνουν κάτι μόνο καί μόνο επειδή τυχαίνει νά τούς τό πεί κάποιος άλλας. Σ' ολόκληρη τήν ιστορία η έμπρακτη τάση πρός τήν αναρχία είναι φανερή σέ άτομα καί ομάδες που εξεγείρονται ενάντια σέ κείνους που τούς εξουσιάζουν. Η θεωρητική ιδέα τής αναρχίας είναι επίσης πολύ παλιά. Έτσι, η περιγραφή μιάς παρωχημένης χρυσής εποχής χωρίς κυβέρνηση, μπορεί νά βρεθεί στή σκέψη τής αρχαίας Κίνας καί Ινδίας, τής Αιγύπτου καί τής Μεσοποταμίας, τής Ελλάδας καί τής Ρώμης, καί παρόμοια, η επιθυμία γιά μιά μελλοντική ουτοπία χωρίς κυβέρνηση μπορεί νά βρεθεί στή σκέψη αμέτρητων θρησκευτικών καί πολιτικών συγγραφέων καί κοινοτήτων. Αλλά η εφαρμογή τής αναρχίας στήν τωρινή κατάσταση είναι πιό πρόσφατη, καί δέν είναι παρά μόνο στό αναρχικό κίνημα τού περασμένου αιώνα, που βρίσκουμε τήν απαίτηση γιά μιά κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, εδώ καί τώρα.

Κι άλλες ομάδες, καί τής αριστεράς καί τής δεξιάς, θέλουν θεωρητικά ν' απαλλαγούν από τήν κυβέρνηση. Είτε όταν η αγορά είναι τόσο ελεύθερη που δέν χρειάζεται πιά επίβλεψη είτε όταν οι άνθρωποι είναι τόσο ίσοι που δέν χρειάζονται πιά καταστολή· αλλά τά μέτρα που παίρνουν φαίνεται νά

*** Τό κείμενο αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε στό 100ό τεύχος τού Βρετανικού περιοδικού Anarchy, τόν Ιούνιο τού 1969 καί αμέσως αναδημοσιεύτηκε σάν ξεχωριστό φυλλάδιο· έχει μεταφραστεί σέ αρκετές γλώσσες καί μιά ελαφρά αναθεωρημένη έκδοση δημοσιεύτηκε τόν Ιούνιο τού 1977. Τό φυλλάδιο διατίθεται από τίς εκδόσεις Freedom Press, 84 B Whitechapel High Street, London E1, England.**

κάνουν τήν κυβέρνηση όλο καί πιό ισχυρή. Είναι οι αναρχικοί, καί μόνο οι αναρχικοί, που θέλουν νά απαλλαγούν από τήν κυβέρνηση στήν πράξη. Αυτό δέν σημαίνει ότι οι αναρχικοί πιστεύουν πως όλοι οι άνθρωποι είναι από τή φύση τους καλοί, ή ίδιοι ή τελειοποιήσιμοι ή κάτι τέτοιες ρομαντικές αηδίες. Απλώς, σημαίνει ότι οι αναρχικοί θεωρούν σχεδόν όλους τούς ανθρώπους κοινωνικούς, παρόμοιους καί ικανούς νά ζήσουν τή ζωή τους.

Πολλοί λένε ότι η κυβέρνηση είναι αναγκαία γιατί μερικοί άνθρωποι δέν μπορούν νά φροντίσουν τόν εαυτό τους, αλλά οι αναρχικοί λένε ότι η κυβέρνηση είναι επιζήμια γιατί σέ κανένα δέν μπορείς νά εμπιστευτείς τή φροντίδα κανενός. Άν όλοι οι άνθρωποι είναι τόσο κακοί ώστε νά είναι αναγκαίο νά εξουσιάζονται από άλλους, οι αναρχικοί ρωτάνε, πώς γίνεται μερικοί άνθρωποι νά είναι τόσο καλοί ώστε νά μπορούν νά εξουσιάζουν τούς άλλους; Η εξουσία έχει τήν τάση νά διαφθείρει καί η απόλυτη εξουσία διαφθείρει ολοκληρωτικά. Συγχρόνως, ο πλούτος τής γής είναι προϊόν τής εργασίας τής ανθρωπότητας σάν σύνολο κι όλοι οι άνθρωποι έχουν ίσο δικαίωμα νά συμμετέχουν στή συνέχιση τής εργασίας καί στήν απολαυή τού προϊόντος. Ο αναρχισμός είναι ένας ιδεώδης τύπος που απαιτεί ταυτόχρονα απόλυτη ελευθερία καί απόλυτη ισότητα.

Φιλελευθερισμός καί σοσιαλισμός.

Ο αναρχισμός μπορεί νά θεωρηθεί σάν εξέλιξη είτε τού φιλελευθερισμού είτε τού σοσιαλισμού, είτε καί τών δυό μαζί. Όπως καί οι φιλελεύθεροι, οι αναρχικοί θέλουν τήν ελευθερία· όπως καί οι σοσιαλιστές, οι αναρχικοί θέλουν τήν ισότητα. Αλλά δέν μάς ικανοποιεί μόνο ο φιλελευθερισμός ή μόνο ο σοσιαλισμός. Ελευθερία χωρίς ισότητα σημαίνει ότι οι φτωχοί καί οι αδύνατοι είναι λιγότερο ελεύθεροι από τούς πλούσιους καί τούς ισχυρούς καί ισότητα χωρίς ελευθερία σημαίνει ότι είμαστε όλοι σκλάβοι. Η ελευθερία καί η ισότητα δέν είναι ασυμβίβαστες, αλλά συμπληρωματικές· στή θέση τής παλιάς πόλωσης τής ελευθερίας ενάντια στήν ισότητα, σύμφωνα μέ τήν οποία μάς λένε ότι περισσότερη ελευθερία σημαίνει λιγότερη ισότητα καί ότι περισσότερη ισότητα σημαίνει λιγότερη ελευθερία, οι αναρχικοί τονίζουν ότι στήν ουσία δέν μπορείς νά έχεις τή μιά χωρίς τήν άλλη. Η ελευθερία δέν είναι γνήσια όταν μερικοί άνθρωποι είναι πολύ φτωχοί ή πολύ ανίσχυροι γιά νά τήν απολαύσουν, καί η ισότητα δέν είναι γνήσια όταν μερικοί εξουσιάζονται από άλλους. Η αποφασιστική συνεισφορά τών αναρχικών στήν πολιτική θεωρία είναι αυτή η συνειδητοποίηση, ότι ελευθερία καί ισότητα είναι, τελικά, τό ίδιο πράγμα.

Ο αναρχισμός επίσης παρεκκλίνει καί από τόν φιλελευθερισμό κι από τό σοσιαλισμό, έχοντας μιά διαφορετική άποψη γιά τήν πρόοδο. Οι φιλελεύθεροι βλέπουν τήν Ιστορία σάν μιά γραμμική εξέλιξη από τή βαρβαρότητα, τήν πρόληψη, τή μισαλλοδοξία καί τήν τυραννία πρός τόν πολιτισμό, τό διαφωτισμό, τήν ανοχή καί τή χειραφέτηση. Υπάρχουν κάμψεις κι ανακάμψεις, αλλά η αληθινή πρόοδος τού ανθρώπινου γένους είναι από ένα κακό παρελθόν πρός ένα καλό μέλλον. Οι σοσιαλιστές βλέπουν τήν Ιστορία σάν μιά διαλεκτική εξέλιξη από τή βαρβαρότητα, διαμέσου τού δεσποτισμού, τού

φεουδαλισμού καί τού καπιταλισμού, στό θρίαμβο τού προλεταριάτου καί τήν εξαφάνιση τού ταξικού συστήματος. Υπάρχουν επαναστάσεις καί αντεπαναστάσεις, αλλά η αληθινή πρόοδος τού ανθρώπινου γένους είναι από ένα κακό παρελθόν πρός ένα καλό μέλλον.

Οι αναρχικοί βλέπουν τήν πρόοδο εντελώς διαφορετικά· στήν πραγματικότητα, συχνά, δέν βλέπουν καμιά πρόοδο. Βλέπουμε τήν Ιστορία όχι σάν μιά γραμμική ή διαλεκτική εξέλιξη πρός μιά κατεύθυνση, αλλά σάν μιά δυαδική πορεία. Η ιστορία ολόκληρης τής ανθρώπινης κοινωνίας είναι η ιστορία τής πάλης εξουσιαστών καί εξουσιαζόμενων, μεταξύ εχόντων καί μή-εχόντων, μεταξύ ανθρώπων που θέλουν νά εξουσιάζουν καί αυτών που θέλουν νά ελευθερώσουν τόν εαυτό τους καί τούς συνανθρώπους τους· οι αρχές τής εξουσίας καί τής ελευθερίας, τής κυβέρνησης καί τής εξέγερσης, τού κράτους καί τής κοινωνίας, βρίσκονται σέ μόνιμη αντίθεση. Αυτή η μάχη ποτέ δέν έχει αποφασιστική έκβαση· η κίνηση τής ανθρωπότητας είναι πότε πρός τή μιά κατεύθυνση καί πότε πρός τήν άλλη. Η άνοδος ενός νέου καθεστώτος ή η πτώση ενός παλιού δέν είναι μιά μυστηριώδης διακοπή στήν εξέλιξη ή ένα ακόμα πιό μυστηριώδες μέρος τής εξέλιξης, αλλά είναι αυτό ακριβώς που φαίνεται. Τά ιστορικά γεγονότα είναι καλόδεχτα μόνο στό βαθμό που μεγαλώνουν τήν ελευθερία καί τήν ισότητα γιά όλους τούς ανθρώπους· δέν υπάρχει κανένας κρυφός λόγος γιά νά αποκαλούμε ένα κακό πράγμα καλό επειδή είναι αναπόφευκτο. Δέν μπορούμε νά κάνουμε σπουδαίες προβλέψεις γιά τό μέλλον, καί δέν μπορούμε νάμαστε σίγουροι ότι ο κόσμος θά βαδίσει πρός τό καλύτερο. Η μόνη μας ελπίδα είναι ότι, όσο η γνώση κι η συνείδηση αυξάνουν, τόσο οι άνθρωποι θά συνειδητοποιούν ότι μπορούν νά φροντίσουν τόν εαυτό τους χωρίς νά χρειάζονται τήν εξουσία.

Ωστόσο, ο αναρχισμός προέρχεται όντως κι απ' τό φιλελευθερισμό καί τό σοσιαλισμό, καί ιστορικά καί ιδεολογικά. Ο φιλελευθερισμός καί ο σοσιαλισμός εμφανίστηκαν πρίν από τόν αναρχισμό, καί ο αναρχισμός ξεπήδησε από τή μεταξύ τους αντίθεση· οι περισσότεροι αναρχικοί, ακόμα καί σήμερα ξεκινάνε είτε σάν φιλελεύθεροι είτε σάν σοσιαλιστές, ή καί τά δυό μαζί. Τό πνεύμα τής εξέγερσης σπάνια είναι πλήρως ανεπτυγμένο, καί συνήθως ενισχύεται διαμέσου τού αναρχισμού. Μέ κάποια έννοια, οι αναρχικοί παραμένουν πάντοτε φιλελεύθεροι καί σοσιαλιστές, καί όποτε απορρίπτουν ό,τι είναι καλό καί στά δυό, προδίδουν τόν ίδιο τόν αναρχισμό. Από τή μιά μεριά εξαρτιόμαστε από τήν ελευθερία τού λόγου, τής συνάθροισης, τών κινήσεων, τής συμπεριφοράς, καί ιδιαίτερα από τήν ελευθερία τού νά διαφέρουμε· απ' τήν άλλη εξαρτιόμαστε από τήν ισότητα στά υπάρχοντά μας, τήν ανθρώπινη αλληλεγγύη καί ιδιαίτερα από τόν καταμερισμό τής εξουσίας. Είμαστε φιλελεύθεροι, αλλά καί κάτι παραπάνω, καί σοσιαλιστές, αλλά καί κάτι παραπάνω.

Όμως, ο αναρχισμός δέν είναι απλώς ένα μείγμα φιλελευθερισμού καί σοσιαλισμού· αυτό είναι σοσιαλδημοκρατία ή καπιταλισμός κοινωνικής πρόνοιας, τό σύστημα που επικρατεί σ' αυτή τή χώρα*. Ό,τι κι αν οφείλουμε καί όσο κοντά κι άν είμαστε στούς φιλελεύθερους καί τούς σοσιαλιστές,

* Στήν Αγγλία (Σ.τ.Μ.).

διαφέρουμε ριζικά απ' αυτούς — καί από τους σοσιαλδημοκράτες — στό ότι απορρίπτουμε τό θεσμό τής κυβέρνησης. Καί οι φιλελεύθεροι καί οι σοσιαλιστές εξαρτώνται από τήν κυβέρνηση — οι φιλελεύθεροι δήθεν γιά νά διατηρήσουν τήν ελευθερία, αλλά στήν πραγματικότητα γιά νά εμποδίσουν τήν ισότητα, οι σοσιαλιστές δήθεν γιά νά διατηρήσουν τήν ισότητα, αλλά στήν πραγματικότητα γιά νά εμποδίσουν τήν ελευθερία. Ακόμα καί οι πιό ακραιφνείς φιλελεύθεροι καί σοσιαλιστές δέν μπορούν νά κάνουν χωρίς κυβέρνηση, τήν άσκηση εξουσίας από μερικούς ανθρώπους πάνω σέ άλλους. Η ουσία τού αναρχισμού, εκείνο χωρίς το οποίο δέν είναι αναρχισμός, είναι η άρνηση τής εξουσίας οποιουδήποτε πάνω σ' οποιονδήποτε.

Δημοκρατία καί αντιπροσώπευση.

Πολλοί άνθρωποι αντιτίθενται στίς αντιδημοκροτικές κυβερνήσεις, αλλά οι αναρχικοί διαφέρουν απ' αυτούς στό ότι αντιτίθενται καί στίς δημοκρατικές κυβερνήσεις. Μερικοί αντιτίθενται καί στίς δημοκρατικές κυβερνήσεις, αλλά οι αναρχικοί διαφέρουν απ' αυτούς γιατί τό κάνουν όχι επειδή φοβούνται ή μισούν τήν εξουσία τού λαού, αλλά γιατί πιστεύουν ότι η δημοκρατία δέν είναι η εξουσία τού λαού — ότι η δημοκρατία είναι, στήν πραγματικότητα, μιά λογική αντίφαση, μιά φυσική αδυνατότητα. Η πραγματική δημοκρατία είναι δυνατή μόνο σέ μιά μικρή κοινότητα, όπου όλοι μπορούν νά συμμετέχουν σέ κάθε απόφαση, καί τότε είναι περιττή. Αυτό που ονομάζουν δημοκρατία καί ισχυρίζονται ότι είναι κυβέρνηση τού λαού απ' τόν ίδιο τό λαό είναι στήν πραγματικότητα η διακυβέρνηση τού λαού από εκλεγμένους εξουσιαστές καί θάταν καλύτερα νά ονομάζεται "ολιγαρχία συναίνεσης".

Η κυβέρνηση εξουσιαστών, τούς οποίους έχουμε εμείς εκλέξει, είναι διαφορετική, καί γενικά καλύτερη, από τήν κυβέρνηση εξουσιαστών που έχουν εκλεγεί μόνοι τους, αλλά ακόμα κι έτσι, δέν παύει νά είναι κυβέρνηση ανθρώπων από άλλους. Ακόμα καί η πιό δημοκρατική κυβέρνηση βασίζεται σέ κάποιον που αναγκάζει κάποιον άλλο νά κάνει κάτι ή εμποδίζει κάποιον άλλο νά κάνει κάτι. Ακόμα κι όταν μάς κυβερνάνε αντιπρόσωποί μας, ακόμα καί τότε εξουσιαζόμαστε καί απ' τή στιγμή που αρχίζουν νά μάς κυβερνάνε ενάντια στή θέλησή μας, παύουν νά είναι αντιπρόσωποί μας. Οι περισσότεροι άνθρωποι συμφωνούν σήμερα στό ότι δέν έχουμε καμιά υποχρέωση απέναντι σέ μιά κυβέρνηση στήν οποία δέν μάς δίνεται ο λόγος' οι αναρχικοί προχωράνε ακόμα παραπέρα καί επιμένουν ότι δέν έχουμε καμιά υποχρέωση ακόμα κι απέναντι σέ μιά κυβέρνηση που έχουμε εμείς οι ίδιοι εκλέξει. Μπορεί νά τήν υπακούμε ή γιατί συμφωνούμε μαζί της, ή γιατί είμαστε πολύ ανίσχυροι γιά νά τήν αψηφήσουμε, αλλά δέν έχουμε καμιά υποχρέωση νά τήν υπακούμε όταν διαφωνούμε μαζί της καί είμαστε αρκετά δυνατοί νά τό κάνουμε. Οι περισσότεροι άνθρωποι συμφωνούν σήμερα ότι, προτού βγεί κάποια απόφαση πρέπει νά ζητείται η γνώμη αυτών που τούς αφορά οποιαδήποτε αλλαγή' οι αναρχικοί προχωράνε ακόμα παραπέρα καί επιμένουν ότι οι ίδιοι οι άνθρωποι θάπρεπε νά παίρνουν τίς αποφάσεις καί νά προχωρούν στήν εφαρμογή τους.

Έτσι οι αναρχικοί απορρίπτουν τήν ιδέα ενός κοινωνικού συμβόλαιου

καὶ τὴν ιδέα τῆς αντιπροσώπευσης. Στὴν ουσία, χωρὶς αμφιβολία, τὰ περισσότερα πράγματα θὰ γίνονται πάντοτε από λίγους ανθρώπους — από εκείνους που ενδιαφέρονται γιὰ ένα πρόβλημα καὶ είναι ικανοί νὰ τὸ λύσουν — αλλὰ δὲν υπάρχει καμιὰ ανάγκη νὰ επιλέγονται ἡ νὰ εκλέγονται. Οπωσδήποτε μὲ κάποιο τρόπο θὰ ξεχωρίζουν καὶ είναι καλύτερα νὰ γίνεται αυτὸ μὲ φυσικὸ τρόπο. Τὸ ζήτημα είναι ότι οι ηγέτες καὶ οι εμπειρογνώμονες δὲν είναι ανάγκη νὰ είναι εξουσιαστές, ότι η ηγεσία καὶ οι ιδιαίτερες ικανότητες δὲν συνδέονται αναγκαστικὰ μὲ τὴν εξουσία. Κι όταν η αντιπροσώπευση είναι βολική, αυτὸ είναι όλο κι όλο: ο μόνος αληθινὸς αντιπρόσωπος είναι ο απεσταλμένος ἡ ο εκπρόσωπος που έχει εξουσιοδοτηθεί απ᾽ αυτοὺς που τὸν υτέλνουν καὶ που μπορεί ν᾽ ανακληθεί απ᾽ αυτοὺς σὲ κάθε στιγμή. Απὸ τὴ μιὰ μεριά, ο εξουσιαστὴς που ισχυρίζεται ότι είναι αντιπρόσωπος είναι χειρότερος από αυτὸν που είναι ολοφάνερα ένας σφετεριστής, γιατί είναι πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ αντιμετωπίσεις τὴν εξουσία όταν είναι κρυμμένη πίσω από ωραία λόγια καὶ αφηρημένα επιχειρήματα. Τὸ γεγονὸς ότι μπορούμε, κάθε τόσο, νὰ ψηφίζουμε γιὰ νὰ διαλέξουμε τοὺς εξουσιαστές μας δὲν σημαίνει ότι είμαστε υποχρεωμένοι νὰ τοὺς υπακούμε τὸν υπόλοιπο χρόνο. Ἀν τὸ κάνουμε, είναι γιὰ πρακτικοὺς λόγους, κι όχι γιὰ ηθικούς. Οι αναρχικοί είναι αντίθετοι μὲ τὴν κυβέρνηση, όπως κι ἀν είναι δομημένη.

Κράτος καὶ Τάξη

Οι αναρχικοί, έχουν παραδοσιακὰ συγκεντρώσει τὴν αντίθεσή τους απέναντι στὴν εξουσία πάνω στὸ κράτος — δηλ. τὸ θεσμὸ που διεκδικεί τὸ μονοπώλιο τῆς εξουσίας σὲ μιὰ συγκεκριμένη περιοχή. Αυτὸ συμβαίνει γιατί τὸ κράτος είναι τὸ ανώτατο παράδειγμα εξουσίας σὲ μιὰ κοινωνία καὶ επίσης η πηγή που επιβεβαιώνει τὴ χρήση εξουσίας μέσα στὰ όριά του. Επιπλέον, οι αναρχικοί, έχουν παραδοσιακὰ αντιτεχθεί σὲ κάθε είδος κράτους — όχι μόνο στὴν ολοφάνερη τυραννία ενὸς βασιλιά, δικτάτορα ἡ καταπιεστή, αλλὰ επίσης καὶ σὲ τέτοιες παραλλαγὲς όπως η πεφωτισμένη δεσποτεία, η προοδευτικὴ μοναρχία, η φεουδαλικὴ ἡ εμπορικὴ ολιγαρχία, η κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία, ο σοβιετικὸς κομμουνισμός, κλπ. Πολλοὶ αναρχικοί υποστήριξαν ότι όλα τὰ κράτη είναι τὰ ίδια, κι ότι δὲν μπορείς νὰ διαλέξεις κανένα ανάμεσά τους.

Αυτὴ είναι ωστόσο μιὰ υπεραπλούστευση. Ὅλα τὰ κράτη είναι σίγουρα εξουσιαστικά, αλλὰ μερικὰ είναι, σίγουρα, πιὸ εξουσιαστικὰ από άλλα, καὶ κάθε φυσιολογικὸς άνθρωπος θὰ προτιμούσε νὰ ζεῖ κάτω από ένα λιγότερο παρὰ κάτω από ένα περισσότερο εξουσιαστικὸ κράτος. Γιὰ νὰ δώσουμε ένα απλὸ παράδειγμα, αυτὴ η διακήρυξη τοῦ αναρχισμοῦ δὲν θὰ μπορούσε νὰ δημοσιευτεί στὰ περισσότερα κράτη τοῦ παρελθόντος, καὶ ακόμα καὶ τώρα δὲν μπορεί νὰ δημοσιευτεί στὰ περισσότερα κράτη τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς αριστεράς, καὶ στὴν Ανατολὴ καὶ στὴ Δύση᾽ θὰ προτιμούσα, λοιπόν, νὰ ζῶ εκεί όπου μπορεί νὰ δημοσιευτεί, καὶ τὸ ίδιο καὶ οι περισσότεροι αναγνώστες μου.

Είναι λίγοι πιὰ οι αναρχικοί που υιοθετούν ακόμα μιὰ τόσο απλοϊκὴ στάση απέναντι σ᾽ ένα αφηρημένο πράγμα που λέγεται "κράτος", καὶ οι αναρχικοί συγκεντρώνουν τὶς επιθέσεις τους ενάντια στὴν κεντρικὴ κυβέρνηση

καί τούς θεσμούς που απορρέουν απ' αυτή, όχι μόνο επειδή είναι μέρος τού κράτους αλλά καί γιατί είναι τά πιό ακραία παραδείγματα χρήσης εξουσίας στήν κοινωνία. Αντιπαραθέτουμε τό κράτος στήν κοινωνία, αλλά δέν τό βλέπουμε πιά σάν άσχετο μέ τήν κοινωνία, σάν μιά τεχνητή εξέλιξη' αντίθετα, τό βλέπουμε σάν μέρος τής κοινωνίας, σάν μιά φυσική εξέλιξη. Η εξουσία είναι μιά φυσιολογική μορφή συμπεριφοράς, όπως καί η επιθετικότητα' αλλά είναι μιά μορφή συμπεριφοράς που πρέπει νά ελεγχθεί καί νά ξεπεραστεί. Ωστόσο, αυτό δέν πρόκειται νά γίνει μέ τό νά προσπαθούμε νά βρούμε τρόπους νά τή θεσμοποιήσουμε, αλλά μόνο μέ τό νά βρούμε τρόπους νά κάνουμε χωρίς αυτήν.

Οι αναρχικοί είναι αντίθετοι μέ τούς φανερά κατασταλτικούς θεσμούς τής κυβέρνησης — αξιωματούχοι, νόμοι, αστυνομία, φυλακές, στρατοί, κλπ. — όπως επίσης καί μέ κείνους που είναι φαινομενικά ευεργετικοί — επιχορηγούμενα σωματεία καί τοπικά συμβούλια, εθνικοποιημένες βιομηχανίες καί νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τράπεζες καί ασφαλιστικές εταιρίες, σχολεία καί πανεπιστήμια, τύπος καί ραδιοτηλεοπτικά μέσα, κλπ. Ο καθένας μπορεί νά δεί ότι οι πρώτοι στηρίζονται όχι στή συναίνεση αλλά στόν εξαναγκασμό καί, τελικά, στή βία' οι αναρχικοί επιμένουν ότι καί οι δεύτεροι έχουν τό ίδιο σιδερένιο χέρι, έστω κι άν φοράνε βελούδινο γάντι.

Όμως, οι θεσμοί που απορρέουν άμεσα ή έμμεσα από τό κράτος δέν μπορούν νά γίνουν κατανοητοί άν θεωρηθούν ολότελα κακοί. Μπορούν νά έχουν καί τήν καλή τους πλευρά. Έτσι έχουν μιά χρήσιμη αρνητική λειτουργία όταν αντιμάχονται τή χρήση τής εξουσίας από άλλους θεσμούς, όπως οι σκληροί γονείς, οι άπληστοι γαιοκτήμονες, τά κτηνώδη αφεντικά, οι βίαιοι εγκληματίες' κι έχουν καί μιά χρήσιμη θετική λειτουργία όταν ενθαρρύνουν επιθυμητές κοινωνικές δραστηριότητες, όπως δημόσια έργα, βοήθεια σέ περιπτώσεις καταστροφών, συστήματα επικοινωνιών καί μεταφορών, τέχνη καί κουλτούρα, ιατρικές υπηρεσίες, συνταξιοδοτικά προγράμματα, βοήθεια στούς φτωχούς, εκπαίδευση, ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα. Έτσι, έχουμε τό φιλελεύθερο κράτος καί τό κράτος πρόνοιας, τό κράτος που δουλεύει γιά τήν ελευθερία καί τό κράτος που δουλεύει γιά τήν ισότητα.

Η πρώτη αναρχική απάντηση σ' αυτό είναι ότι έχουμε επίσης τό καταπιεστικό κράτος — ότι η κύρια λειτουργία τού κράτους είναι νά κρατάει υποταγμένο τό λαό, νά περιορίζει τήν ελευθερία — καί ότι όλες οι ευεργετικές λειτουργίες τού κράτους μπορούν νά ασκηθούν κι έχουν συχνά ασκηθεί από εθελοντικές ενώσεις. Εδώ τό κράτος θυμίζει τή μεσαιωνική εκκλησία. Στό Μεσαίωνα, η εκκλησία αναμιγνυόταν σ' όλες τίς απαραίτητες κοινωνικές δραστηριότητες, κι ήταν δύσκολο νά πιστέψει κανείς ότι αυτές οι δραστηριότητες ήταν δυνατόν νά γίνουν χωρίς αυτήν. Μόνο η εκκλησία μπορούσε νά βαπτίζει, νά παντρεύει καί νά θάβει τούς ανθρώπους, κι αυτοί έπρεπε νά μάθουν ότι, στήν πραγματικότητα, δέν είχε κάτω από τόν έλεγχό της τή γέννηση, τόν έρωτα καί τό θάνατο. Κάθε δημόσια πράξη χρειαζόταν τήν επίσημη ευλογία τής εκκλησίας — πολλές τή χρειάζονται ακόμα καί τώρα. Καί οι άνθρωποι έπρεπε νά τό μάθουν ότι η πράξη ήταν τό ίδιο αποτελεσματική καί χωρίς τήν ευλογία της. Η εκκλησία αναμιγνυόταν καί συχνά είχε υπό τόν έλεγχό της εκείνες τίς πλευρές τής δημόσιας ζωής που σήμερα κυριαρχούνται από τό κράτος. Οι άνθρωποι έχουν πιά συνειδητοποιή-

σει ότι η συμμετοχή τής εκκλησίας είναι περιττή κι επιπλέον βλαβερή' αυτό που τώρα χρειάζεται νά μάθουν είναι ότι καί η κυριαρχία τού κράτους είναι τό ίδιο ολέθρια καί περιττή. Έχουμε ανάγκη τό κράτος όσο καιρό εμείς νομίζουμε ότι τό έχουμε ανάγκη, κι όλα μπορούν νά γίνουν τό ίδιο καλά ή καί ακόμα καλύτερα χωρίς τήν ευλογία τής εξουσίας.

Η δεύτερη αναρχική απάντηση είναι ότι η πραγματική αποστολή τού κράτους είναι νά διατηρεί τήν υπάρχουσα ανισότητα. Οι αναρχικοί δέ συμφωνούν μέ τούς μαρξιστές ότι η βασική μονάδα τής κοινωνίας είναι η τάξη, αλλά οι περισσότεροι συμφωνούν ότι τό κράτος είναι η πολιτική έκφραση τής οικονομικής δομής, ότι είναι ο εκπρόσωπος αυτών που κατέχουν ή ελέγχουν τόν πλούτο τής κοινότητας καί ο καταπιεστής αυτών που δουλεύουν γιά νά δημιουργηθεί αυτός ο πλούτος. Τό κράτος δέν μπορεί νά ανακατανείμει τόν πλούτο δίκαια γιατί είναι ο κυριότερας παράγοντας τού άνισου καταμερισμού. Οι αναρχικοί συμφωνούν μέ τούς μαρξιστές ότι τό τωρινό σύστημα πρέπει νά καταστραφεί, αλλά δέν συμφωνούν ότι τό μελλοντικό σύστημα μπορεί νά εγκαθιδρυθεί από ένα κράτος που θά βρίσκεται σέ διαφορετικά χέρια' τό κράτος είναι η αιτία όπως καί τό αποτέλεσμα τού ταξικού συστήματος καί μιά αταξική κοινωνία που εγκαθιδρύεται από ένα κράτος γρήγορα θά ξαναγίνει ταξική. Τό κράτος δέν πρόκειται νά εξασθενίσει σιγά-σιγά' πρέπει νά εξαφανιστεί θεληματικά απ' τό λαό, που θά πάρει τήν εξουσία από τούς εξουσιαστές καί τόν πλούτο από τούς πλούσιους' αυτές οι δυό ενέργειες συνδέονται μεταξύ τους καί η μία δίχως τήν άλλη θάναι πάντοτε μάταιη. Η αναρχία, μέ τήν πιό αληθινή της έννοια, σημαίνει μιά κοινωνία χωρίς εξουσιαστές ή πλούσιους.

Οργάνωση καί γραφειοκρατία

Αυτό δέν σημαίνει ότι οι αναρχικοί απορρίπτουν τήν οργάνωση, άν καί, εδώ έχουμε μιά από τίς ισχυρότερες πρακαταλήψεις ενάντια στόν αναρχισμό. Οι άνθρωποι μπορούν νά δεχτούν πως αναρχία μπορεί νά μή σημαίνει μόνο χάος καί σύγχυση, καί πως οι αναρχικοί θέλουν όχι αταξία, αλλά τάξη χωρίς κυβέρνηση, όμως είναι σίγουροι πως αναρχία σημαίνει τάξη που ξεπηδάει αυθόρμητα καί πως οι αναρχικοί δέν θέλουν τήν οργάνωση. Αυτό είναι αντιστροφή τής αλήθειας. Οι αναρχικοί, στήν πραγματικότητα, θέλουν πολύ περισσότερη οργάνωση, άν καί οργάνωση χωρίς εξουσία. Η προκατάληψη γιά τόν αναρχισμό πηγάζει από μιά προκατάληψη γιά τήν οργάνωση' οι άνθρωποι δέν μπορούν νά καταλάβουν ότι η οργάνωση δέν στηρίζεται στήν εξουσία, ότι στήν πραγματικότητα λειτουργεί καλύτερα χωρίς εξουσία.

Μιά στιγμή μόνο, νά σκεφτούμε, φτάνει γιά νά δείξει ότι όταν ο εξαναγκασμός αντικατασταθεί απ' τή συναίνεση, αναγκαστικά θά υπάρχει περισσότερος διάλογος καί σχεδιασμός κι όχι λιγότερος. Όλοι εκείνοι τούς οποίους αφορά μιά απόφαση, θά μπορούν νά συμμετέχουν στήν εφαρμογή της, καί κανείς δέν θά μπορεί νά αφήνει τή δουλειά σέ μισθωτούς υπάλληλους ή εκλεγμένους αντιπροσώπους. Χωρίς κανόνες γιά νά συμφωνεί καί προηγούμενα γιά νά ακολουθεί, κάθε απόφαση θά πρέπει νά είναι καινούρια. Χωρίς εξουσιαστές γιά νά τούς υπακούουν καί αρχηγούς γιά νά τούς

ακολουθούν, όλοι (ή όλες) θά μπορούν νά παίρνουν τίς δικές τους αποφάσεις. Γιά νά συνεχιστεί όλη αυτή η ιστορία η πολλαπλότητα καί η πολυπλοκότητα τών δεσμών μεταξύ τών ανθρώπων θά αυξηθεί, δέν θά μειωθεί. Μιά τέτοια οργάνωση μπορεί νά είναι ακατάστατη καί μή αποτελεσματική, αλλά θά ανταποκρίνεται περισσότερο στίς ανάγκες καί τά αισθήματα τών ανθρώπων που τήν αποτελούν. Άν κάτι δέν μπορεί νά γίνει δίχως τό παλιό είδος οργάνωσης, χωρίς εξουσία καί εξαναγκασμό, ίσως τότε νά μήν αξίζει καθόλου νά γίνει καί καλύτερα νά μείνει όπως έχει.

Αυτό που οι αναρχικοί όντως απορρίπτουν είναι η θεσμοποίηση τής οργάνωσης, η εδραίωση μιάς ειδικής ομάδας ανθρώπων που έργο της είναι νά οργανώνει τούς άλλους. Η αναρχική οργάνωση θά είναι ρευστή καί ανοιχτή· απ' τή στιγμή που η οργάνωση σκληραίνει καί γίνεται κλειστή, πέφτει στά χέρια μιάς γραφειοκρατίας, γίνεται όργανο μιάς συγκεκριμένης τάξης, καί εκφράζει ξανά τήν εξουσία αντί τό συντονισμό τής κοινωνίας. Κάθε ομάδα τείνει πρός τήν ολιγαρχία, τήν εξουσία τών λίγων, καί κάθε οργάνωση τείνει πρός τή γραφειοκρατία, τήν εξουσία τών επαγγελματιών, κι οι αναρχικοί, θά πρέπει πάντοτε νά αγωνίζονται ενάντια σ' αυτές τίς τάσεις, τόσο στό μέλλον όσο καί στό παρόν, καί μεταξύ τους όπως καί μεταξύ τών άλλων.

Ιδιοκτησία

Ούτε τήν ιδιοκτησία απορρίπτουμε εμείς οι αναρχικοί, άν καί έχουμε μιά ιδιότυπη άποψη γι' αυτήν. Μέ κάποια έννοια, η ιδιοκτησία είναι κλοπή — δηλαδή, η αποκλειστική οικειοποίηση ο,τιδήποτε από οποιονδήποτε είναι στέρηση γιά όλους τούς άλλους. Αυτό δέν σημαίνει ότι είμαστε όλοι κομμουνιστές' αυτό που θέλει νά πεί είναι ότι οποιοδήποτε ιδιαίτερο δικαίωμα ενός ατόμου γιά ένα οποιοδήποτε συγκεκριμένο πράγμα δέν εξαρτάται από τό άν τό έχει φτιάξει ή τό έχει βρεί ή τό έχει αγοράσει ή τού τό έχουν δώσει ή τό χρησιμοποιεί ή τό θέλει ή έχει νόμιμο δικαίωμα πάνω του, αλλά από τό άν τό έχει ανάγκη — καί γιά νά ακριβολογούμε, άν τό έχει ανάγκη περισσότερο από κάποιον άλλον. Δέν είναι θέμα αφηρημένης δικαιοσύνης ή φυσικού νόμου, αλλά ανθρώπινης αλληλεγγύης καί, ολοφάνερα, κοινής λογικής. Άν έχω ένα καρβέλι ψωμί κι εσύ πεινός, τότε είναι δικό σου, κι όχι δικό μου. Άν έχω ένα πανωφόρι κι εσύ κρυώνεις, τότε ανήκει σέ σένα. Άν έχω ένα σπίτι κι εσύ δέν έχεις κανένα, έχεις τό δικαίωμα νά χρησιμοποιήσεις τουλάχιστον ένα από τά δωμάτιά μου. Αλλά μέ κάποια άλλη έννοια, η ιδιοκτησία είναι ελευθερία — δηλαδή η ιδιωτική απολαυή κινητής περιουσίας σέ επαρκή ποσότητα είναι μιά ουσιαστική προϋπόθεση ευζωίας γιά τό άτομο.

Οι αναρχικοί είναι υπέρ τής προσωπικής ιδιοκτησίας που δέν μπορεί νά χρησιμοποιηθεί από ένα άτομο γιά τήν εκμετάλλευση άλλου — όλα εκείνα τά προσωπικά υπάρχοντα που τά μαζεύουμε από μικρά παιδιά καί που γίνονται μέρος τής ζωής μας. Εκείνο μέ τό οποίο είμαστε αντίθετοι είναι η δημόσια ιδιοκτησία που δέ χρησιμεύει σέ τίποτα καί που μπορεί νά χρησιμοποιηθεί μόνο γιά τήν εκμετάλλευση ανθρώπων — γή καί κτίρια, όργανα παραγωγής καί διανομής, πρώτες ύλες καί βιομηχανικά είδη, χρήματα καί

κεφάλαιο. Τό ζήτημα είναι ότι ένας άνθρωπος μπορεί νά ειπωθεί πως έχει δικαίωμα σ' αυτά που παράγει μέ τή δική του εργασία, αλλά όχι καί σ' αυτά που παίρνει απ' τήν εργασία τών άλλων' έχει δικαίωμα σ' αυτά που χρειάζεται καί χρησιμοποιεί αλλά όχι καί σ' αυτά που δέ χρειάζεται καί δέν μπορεί νά χρησιμοποιήσει. Από τή στιγμή που ένας άνθρωπος έχει περισσότερα από αρκετά, τότε ή αυτά πάνε χαμένα ή εμποδίζεται κάποιος άλλος απ' τό νά έχει όσα χρειάζεται.

Αυτό σημαίνει ότι οι πλούσιοι δέν έχουν κανένα δικαίωμα στήν ιδιοκτησία τους, γιατί είναι πλούσιοι όχι επειδή δουλεύουν πολύ, αλλά γιατί ένα σωρό άνθρωποι δουλεύουν γι' αυτούς' καί οι φτωχοί έχουν δικαίωμα στήν ιδιοκτησία τών πλούσιων γιατί είναι φτωχοί όχι επειδή δουλεύουν λίγο, αλλά επειδή δουλεύουν γιά άλλους. Πραγματικά, οι φτωχοί σχεδόν πάντοτε δουλεύουν περισσότερες ώρες, σέ πιό βαρετές δουλειές καί μέ χειρότερες συνθήκες απ' ότι οι πλούσιοι. Κανείς ποτέ δέν έγινε ή παρέμεινε πλούσιος μέ τή δική του εργασία, παρά μόνο μέ τό νά εκμεταλλεύεται τήν εργασία τών άλλων. 'Ενας άνθρωπος μπορεί νά έχει ένα σπίτι κι ένα κομμάτι γής, τά εργαλεία γιά τή δουλειά του καί καλή υγεία όσο ζεί, καί μπορεί νά δουλεύει όσο σκληρότερα κι όσο πιό πολύ καιρό μπορεί — θά παράγει αρκετά γιά τήν οικογένειά του, αλλά καί κάτι παραπάνω' όμως, ακόμα καί τότε, δέν θά είναι, ουσιαστικά, αυτάρκης, γιατί θά εξαρτάται από άλλους γιά νά τού προμηθεύσουν ορισμένα υλικά καί γιά νά πάρουν σέ αντάλλαγμα ένα μέρος απ' τήν παραγωγή του.

Η δημόσια περιουσία δέν είναι μόνο θέμα ιδιοκτησίας, αλλά καί ελέγχου. Δέν χρειάζεται νά έχεις περιουσία γιά νά μπορείς νά εκμεταλλεύεσαι τούς άλλους. Οι πλούσιοι έχουν, πάντοτε, χρησιμοποιήσει άλλους ανθρώπους γιά νά διαχειρίζονται τήν ιδιοκτησία τους, καί τώρα, που ανώνυμες εταιρίες καί κρατικές επιχειρήσεις αντικαθιστούν τούς ατομικούς ιδιοκτήτες, οι διευθυντές γίνονται οι κύριοι εκμεταλλευτές τής εργασίας άλλων ανθρώπων. Καί στίς ανεπτυγμένες καί στίς καθυστερημένες χώρες, καί στά καπιταλιστικά καί στά κομμουνιστικά κράτη, μιά μικρή μειοψηφία τού πληθυσμού κατέχει ακόμα ή μέ κάποιο άλλο τρόπο ελέγχει, τό μεγαλύτερο μέρος τής δημόσιας περιουσίας.

Παρόλο που δίνεται τέτοια εντύπωση, τό πρόβλημα δέν είναι ούτε οικονομικό ούτε νομικό. Αυτό που έχει σημασία δέν είναι η κατανομή τού χρήματος ή τό σύστημα κατοχής τής γής ή η οργάνωση τής φορολογίας ή η μέθοδος φορολογίας ή ο νόμος περί κληρονομίας, αλλά τό βασικό γεγονός ότι μερικοί άνθρωποι δουλεύουν γιά άλλους όπως καί ότι μερικοί άνθρωποι υπακούουν σέ άλλους. 'Αν αρνιόμασταν νά δουλέψουμε γιά τούς πλούσιους καί τούς ισχυρούς, η ιδιοκτησία θά εξαφανιζόταν — όπως καί άν αρνιόμασταν νά υπακούσουμε τούς εξουσιαστές θά εξαφανιζόταν καί η εξουσία. Γιά τούς αναρχικούς, η ιδιοκτησία βασίζεται στήν εξουσία, καί όχι αντίθετα. Τό θέμα δέν είναι πώς οι αγρότες βάζουν φαΐ στό στόμα τού γαιοκτήμονα ή πώς οι εργάτες βάζουν λεφτά στήν τσέπη τών αφεντικών, αλλά γιατί τό κάνουν καί αυτό είναι ένα θέμα πολιτικό.

Μερικοί προσπαθούν νά λύσουν τό πρόβλημα τής ιδιοκτησίας αλλάζοντας τό νόμο ή τήν κυβέρνηση, είτε μέ μεταρρυθμίσεις είτε μέ επανάσταση. Οι αναρχικοί δέν έχουν εμπιστοσύνη σέ τέτοιες λύσεις, αλλά καί δέν συμφω-

νούν όλοι γιά τό ποιά είναι η καλύτερη λύση. Μερικοί αναρχικοί θέλουν τή διανομή όλων μεταξύ όλων, ώστε νά έχουμε όλοι ένα ίσο μερίδιο στόν πλούτο τού κόσμου κι ένα φιλελεύθερο εμπορικό σύστημα μέ ελεύθερες πιστώσεις γιά νά εμποδιστεί η υπέρμετρη συσσώρευση. Αλλά οι περισσότεροι αναρχικοί δέν εμπιστεύονται ούτε αυτή τή λύση, καί θέλουν τήν απαλλοτρίωση όλης τής δημόσιας περιουσίας από κείνους που έχουν παραπάνω απ' όσα χρειάζονται, έτσι ώστε όλοι νά έχουμε ίσο μερίδιο στόν πλούτο τού κόσμου, καί ο έλεγχος νά είναι στά χέρια όλης τής κοινότητας. Αλλά, τουλάχιστον, όλοι συμφωνούν ότι μαζί μέ τό τωρινό σύστημα εξουσίας πρέπει νά καταστραφεί καί τό τωρινό σύστημα ιδιοκτησίας.

Θεός καί εκκλησία

Οι αναρχικοί ήταν πάντοτε αντικληρικαλιστές καί επίσης άθεοι. Οι πρώτοι αναρχικοί ήταν αντίθετοι μέ τήν εκκλησία όσο καί μέ τό κράτος, καί οι περισσότεροι απ' αυτούς ήταν αντίθετοι καί μέ τήν ίδια τή θρησκεία. Τό σύνθημα, "Ούτε θεός ούτε αφέντης", έχει, συχνά, χρησιμοποιηθεί γιά νά συνοψίσει τό αναρχικό μήνυμα. Πολλοί άνθρωποι, ακόμα καί τώρα, κάνουν τό πρώτο βήμα πρός τόν αναρχισμό μέ τό νά εγκαταλείπουν τήν πίστη τους καί νά γίνουν ρασιοναλιστές ή ουμανιστές' η απόρριψη τής θείας εξουσίας ενθαρρύνει τήν απόρριψη καί τής ανθρώπινης εξουσίας. Σχεδόν όλοι οι αναρχικοί, σήμερα, είναι, άθεοι, ή τουλάχιστον αγνωστικιστές.

Ωστόσο, έχουν υπάρξει καί θρησ.ευτικοί αναρχικοί, άν καί, συνήθως, βρίσκονταν έξω από τό κύριο ρεύμα τού αναρχικού κινήματος. Ολοφάνερα παραδείγματα είναι τά αιρετικά δόγματα που υιοθέτησαν μερικές αναρχικές ιδέες πρίν από τόν 19ο αιώνα καί ομάδες θρησκευτικών ειρηνιστών στήν Ευρώπη καί τή Βόρειο Αμερική, τόν 19ο καί 20ό αιώνα, ιδιαίτερα ο Τολστόι καί οι οπαδοί του στίς αρχές τού 20ού αιώνα καί τό κίνημα τών Καθολικών Εργατών στίς Ηνωμένες Πολιτείες από τή δεκαετία τού 1930.

Τό γενικό αναρχικό μίσος γιά τή θρησκεία έχει υποχωρήσει καθώς έχει εξασθενήσει η δύναμη τής εκκλησίας καί οι περισσότεροι αναρχικοί, σήμερα, τό θεωρούν προσωπικό ζήτημα. Θά ήταν αντίθετοι μέ μιά βίαιη αποθάρρυνση τής θρησκείας, αλλά θά ήταν επίσης αντίθετοι καί μέ μιά βίαιη αναβίωση τής θρησκείας. Ο καθένας θά είναι ελεύθερος νά πιστεύει καί νά κάνει ό,τι θέλει, στό βαθμό που αυτά αφορούν μόνο εκείνον' αλλά δέν θά επιτρέπεται πιά στήν εκκλησία νά έχει δύναμη.

Στό μεταξύ, η ιστορία τής θρησκείας είναι ένα μοντέλο γιά τήν ιστορία τής εξουσίας. Κάποτε θεωρούνταν αδύνατο νά υπάρξει κοινωνία χωρίς θεό' τώρα πιά ο θεός έχει πεθάνει. Τό θεωρούν ακόμα αδύνατο νά υπάρξει κοινωνία χωρίς κράτος' τώρα θά πρέπει νά καταστρέψουμε τό κράτος.

Πόλεμος καί βία

Οι αναρχικοί ήταν πάντοτε αντίθετοι μέ τόν πόλεμο, αλλά δέν ήταν όλοι αντίθετοι μέ τή βία. Είναι αντιμιλιταριστές αλλά όχι αναγκαστικά καί ειρηνι-

στές. Γιά τούς αναρχικούς, ο πόλεμος είναι τό ανώτατο παράδειγμα εξουσίας έξω από μιά κοινωνία καί συγχρόνως μιά τεράστια ισχυροποίηση τής εξουσίας μέσα στήν κοινωνία. Η οργανωμένη βία καί καταστροφή τού πολέμου είναι μιά τρομακτικά μεγεθυμένη έκφραση τής οργανωμένης βίας καί καταστροφής τού κράτους, καί ο πόλεμος είναι η υγεία τού κράτους. Τό αναρχικό κίνημα έχει μιά ισχυρή παράδοση αντίστασης στόν πόλεμο καί τίς προετοιμασίες γιά πόλεμο. Λίγοι αναρχικοί έχουν υποστηρίξει κάποιους πολέμους, αλλά έχουν πάντοτε θεωρηθεί λιποτάκτες από τούς συντρόφους τους, κι αυτή η ολοκληρωτική αντίθεση στούς εθνικούς πολέμους είναι ένας από τούς μεγαλύτερους ενοποιητικούς παράγοντες μεταξύ τών αναρχικών.

Οι αναρχικοί, όμως, έχουν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σέ εθνικούς πολέμους μεταξύ κρατών καί σέ εμφύλιους πολέμους μεταξύ τάξεων. Τό επαναστατικό αναρχικό κίνημα από τά τέλη τού 19ου αιώνα κήρυσσε τή βίαιη εξέγερση γιά τήν καταστροφή τού κράτους καί οι αναρχικοί έχουν πάρει ενεργό μέρος σέ πολλές ένοπλες εξεγέρσεις καί εμφύλιους πολέμους, ιδιαίτερα στή Ρωσία καί τήν Ισπανία. Άν καί συμμετείχαν σέ τέτοιες συγκρούσεις, όμως, δέν έτρεφαν καμιά αυταπάτη ότι αυτές οι ίδιες θά έφερναν τήν επανάσταση. Η βία μπορεί νά είναι αναγκαία γιά τήν καταστροφή τού παλιού συστήματος, αλλά είναι άχρηστη καί ουσιαστικά επικίνδυνη γιά τήν οικοδόμηση ενός νέου συστήματος. Ένας λαϊκός στρατός μπορεί νά νικήσει μιάν άρχουσα τάξη καί νά καταστρέψει μιά κυβέρνηση, αλλά δέν μπορεί νά βοηθήσει τούς ανθρώπους νά δημιουργήσουν μιά νέα κοινωνία, καί δέν έχει καμιά αξία νά κερδίζεις τόν πόλεμο όταν δέν μπορείς νά κερδίσεις τήν ειρήνη.

Πολλοί αναρχικοί έχουν, στήν πραγματικότητα, αμφιβολίες γιά τό άν η βία παίζει κάποιο χρήσιμο ρόλο. Όπως καί τό κράτος, δέν είναι μιά ουδέτερη δύναμη που τά αποτελέσματά της εξαρτώνται από τό ποιός τή χρησιμοποιεί καί δέν είναι αναγκαστικά σίγουρο ότι θά δώσει τίς σωστές λύσεις μόνο καί μόνο επειδή βρίσκεται στά σωστά χέρια. Φυσικά, η βία τού καταπιεσμένου δέν είναι τό ίδιο μέ τή βία τού καταπιεστή, αλλά ακόμα κι όταν είναι ο καλύτερος τρόπος γιά νά ξεφύγει κανείς από μιά αφόρητη κατάσταση, δέν είναι παρά δεύτερος στή σειρά. Αυτό είναι ένα από τά πιό δυσάρεστα χαρακτηριστικά τής σημερινής κοινωνίας καί παραμένει δυσάρεστο όσο καλός κι άν είναι ο σκοπός της· επιπλέον, τείνει νά καταστρέψει τό σκοπό της ακόμα καί σέ καταστάσεις όπου φαίνεται απαραίτητη — όπως στήν επανάσταση. Η ιστορική εμπειρία διδάσκει ότι η βία δέν μπορεί ν' αποτελέσει εγγύηση τών επαναστάσεων· αντίθετα, όσο περισσότερη βία, τόσο λιγότερη επανάσταση υπάρχει.

Όλα αυτά μπορεί νά φαίνονται παράλογα σ' εκείνους που δέν είναι αναρχικοί. Μιά από τίς παλιότερες καί πιό επίμονες προκαταλήψεις εναντίον τού αναρχισμού είναι τό ότι οι αναρχικοί, πάνω απ' όλα, είναι άνθρωποι τής βίας. Τό στερεότυπο τού αναρχικού μέ μιά βόμβα κάτω απ' τό παλτό, έχει ηλικία 80 χρόνων, αλλά είναι ακόμα γερά εδραιωμένο. Πολλοί αναρχικοί ήταν πραγματικά υπέρ τής βίας, μερικοί υπέρ τής δολοφονίας δημοσίων προσωπικοτήτων καί ένας μικρός αριθμός υπέρ καί τής τρομοκρατίας τού πληθυσμού ακόμα γιά τήν καταστροφή τού τωρινού συστήματος. Υπάρχει μιά σκοτεινή πλευρά στόν αναρχισμό καί θάταν ανώφελο νά τό αρνηθούμε. Αλλά, είναι μιά μόνο απ' τίς πλευρές τού αναρχισμού, καί μάλιστα, πολύ μι-

κρή. Οι περισσότεροι αναρχικοί ήταν πάντα αντίθετοι σέ κάθε βία που δέν ήταν, στήν πραγματικότητα, αναγκαία — η αναπόφευκτη βία εκδηλώνεται όταν οι άνθρωποι απαλλάσσονται απ' τούς εξουσιαστές καί εκμεταλλευτές τους.

Εκείνοι που κυρίως εξασκούν τή βία ήταν πάντα αυτοί που διατηρούν τήν εξουσία κι όχι αυτοί που τής επιτίθενται. Οι μεγαλύτεροι βομβιστές δέν ήταν οι τραγικοί άνθρωποι που οδηγήθηκαν στήν απελπισία, στή νότια Ευρώπη, πάνω από μισό αιώνα νωρίτερα, αλλά οι στρατιωτικές μηχανές όλων τών κρατών τού κόσμου, σ' ολόκληρη τήν ιστορία. Κανείς αναρχικός δέν μπορεί νά συγκριθεί μέ τήν ατομική βόμβα, κανένας Ραβασόλ ή Μποννό δέν μπορεί νά σταθεί δίπλα στόν Χίτλερ καί τόν Στάλιν. Μπορεί νά ενθαρρύνουμε τούς εργάτες νά καταλάβουν τά εργοστάσια ή τούς αγρότες νά καταλάβουν τή γή, καί μπορεί νά σπάμε παράθυρα ή νά φτιάχνουμε οδοφράγματα' όμως εμείς δέν έχουμε ούτε στρατιώτες, ούτε αεροπλάνα, ούτε αστυνομίες, ούτε φυλακές, ούτε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ούτε εκτελεστικά αποσπάσματα, ούτε θαλάμους αερίων, ούτε δήμιους. Γιά τούς αναρχικούς, η βία είναι τό ακραίο παράδειγμα χρήσης τής εξουσίας από έναν άνθρωπο πάνω σ' έναν άλλον, η κορύφωση όλων όσων είμαστε αντίθετοι.

Μερικοί αναρχικοί ήταν ακόμα καί ειρηνιστές, άν καί αυτό δέν είναι τόσο συνηθισμένο. Πολλοί ειρηνιστές υπήρξαν (ή έγιναν) αναρχικοί' καί οι αναρχικοί πάντα έτειναν πρός τόν πατσιφισμό, όσο ο κόσμος έτεινε πρός τήν καταστροφή. Μερικοί ελκύστηκαν ιδιαίτερα από τό μαχητικό τύπο πατσιφισμού που υποστήριζαν ο Τολστόϊ καί ο Γκάντι καί από τή χρήση τής μή-βίας σάν μεθόδου άμεσης δράσης καί πολλοί αναρχικοί έχουν πάρει μέρος σέ αντιπολεμικά κινήματα καί μερικές φορές άσκησαν σημαντική επιρροή πάνω τους. Αλλά οι περισσότεροι αναρχικοί — ακόμα κι αυτοί που έχουν στενή σχέση — θεωρούν τόν πατσιφισμό πολύ υπερβολικό στήν απόρριψή του κάθε βίας απ' όλους τούς ανθρώπους καί σ' όλες τίς περιστάσεις, καί πολύ στενοκέφαλο στήν πίστη του ότι η εξαφάνιση καί μόνο τής βίας θά φέρει ουσιαστική αλλαγή στήν κοινωνία. Εκεί που οι ειρηνιστές θεωρούν τήν εξουσία σάν μιά πιό αδύνατη έκφραση τής βίας, οι αναρχικοί θεωρούν τή βία σάν μιά ισχυρότερη έκφραση τής εξουσίας. Τούς απωθεί επίσης η μοραλιστική πλευρά τού πατσιφισμού, ο ασκητισμός καί ο φαρισαϊσμός, όπως καί η τρυφερή άποψή τους γιά τόν κόσμο. Επαναλαμβάνουμε, είναι αντιμιλιταριστές, όχι όμως αναγκαστικά καί ειρηνιστές.

Τό άτομο καί η κοινωνία

Η βασική μονάδα τής ανθρωπότητας είναι τό άτομο, τό ξεχωριστό ανθρώπινο πλάσμα. Όλα σχεδόν τά άτομα ζούν στήν κοινωνία, αλλά η κοινωνία δέν είναι τίποτα περισσότερο από μιά συγκέντρωση ατόμων, καί μοναδικός της σκοπός είναι νά τούς παρέχει μιά ολοκληρωμένη ζωή. Οι αναρχικοί δέν πιστεύουν ότι οι άνθρωποι έχουν φυσικά δικαιώματα, όμως αυτό ισχύει γιά όλους' κανένας άνθρωπος δέν έχει τό δικαίωμα νά κάνει ο,τιδήποτε, αλλά ούτε καί κανένας άλλος δέν έχει τό δικαίωμα νά τόν εμποδίσει νά τό κάνει. Δέν υπάρχουν ούτε κοινή θέληση ούτε κοινωνικά πρότυπα μέ τά οποία είμα-

στε υποχρεωμένοι νά συμμορφωθούμε. Είμαστε ίσοι αλλά όχι καί όμοιοι. Ο ανταγωνισμός καί η αλληλοβοήθεια, η επιθετικότητα καί η τρυφερότητα, η μισαλλοδοξία καί η ανοχή, η βία καί η ευγένεια, η εξουσία καί η εξέγερση — όλα αυτά είναι φυσιολογικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά ενώ μερικά βοηθάνε άλλα εμποδίζουν τήν ολοκλήρωση τής ζωής τών ανθρώπων. Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι η καλύτερη εγγύηση είναι νά διασφαλιστεί ίση ελευθερία γιά κάθε μέλος τής κοινωνίας.

Έτσι, λοιπόν, δέν έχουμε καιρό γιά τήν ηθική μέ τήν παραδοσιακή έννοια, καί δέν μάς ενδιαφέρει τί κάνουν οι άνθρωποι στή δική τους ζωή. Άς αφήσουμε τό κάθε άτομο νά κάνει ό,τι ακριβώς θέλει, μέσα στά όρια τών φυσικών του δυνατοτήτων, εφ' όσον αφήνει καί τούς άλλους νά κάνουν ό,τι ακριβώς θέλουν. Πράγματα όπως τά ρούχα, η εμφάνιση, η ομιλία, οι τρόποι, οι συναναστροφές κλπ., είναι θέματα προσωπικής προτίμησης. Έτσι καί τό σέξ. Είμαστε υπέρ τού ελεύθερου έρωτα, αλλά αυτό δέν σημαίνει ότι υποστηρίζουμε καί τή γενική σεξουαλική αποχαλίνωση' σημαίνει ότι κάθε μορφή έρωτα είναι ελεύθερη εκτός από τήν πορνεία καί τό βιασμό, καί πως οι άνθρωποι θά πρέπει νά μπορούν νά διαλέγουν μορφές σεξουαλικής συμπεριφοράς καί σεξουαλικούς συντρόφους γιά τόν εαυτό τους. Σέ άλλους μπορεί νά ταιριάζουν οι υπερβολικές απολαύσεις καί σέ άλλους η υπερβολική αγνότητα — άν καί οι περισσότεροι αναρχικοί θεωρούν ότι ο κόσμος θάταν καλύτερος άν είχε λιγότερη φασαρία καί περισσότερο γαμήσι. Τό ίδιο ισχύει καί μέ πράγματα όπως τά ναρκωτικά. Οι άνθρωποι μπορούν νά τή βρίσκουν μέ αλκοόλ ή καφεΐνη, μέ κάνναβι ή αμφεταμίνες, μέ καπνό ή οπιούχα, καί δέν έχουμε κανένα δικαίωμα νά τούς εμποδίσουμε, πόσο μάλλον νά τούς τιμωρούμε, άν καί μπορούμε νά προσπαθήσουμε νά τούς βοηθήσουμε. Επίσης, άς αφήσουμε κάθε άτομο νά θρησκεύεται όπως θέλει, εφ' όσον αφήνει καί τούς άλλους νά θρησκεύονται όπως θέλουν, ή καί νά μή θρησκεύονται καθόλου. Δέν έχει καί τόση σημασία τό άν οι άνθρωποι θίγονται όσο τό άν αδικούνται. Δέν χρειάζεται νά μάς ανησυχούν τόσο οι διαφορές στήν προσωπική συμπεριφορά όσο η εξόφθαλμη αδικία τής εξουσιαστικής κοινωνίας.

Οι αναρχικοί ήταν πάντα αντίθετοι μέ κάθε μορφή εθνικής, κοινωνικής, φυλετικής ή σεξουαλικής καταπίεσης, καί πάντοτε έχουν υποστηρίξει κάθε κίνημα γιά εθνική, κοινωνική, φυλετική ή σεξουαλική χειραφέτηση. Αλλά τείνουν νά διαφέρουν απ' τούς συμμάχους τους, θεωρώντας όλες τίς μορφές καταπίεσης σάν φύσει πολιτικές, καί όλα τά θύματα τής καταπίεσης ξεχωριστά, ανθρώπινα πλάσματα μάλλον, παρά μέλη μιάς εθνικότητας, τάξης, ράτσας ή φύλου.

Ο κυριότερος εχθρός τού ελεύθερου ατόμου είναι η συντριπτική εξουσία τού κράτους, όμως οι αναρχικοί είναι επίσης αντίθετοι καί μέ κάθε άλλη μορφή εξουσίας που περιορίζει τήν ελευθερία — τήν οικογένεια, τό σχολείο, τή δουλειά, τή γειτονιά — καί μέ κάθε προσπάθεια υποταγής τού ατόμου. Όμως, πρίν εξετάσουμε πώς μπορεί νά οργανωθεί η κοινωνία, γιά νά δώσει τή μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία στά μέλη της, είναι ανάγκη νά περιγράψουμε τίς διάφορες μορφές που έχει πάρει ο αναρχισμός, σύμφωνα μέ τίς διάφορες απόψεις γιά τή σχέση τού ατόμου μέ τήν κοινωνία.

Τί θέλουν οι αναρχικοί

Είναι δύσκολο νά πούμε τί θέλουν οι αναρχικοί, όχι μόνο επειδή διαφέρουν τόσο πολύ, αλλά καί γιατί διστάζουν νά κάνουν λεπτομερή σχέδια γιά ένα μέλλον που ούτε μπορούν ούτε θέλουν νά ελέγχουν. Στό κάτω-κάτω, οι αναρχικοί θέλουν μιά κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, καί μιά τέτοια κοινωνία ολοφάνερα θά ποικίλλει πάρα πολύ από καιρό σέ καιρό καί από τόπο σέ τόπο. Όλη η ουσία τής κοινωνίας που θέλουν οι αναρχικοί έγκειται στό ότι θά είναι όπως τή θέλουν τά μέλη της. Μολοντούτο, μπορούμε νά πούμε τί θάθελαν νά δούν οι περισσότεροι αναρχικοί σέ μιά ελεύθερη κοινωνία, άν καί θά πρέπει πάντα νά λαμβάνεται υπ' όψη ότι δέν υπάρχει επίσημη γραμμή, καί επίσης κανένας τρόπος νά συμβιβαστούν οι ακραίες τάσεις τού ατομικισμού καί τού κομμουνισμού.

Τό ελεύθερο άτομο

Οι περισσότεροι αναρχικοί αρχίζουν μέ μιά ελευθεριακή στάση απέναντι στήν προσωπική ζωή καί θέλουν μιά πολύ ευρύτερη επιλογή γιά τήν προσωπική συμπεριφορά καί τίς κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τών ατόμων. Αλλά άν τό άτομο είναι τό άτομο τής κοινωνίας, η οικογένεια είναι τό μόριο καί η οικογενειακή ζωή θά συνεχιζόταν ακόμα κι άν εξαλειφόταν κάθε εξαναγκασμός που τήν ενισχύει. Μολοντούτο, άν καί μπορεί η οικογένεια νά είναι φυσική, δέν είναι πιά αναγκαία' η αποτελεσματική αντισύλληψη καί ο ευφυής καταμερισμός τής εργασίας έχουν απαλλάξει τήν ανθρωπότητα από τή στενή επιλογή τού νά κάνει παιδιά καί τά παιδιά θά μπορούν νά τά μεγαλώνουν είτε περισσότεροι ή λιγότεροι από τούς γονείς. Οι άνθρωποι θά μπορούν νά ζούν μόνοι καί συγχρόνως νά έχουν σεξουαλικούς συντρόφους καί παιδιά, ή νά ζούν σέ κομμούνες χωρίς μόνιμες σχέσεις ή επίσημη γονεϊκή ιδιότητα.

Χωρίς αμφιβολία οι περισσότεροι άνθρωποι θά συνεχίσουν νά εφαρμόζουν κάποια μορφή γάμου καί τά περισσότερα παιδιά θά ανατρέφονται σέ ένα οικογενειακό περιβάλλον, ό,τι κι άν γίνεται στήν κοινωνία, αλλά θά μπορεί νά υπάρχει μιά μεγάλη ποικιλία προσωπικών σχέσεων μέσα σέ κάθε κοινότητα. Βασική απαίτηση είναι ότι θά πρέπει οι γυναίκες νά ελευθερωθούν από τήν καταπίεση τών ανδρών καί τά παιδιά απ' τήν καταπίεση τών γονιών. Η άσκηση τής εξουσίας στό μικρόκοσμο τής οικογένειας δέν είναι καλύτερη απ' ότι στό μακρόκοσμο τής κοινωνίας.

Οι προσωπικές σχέσεις έξω από τήν οικογένεια θά ρυθμίζονται όχι από αυθαίρετους νόμους ή τόν οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά από τή φυσική αλληλεγγύη τού ανθρώπινου είδους. Σχεδόν όλοι γνωρίζουμε πώς νά φερθούμε στούς συνανθρώπους μας — όπως θά θέλαμε κι αυτοί νά μάς φέρονται — καί ο αυτοσεβασμός καί η κοινή γνώμη είναι πολύ καλύτεροι οδηγοί γιά δράση απ' τό φόβο ή τίς ενοχές. Μερικοί αντίπαλοι τού αναρχισμού έχουν υποστηρίξει ότι η ηθική καταπίεση τής κοινωνίας θάναι πολύ χειρότερη από τή φυσική καταπίεση τού κράτους, αλλά ένας μεγαλύτερος κίνδυνος είναι σίγουρα η ανεξέλεγκτη εξουσία τής επιτροπής επαγρύπνησης (γιά τήν τήρηση τής τάξης καί τών ηθών), τού όχλου που λυντσάρει, τών ληστοσυμ-

μοριών καί τών γκάνγκστερς — υποτυπωδών μορφών τού κράτους που βγαίνουν στήν επιφάνεια όταν απουσιάζει, γιά κάποιο λόγο, η συστηματοποιημένη εξουσία τού πραγματικού κράτους.

Αλλά, οι αναρχικοί διαφωνούν σέ λίγα πράγματα σέ σχέση μέ τήν προσωπική ζωή καί τό πρόβλημα δέν είναι τόσο μεγάλο εδώ. Έτσι κι αλλιώς, πάρα πολλοί άνθρωποι έχουν ήδη κάνει τίς δικές τους καινούριες διευθετήσεις, χωρίς νά περιμένουν τήν επανάσταση ή ο,τιδήποτε άλλο. Αυτό που πάνω απ' όλα χρειάζεται γιά τήν απελευθέρωση τού ατόμου είναι η χειραφέτηση απ' τίς παλιές προλήψεις καί η επίτευξη ενός ορισμένου επιπέδου ζωής. Τό πραγματικό πρόβλημα είναι η απελευθέρωση τής κοινωνίας.

Η ελεύθερη κοινωνία

Η πρώτη ενέργεια μιάς ελεύθερης κοινωνίας θά είναι η εξάλειψη τής εξουσίας καί η απαλλοτρίωση τής ιδιοκτησίας. Στή θέση μιάς κυβέρνησης μέ μόνιμους αντιπροσώπους που υπόκεινται σέ περιοδική εκλογή, καί μέ γραφειοκράτες καρριέρας που, στήν ουσία, δέν τούς κουνάει τίποτα, οι αναρχικοί θέλουν συντονισμό από προσωρινούς αντιπροσώπους που νά υπόκεινται σέ άμεση ανάκληση, καί από επαγγελματίες εμπειρογνώμονες που νά είναι γνήσια υπόλογοι. Σ' ένα τέτοιο σύστημα, όλες εκείνες τίς κοινωνικές δραστηριότητες που προϋποθέτουν οργάνωση θά τίς χειρίζονται πιθανότατα οι ελεύθερες ενώσεις. Αυτές μπορεί νά ονομάζονται συμβούλια ή συνεργατικές ή κολλεκτίβες ή κομμούνες ή επιτροπές ή ενώσεις ή συνδικάτα ή σοβιέτ ή ο,τιδήποτε άλλο — ο τίτλος τους δέν θάχει καμιά σημασία, τό σημαντικό θάναι τό έργο τους.

Θά υπάρχουν εργατικές ενώσεις από τό εργαστήριο ή τό μικρό αγρόκτημα μέχρι τό μεγαλύτερο βιομηχανικό ή αγροτικό συγκρότημα, γιά νά χειρίζονται τήν παραγωγή καί τή μεταφορά τών προϊόντων, νά αποφασίζουν γιά τίς συνθήκες τής δουλειάς καί γιά νά διαχειρίζονται τά οικονομικά. Θά υπάρχουν περιφερειακές ενώσεις από τή γειτονιά ή τό χωριό μέχρι τή μεγαλύτερη οικιστική μονάδα, γιά νά ρυθμίζουν τή ζωή τής κοινότητας — στέγαση, δρόμους, αποχέτευση, ανέσεις. Θά υπάρχουν ενώσεις γιά νά χειρίζονται τίς κοινωνικές πλευρές δραστηριοτήτων όπως οι επικοινωνίες, η κουλτούρα, η ψυχαγωγία, η έρευνα, η υγεία καί η εκπαίδευση.

Ένα αποτέλεσμα τού συντονισμού από τήν ελεύθερη ένωση παρά από τή διοίκηση κατεστημένων ιεραρχιών θά είναι μιά εκτεταμένη αποκέντρωση πάνω σέ ομοσπονδιακές κατευθύνσεις. Αυτό μπορεί νά μοιάζει μέ επιχείρημα κατά τού αναρχισμού, αλλά εμείς θά λέγαμε ότι είναι υπέρ του. Ένα από τά πιό παράξενα πράγματα τής σύγχρονης πολιτικής σκέψης είναι ότι γιά τούς πολέμους ρίχνουν τήν ευθύνη στήν ύπαρξη πολλών μικρών κρατών, όταν οι χειρότεροι πόλεμοι στήν ιστορία έχουν προκληθεί από λίγα μεγάλα κράτη. Παρόμοια, οι κυβερνήσεις προσπαθούν πάντοτε νά δημιουργήσουν όλο καί μεγαλύτερες διοικητικές μονάδες όταν η παρατήρηση καί η πείρα προτείνουν γιά καλύτερες τίς μικρές. Η κατάρρευση τών μεγάλων πολιτικών συστημάτων θά είναι ένα από τά μεγαλύτερα ευεργετήματα τού αναρχισμού, καί οι χώρες θά γίνουν ξανά πολιτισμικές οντότητες ενώ τά κράτη θά εξα-

φανιστούν.

Η ένωση που θά ασχολείται μέ οποιοδήποτε είδος πλούτου ή ιδιοκτησίας θά έχει τήν αποφασιστική ευθύνη είτε γιά νά εξασφαλίζει τή δίκαιη μοιρασιά ανάμεσα στούς ενδιαφερόμενους ή αλλιώς γιά νά τά κρατάει από κοινού καί νά εξασφαλίζει ότι η χρήση τους θά μοιράζεται δίκαια ανάμεσα στούς ενδιαφερόμενους. Οι αναρχικοί δέν συμφωνούν γιά τό ποιό σύστημα είναι καλύτερο, καί χωρίς αμφιβαλία, καί τά μέλη μιάς ελεύθερης κοινωνίας θά διαφωνούν. Θά εξαρτάται από τούς ανθρώπους κάθε ένωσης ποιά μέθοδο προτιμούν νά εφαρμόσουν. Μπορεί νά υπάρχει ίση πληρωμή γιά όλους ή πληρωμή ανάλογα μέ τίς ανάγκες, ή καί καθόλου πληρωμή. Μερικές ενώσεις μπορεί νά χρησιμοποιούν χρήματα γιά όλες τίς συναλλαγές, άλλες μόνο γιά μεγάλες ή πολύπλοκες υποθέσεις, ενώ άλλες μπορεί νά μήν τά χρησιμοποιούν καθόλου. Τά αγαθά θά μπορούν νά αγοράζονται ή νά νοικιάζονται ή νά δίνονται μέ δελτίο ή δωρεάν. Άν ένα τέτοιο είδος θεωρίας μοιάζει παράλογο, μή-ρεαλιστικό ή ουτοπικό, θ' άξιζε μόνο νά θυμηθούμε πόσα πράγματα ήδη τά έχουμε από κοινού, καί πόσα μπορούν νά χρησιμοποιηθούν χωρίς πληρωμή.

Στή Βρετανία, τό δημόσιο κατέχει μερικές βαριές βιομηχανίες, τίς αεροπορικές καί σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, πορθμεία καί λεωφορεία, συστήματα μαζικής ενημέρωσης, τό νερό, τό γκάζι καί τό ηλεκτρικό, άν καί πληρώνουμε γιά νά τά χρησιμοποιήσουμε' όμως οι δρόμοι, οι γέφυρες, τά ποτάμια, οι παραλίες, τά πάρκα, οι βιβλιοθήκες, οι παιδικές χαρές, οι τουαλέτες, τά σχολεία, τά πανεπιστήμια, τά νοσοκομεία καί οι πρώτες βοήθειες, είναι ιδιοκτησία τού δημοσίου αλλά μπορούν νά χρησιμοποιηθούν χωρίς πληρωμή. Η διαφορά μεταξύ τής ατομικής καί τής δημόσιας ιδιοκτησίας, καί μεταξύ αυτών που μπορούν νά χρησιμοποιηθούν μέ πληρωμή καί αυτών που μπορούν νά χρησιμοποιηθούν δωρεάν, είναι εντελώς αυθαίρετη. Μπορεί νά φαίνεται αυτονόητο ότι μπορούμε νά χρησιμοποιούμε τούς δρόμους καί τίς παραλίες χωρίς νά πληρώνουμε, όμως δέν ήταν πάντοτε έτσι τά πράγματα, καί η δωρεάν χρήση τών νοσοκομείων καί τών πανεπιστημίων έχει εμφανιστεί μόνο τόν τελευταίο αιώνα. Επίσης, μπορεί νά φαίνεται αυτονόητο ότι πρέπει νά πληρώνουμε γιά τίς συγκοινωνίες καί τά καύσιμα, όμως μπορεί καί νά μήν είναι πάντοτε έτσι, καί δέν υπάρχει κανένας λόγος ώστε νά μήν είναι δωρεάν.

Ένα αποτέλεσμα τής ίσης διαίρεσης ή ελεύθερης κατανομής τού πλούτου παρά τής συσσώρευσης τής ιδιοκτησίας, θά είναι τό τέλος τού βασισμένου στήν ιδιοκτησία ταξικού συστήματος. Όμως οι αναρχικοί θέλουν καί τό τέλος τού βασισμένου στήν εξουσία ταξικού συστήματος. Αυτό σημαίνει συνεχή επαγρύπνηση γιά νά εμποδιστεί η ανάπτυξη γραφειοκρατίας σέ κάθε ένωση, καί, πάνω απ' όλα, θά πρέπει νά σημαίνει τήν αναδιοργάνωση τής εργασίας χωρίς καμιά διευθυντική τάξη.

Εργασία

Οι πρώτες ανάγκες τού ανθρώπου είναι η τροφή, η στέγη καί ο ρουχισμός, που κάνουν τή ζωή βιώσιμη' οι δεύτερες είναι οι παραπέρα ανέσεις που κά-

νουν τή ζωή άξια νά τή ζείς. Η πρώτιστη οικονομική δραστηριότητα κάθε ανθρώπινης ομάδας είναι η παραγωγή καί η κατανομή τών πραγμάτων που ικανοποιούν αυτές τίς ανάγκες· καί η πιό σημαντική πλευρά μιάς κοινωνίας — μετά τίς προσωπικές σχέσεις στίς οποίες στηρίζεται — είναι η οργάνωση τής αναγκαίας εργασίας. Οι αναρχικοί έχουν δύο χαρακτηριστικές ιδέες γιά τήν εργασία· η πρώτη είναι ότι οι περισσότερες δουλειές είναι βαρετές αλλά θά μπορούσαν νά οργανωθούν έτσι ώστε νά γίνουν υποφερτές ακόμα καί ευχάριστες· καί η δεύτερη, ότι όλη η εργασία θάπρεπε νά οργανώνεται από τούς ανθρώπους που ασχολούνται στήν πραγματικότητα μ' αυτήν.

Οι αναρχικοί συμφωνούν μέ τούς Μαρξιστές ότι η εργασία στή σημερινή κοινωνία αλλοτριώνει τόν εργάτη. Δέν είναι η ζωή του, αλλά αυτό που κάνει γιά νά μπορέσει νά ζήσει· η ζωή του είναι αυτό που κάνει έξω απ' τή δουλειά, κι όταν κάνει κάτι που τό απολαμβάνει δέν τό αποκαλεί δουλειά. Αυτό ισχύει παντού γιά τίς περισσότερες δουλειές καί γιά τούς περισσότερους ανθρώπους, καί θά ισχύει πάντοτε γιά πάρα πολλές δουλειές καί πάρα πολλούς ανθρώπους. Η κουραστική καί μονότονη εργασία, που πρέπει νά γίνει γιά νά μεγαλώσουν τά φυτά καί τά ζώα, γιά νά κινηθούν παραγωγικές διαδικασίες καί συστήματα μεταφορών, γιά νά φτάσουν στούς ανθρώπους αυτά που χρειάζονται καί γιά νά δοθούν απ' αυτούς εκείνα που δέν χρειάζονται σέ αντάλλαγμα, δέν θά μπορούσε νά καταργηθεί χωρίς μιά δραστική πτώση τού βιοτικού επιπέδου, καί η αυτοματοποίηση που μπορεί νά τήν κάνει λιγότερο κουραστική, τήν κάνει ακόμα πιό μονότονη. Αλλά οι αναρχικοί επιμένουν ότι η λύση δέν βρίσκεται στό νά συνηθίσουμε τούς ανθρώπους νά πιστεύουν πως η κατάσταση είναι αναπόφευκτη, αλλά στό νά αναδιοργανώσουμε τήν απαραίτητη εργασία έτσι ώστε, σέ πρώτη φάση, νά θεωρείται φυσιολογική γιά τόν καθένα που μπορεί νά παίρνει μέρος στήν εκτέλεσή της, καί κανείς νά μήν καταναλώνει περισσότερο από μερικές ώρες τήν ημέρα γι' αυτήν, έτσι ώστε σέ δεύτερη φάση, νά είναι δυνατόν στόν καθένα νά εναλλάσσει διαφορετικά είδη βαρετής δουλειάς, που μ' αυτό τόν τρόπο θά γίνονται λιγότερο βαρετές, όσο περισσότερες είναι οι εναλλαγές. Δέν είναι απλώς καί μόνο ζήτημα ίσου μερίδιου γιά όλους, αλλά καί ίσης εργασίας γιά όλους.

Οι αναρχικοί συμφωνούν επίσης μέ τούς συνδικαλιστές στό ότι η δουλειά θάπρεπε νά ελέγχεται από τούς εργάτες. Αυτό δέν σημαίνει ότι η εργατική τάξη — ή οι εργατικές ενώσεις ή τό κόμμα τής εργατικής τάξης (δηλαδή, τό κόμμα που ισχυρίζεται ότι αντιπροσωπεύει τήν εργατική τάξη) — διαχειρίζεται τά οικονομικά καί έχει απόλυτο έλεγχο πάνω στή δουλειά. Ούτε σημαίνει τό ίδιο πράγμα σέ μικρότερη κλίμακα, ότι δηλαδή τό προσωπικό ενός εργοστασίου μπορεί νά εκλέγει διευθυντές ή νά βλέπει τούς λογαριασμούς. Σημαίνει απλούστατα ότι οι άνθρωποι που κάνουν μιά ορισμένη δουλειά έχουν άμεσο καί απόλυτο έλεγχο πάνω σ' αυτό που κάνουν, χωρίς καθόλου αφεντικά ή διευθυντές ή επιθεωρητές. Μερικοί είναι ίσως καλοί συντονιστές καί μπορούν νά αφοσιώνονται στό συντονισμό, αλλά δέν είναι ανάγκη νά έχουν εξουσία πάνω στούς ανθρώπους που κάνουν τήν πραγματική δουλειά. Άλλοι μπορεί νά είναι τεμπέληδες ή ανίκανοι, αλλά αυτοί υπάρχουν καί τώρα. Τό ζήτημα είναι νάχει ο καθένας τό μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο πάνω στή δουλειά που κάνει, όπως επίσης καί στή ζωή του.

Αυτή η αρχή ισχύει γιά όλα τά είδη δουλειάς — στά χωράφια όπως καί στά εργοστάσια, στίς μεγάλες επιχειρήσεις όπως καί στίς μικρές, στίς ανειδίκευτες όπως καί στίς ειδικευμένες εργασίες καί στίς βρώμικες δουλειές όπως καί στά ελεύθερα επαγγέλματα — κι αυτό δέν είναι απλώς μιά χρήσιμη χειρονομία γιά νά γίνουν οι εργάτες ευτυχισμένοι αλλά μιά θεμελιώδης αρχή γιά κάθε είδος ελεύθερης οικονομίας. Μιά αυτονόητη αντίρρηση είναι ότι ο απόλυτος εργατικός έλεγχος θά οδηγούσε σέ υπέρμετρο ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών χώρων δουλειάς καί στήν παραγωγή ανεπιθύμητων πραγμάτων˙ μιά αυτονόητη απάντηση είναι ότι καί η απόλυτη έλλειψη εργατικού ελέγχου οδηγεί στό ίδιο ακριβώς αποτέλεσμα. Αυτό που χρειάζεται είναι έξυπνος σχεδιασμός καί παρόλα όσα φαίνεται νά νομίζουν οι περισσότεροι άνθρωποι, αυτό εξαρτάται όχι απ' τόν μεγαλύτερο έλεγχο από πάνω αλλά απ' τή μεγαλύτερη πληροφόρηση πρός τά κάτω.

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι ενδιαφέρονται περισσότερο γιά τήν παραγωγή παρά γιά τήν κατανάλωση — γιά τήν παραγωγή τών πραγμάτων παρά γιά τή χρήση τους. Καί οι δεξιοί καί οι αριστεροί θέλουν οι εργάτες νά παράγουν περισσότερα, είτε γιά νά κάνουν τούς πλούσιους πλουσιότερους είτε γιά νά κάνουν τό κράτος ισχυρότερο, καί τό αποτέλεσμα είναι έτσι, "υπερπαραγωγή" δίπλα στή φτώχεια, αυξανόμενη παραγωγικότητα μαζί μέ αυξανόμενη ανεργία, μεγαλύτερα συγκροτήματα γραφείων συγχρόνως μέ αυξανόμενη έλλειψη στέγης, μεγαλύτερες σοδειές ανά άκρ (4 στρέμματα) ενώ περισσότερα άκρ μένουν ακαλλιέργητα. Οι αναρχικοί ενδιαφέρονται περισσότερο γιά τήν κατανάλωση παρά γιά τήν παραγωγή — γιά τή χρήση πραγμάτων που ικανοποιούν τίς ανάγκες όλων τών ανθρώπων αντί νά αυξάνουν τά κέρδη καί τήν εξουσία τών πλούσιων καί τών ισχυρών.

Ανάγκες καί πολυτέλειες

Μιά κοινωνία που φιλοδοξεί νά είναι ανθρώπινη δέν μπορεί νά επιτρέπει τήν εκμετάλλευση τών βασικών αναγκών. Μπορεί νά είναι αποδεκτό τό νά αγοράζονται καί νά πωλούνται τά είδη πολυτελείας, αφού έχουμε τή δυνατότητα εκλογής γιά τό άν θέλουμε νά τά χρησιμοποιήσουμε ή όχι˙ όμως τά αναγκαία δέν είναι απλώς καί μόνο εμπορεύματα αφού δέν έχουμε καμιά δυνατότητα εκλογής γιά τή χρήση τους. Άν κάτι θάπρεπε νά φύγει από τό εμπόριο καί τά χέρια αποκλειστικών ομάδων, αυτό είναι σίγουρα η γή απ' τήν οποία ζούμε, η τροφή που μεγαλώνει πάνω της, τά σπίτια που χτίζονται πάνω της, καί όλα εκείνα τά απαραίτητα πράγματα που αποτελούν τήν υλική βάση τής ανθρώπινης ζωής — ρούχα, εργαλεία, ανέσεις, καύσιμα, κλπ. Είναι, σίγουρα, επίσης φανερό, ότι όταν υπάρχει αφθονία αναγκαίων αγαθών, ο καθένας θά πρέπει νά μπορεί νά παίρνει ό,τι χρειάζεται˙ όταν, όμως, υπάρχει έλλειψη θά πρέπει νά υφίσταται ένα ελεύθερα συμφωνημένο σύστημα κατανομής ώστε ο καθένας νά παίρνει ένα δίκαιο μερίδιο. Είναι φανερό ότι κάτι δέν πάει καλά σ' όποιο σύστημα συνυπάρχουν η σπατάλη καί η ένδεια, όπου μερικοί έχουν περισσότερα απ' όσα χρειάζονται, ενώ άλλοι στερούνται.

Πάνω απ' όλα είναι φανερό ότι πρώτη δουλειά μιάς υγιούς κοινωνίας είναι νά εξαφανίσει τήν έλλειψη τών αναγκαίων αγαθών — όπως τήν έλλει-

ψη τροφής στίς υπανάπτυκτες χώρες καί τήν έλλειψη στέγης στίς ανεπτυγμένες χώρες — μέ τήν κατάλληλη χρησιμοποίηση τών τεχνικών γνώσεων καί τών κοινωνικών πόρων. Άν η διαθέσιμη ικανότητα καί εργασία στή Βρετανία χρησιμοποιόντουσαν σωστά, π.χ. δέν υπάρχει κανείς λόγος ώστε νά μήν παράγεται αρκετή τροφή καί νά μή χτίζονται αρκετά σπίτια γιά νά τραφεί καί νά στεγαστεί ολόκληρος ο πληθυσμός. Δέν γίνεται τώρα, όχι επειδή δέν μπορεί νά γίνει, αλλά επειδή η σημερινή κοινωνία έχει άλλες προτεραιότητες. Κάποτε θεωρούσαν δεδομένο τό ότι ήταν αδύνατο νά μπορέσουν νά ντυθούν όλοι καλά, καί οι φτωχοί φορούσαν συνέχεια κουρέλια˙ τώρα υπάρχει αφθονία από ρούχα, καί θά μπορούσε επίσης νά υπάρχει αφθονία καί γιά ο,τιδήποτε άλλο.

Τά είδη πολυτελείας είναι, παραδόξως, κι αυτά ανάγκες άν καί, όχι βασικές. Η δεύτερη δουλειά μιάς υγιούς κοινωνίας είναι νά κάνει τά είδη πολυτελείας ελεύθερα διαθέσιμα, άν καί αυτός μπορεί νά είναι ένας τομέας όπου τά λεφτά νά έχουν ακόμα μιά χρήσιμη λειτουργία — μέ τήν προϋπόθεση ότι δέν θά κατανέμονται σύμφωνα μέ τήν παράλογη έλλειψη συστήματος στίς καπιταλιστικές χώρες ή τό ακόμα πιό παράλογο σύστημα στίς κομμουνιστικές χώρες. Η ουσία είναι νά μπορεί ο καθένας νά έχει ελεύθερο καί ίσο δικαίωμα στά είδη πολυτελείας.

Αλλά ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται άνθρωπος, ή ακόμα καί επί κέηκ. Οι αναρχικοί δέν θάθελαν νά δούν τίς ψυχαγωγικές, πνευματικές, πολιτιστικές καί άλλες τέτοιες δραστηριότητες στά χέρια τής κοινωνίας — ακόμα καί τής πιό ελευθεριακής κοινωνίας. Υπάρχουν όμως άλλες δραστηριότητες που δέν μπορούν νά αφεθούν σέ άτομα,στίς ελεύθερες ενώσεις αλλά πρέπει νά τίς χειρίζεται η κοινωνία σάν σύνολο. Είναι αυτές που μπορούν νά ονομαστούν δραστηριότητες πρόνοιας — αλληλοβοήθεια πέρα απ' τίς δυνατότητες τής οικογένειας καί τών φίλων καί έξω από τούς χώρους διαμονής ή δουλειάς. Άς εξετάσουμε τρείς απ' αυτές.

Η κοινωνία πρόνοιας

Η εκπαίδευση έχει πολύ μεγάλη σημασία γιά τήν ανθρώπινη κοινωνία, αφού μάς παίρνει τόσα χρόνια γιά νά μεγαλώσουμε καί νά μάθουμε αλήθειες καί ικανότητες, απαραίτητες γιά τήν κοινωνική ζωή, καί οι αναρχικοί πάντοτε έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον γιά τά προβλήματα τής εκπαίδευσης. Πολλοί αναρχικοί ηγέτες έχουν κάνει πολύτιμες συνεισφορές στήν εκπαιδευτική θεωρία καί πρακτική, καί πολλοί εκπαιδευτικοί μεταρρυθμιστές είχαν ελευθεριακές τάσεις — από τόν Ρουσσώ καί τόν Πεσταλότσι ώς τήν Μοντεσσόρι καί τόν Νήλ. Ιδέες γιά τήν εκπαίδευση που κάποτε τίς θεωρούσαν ουτοπικές είναι σήμερα αναπόσπαστα μέρη τού εκπαιδευτικού προγράμματος καί μέσα καί έξω από τό κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα στή Βρετανία, καί η εκπαίδευση είναι ίσως η πιό ερεθιστική πλευρά τής κοινωνίας γιά τούς έμπρακτους αναρχικούς. Όταν οι άνθρωποι λένε ότι η αναρχία ηχεί όμορφα αλλά δέν μπορεί νά γίνει πραγματικότητα, μπορούμε νά τούς δείξουμε ένα καλό δημοτικό ή γυμνάσιο, ή μιά καλή παιδική χαρά, ή μιά λέσχη νεότητας. Όμως ακόμα καί τό καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα είναι κάτω απ'

τόν έλεγχο ανθρώπων μέ εξουσία — δασκάλων, διευθυντών, εφόρων, ανώτερων υπαλλήλων, επιθεωρητών κλπ. Οι ενήλικοι που έχουν ανάμειξη σέ κάποια εκπαιδευτική διαδικασία τείνουν νά δεσπόζουν ως ένα βαθμό, αλλά δέν είναι ανάγκη αυτοί — καί ακόμα περισσότερο άνθρωποι που δέν έχουν άμεση ανάμειξη — νά τήν ελέγχουν.

Οι αναρχικοί θέλουν οι σύγχρονες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις νά προχωρήσουν ακόμα περισσότερο. Θάπρεπε όχι μόνο νά καταργηθούν η αυστηρή πειθαρχία καί η σωματική τιμωρία — αλλά καί κάθε επιβαλλόμενη πειθαρχία όπως καί κάθε μέθοδος τιμωρίας. Όχι μόνο θάπρεπε οι εκπαιδευτικοί θεσμοί νά ελευθερωθούν από τήν εξουσία τών έξω αρχών, αλλά καί οι σπουδαστές από τήν εξουσία τών δασκάλων καί τών διευθυντών. Σέ μιά υγιή εκπαιδευτική σχέση τό γεγονός ότι ένα άτομο γνωρίζει πιό πολλά από ένα άλλο δέν είναι λόγος γιά τόν διδάσκοντα νά έχει εξουσία πάνω στόν διδασκόμενο. Η θέση τών δασκάλων στή σύγχρονη κοινωνία βασίζεται στήν ηλικία, τή δύναμη, τήν πείρα καί τό νόμο· η μόνη κοινωνική θέση που θάπρεπε νά έχουν οι δάσκαλοι θάπρεπε νά βασίζεται στή γνώση τους γιά κάποιο θέμα καί στήν ικανότητά τους νά τό διδάξουν, καί τελικά στήν ικανότητά τους νά εμπνέουν θαυμασμό καί σεβασμό. Αυτό που χρειάζεται δέν είναι τόσο εξουσία γιά τούς σπουδαστές — άν καί θάταν ένας χρήσιμος εξισορραπητικός παράγοντας στήν εξουσία τών δασκάλων καί τών γραφειοκρατών — όσο ο εργατικός έλεγχος απ' όλους όσους απασχολούνται σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα. Όλη η ουσία έγκειται στό νά σπάσει ο δεσμός μεταξύ διδασκαλίας καί εξουσίας καί νά γίνει η εκπαίδευση ελεύθερη.

Αυτό τό σπάσιμο είναι πιό κοντά στήν υγεία παρά στήν εκπαίδευση. Οι γιατροί δέν είναι πιά μάγοι καί οι νοσοκόμες δέν είναι πιά άγιες, καί σέ πολλές χώρες — συμπεριλαμβανόμενης καί τής Βρετανίας — έχει ήδη γίνει περισσότερο αποδεκτό τό δικαίωμα τής δωρεάν ιατρικής περίθαλψης. Εκείνο που χρειάζεται είναι η επέκταση τής αρχής τής ελευθερίας από τήν οικονομική καί στήν πολιτική πλευρά τού συστήματος υγείας. Οι άνθρωποι θάπρεπε νά μπορούν νά πηγαίνουν στό νοσοκομείο χωρίς νά πληρώνουν τίποτα, καί επίσης θάπρεπε νά μπορούν νά δουλεύουν στά νοσοκομεία χωρίς καμιά ιεραρχία. Ακόμα μιά φορά, αυτό που χρειάζεται είναι ο εργατικός έλεγχος απ' όλους όσους δουλεύουν σ' ένα ιατρικό ίδρυμα. Καί ό,τι είναι γιά τούς σπουδαστές η εκπαίδευση, είναι καί γιά τούς ασθενείς η υγεία.

Η αντιμετώπιση τής εγκληματικότητας έχει επίσης προχωρήσει αρκετά, άν καί απέχει πολύ ακόμα από τό νά είναι ικανοποιητική. Οι αναρχικοί έχουν δύο χαρακτηριστικές ιδέες γιά τήν εγκληματικότητα: η πρώτη είναι ότι οι περισσότεροι απ' αυτούς που τούς αποκαλούν εγκληματίες δέν διαφέρουν καί πολύ από τούς άλλους ανθρώπους, είναι ίσως πιό φτωχοί, πιό αδύνατοι, πιό ανόητοι ή πιό άτυχοι· η δεύτερη είναι ότι οι άνθρωποι που συνέχεια βλάπτουν τούς άλλους, δέν θάπρεπε νά βλάπτονται κι αυτοί σέ αντάλλαγμα, αλλά θάπρεπε νά τούς φροντίζουν. Οι μεγαλύτεροι εγκληματίες είναι τά αφεντικά κι όχι οι διαρρήκτες, είναι οι μαζικοί φονιάδες καί όχι οι δολοφόνοι. Ενώ μερικές μικρής σημασίας αδικίες επιδεικνύονται καί τιμωρούνται από τό κράτος, οι μεγάλες αδικίες τής σύγχρονης κοινωνίας συγκαλύπτονται καί, στήν ουσία, διαπράττονται απ' τό ίδιο τό κράτος. Γενικά, η τιμωρία κάνει μεγαλύτερη ζημιά στήν κοινωνία απ' ότι τό έγκλημα. Είναι πιό εκτεταμέ-

νη, καλύτερα οργανωμένη, καί πολύ πιό αποτελεσματική. Όμως, ακόμα καί η πιό ελευθεριακή κοινωνία θά είναι αναγκασμένη νά προστατευτεί από μερικούς ανθρώπους, καί αυτό, αναπόφευκτα, θά εμπεριέχει καί κάποιο εξαναγκασμό. Αλλά η σωστή αντιμετώπιση τής εγκληματικότητας θά είναι μέρος τής εκπαίδευσης καί τού συστήματος υγείας καί δέν θά γίνεται θεσμοποιημένο σύστημα τιμωρίας. Η τελευταία καταφυγή δέν θάναι στή φυλάκιση ή τό θάνατο, αλλά στό μποϋκοτάζ ή τήν εκδίωξη.

Πλουραλισμός

Αυτό θά μπορούσε νά λειτουργήσει καί αντίθετα. Ένα άτομο ή μιά ομάδα μπορεί νά αρνιόταν νά συμπράξει ή νά επέμενε στό νά φύγει από τήν καλύτερη δυνατή κοινωνία· δέν θά υπάρχει τίποτα νά τό εμποδίσει. Θεωρητικά, είναι δυνατόν ένας άνθρωπος νά συντηρηθεί μόνος του, άν καί στήν πράξη θά εξαρτάται από τήν κοινότητα γιά νά τού παρέχει ορισμένα υλικά καί γιά νά παίρνει σέ αντάλλαγμα ορισμένα προϊόντα, οπότε είναι δύσκολο νά είναι τελείως αυτάρκης. Μιά κολλεκτιβίστικη ή κομμουνιστική κοινωνία θά πρέπει νά ανέχεται ή ακόμα καί νά ενθαρρύνει τέτοιους θύλακες ατομικισμού. Αυτό που θάταν απαράδεκτο, θάταν η προσπάθεια ενός ανεξάρτητου ατόμου νά εκμεταλλευτεί τήν εργασία άλλων ανθρώπων μέ τό νά τούς προσλαμβάνει μέ χαμηλούς μισθούς ή νά ανταλλάσσει τά αγαθά του μέ αθέμιτες τιμές. Αυτό δέν θά πρέπει νά γίνεται, γιατί άν οι άνθρωποι δουλεύουν ή αγοράζουν κάτι δέν θά τό κάνουν πρός όφελος κάποιου άλλου αλλά γιά δικό τους· καί αφού δέν θά υπάρχει κανένας νόμος γιά νά εμποδίζει τό σφετερισμό, δέν θά υπάρχει καί κανένας γιά νά εμποδίζει τήν αποξένωση — θά μπορείς νά πάρεις από κάποιον κάτι, αλλά κι αυτός θά μπορεί νά στό πάρει πίσω. Η εξουσία καί η ιδιοκτησία μόλις που θά μπορούσαν νά ανασυσταθούν από απομονωμένα άτομα.

Ένας μεγαλύτερος κίνδυνος θά προερχόταν από ανεξάρτητες ομάδες. Μια ξεχωριστή κοινότητα εύκολα θά μπορούσε νά υπάρχει μέσα στήν κοινωνία, καί αυτό ίσως νά προκαλούσε σοβαρή ένταση, άν μιά τέτοια κοινότητα παλινδρομούσε πρός τήν εξουσία καί τήν ιδιοκτησία, που μπορεί νά ανέβαζαν τό επίπεδο ζωής μερικών, ίσως οι άνθρωποι νά ένιωθαν τόν πειρασμό νά συμπράξουν μέ τό σχίσμα, ιδιαίτερα άν η κοινωνία τύχαινε νά περνάει δύσκολες μέρες, σέ γενικές γραμμές.

Μιά, όμως, ελεύθερη κοινωνία θά πρέπει νά είναι πλουραλιστική καί νά επιτρέπει όχι μόνο διαφορές γνώμης γιά τό πώς πρέπει νά εφαρμόζονται η ελευθερία καί η ισότητα στήν πράξη, αλλά επίσης καί ολοκληρωτικές αποκλίσεις από τή θεωρία τής ελευθερίας καί τής ισότητας. Ο μόνος όρος είναι ότι κανείς δέν θά εξαναγκάζεται νά συμμετέχει σέ τέτοιες τάσεις, ενάντια στή θέλησή του, αλλά σ' αυτό τό σημείο θά πρέπει νά είναι διαθέσιμη κάποια μορφή εξουσιαστικής πίεσης γιά νά προστατεύσει ακόμα καί τήν πιό ελευθεριακή κοινωνία. Όμως, οι αναρχικοί θέλουν νά αντικαταστήσουν τή μαζική κοινωνία μέ μιά μάζα κοινωνιών, που θά ζούν τόσο ελεύθερα όσο καί τά άτομα σ' αυτές. Γιά τίς ελευθεριακές κοινωνίες που έχουν υπάρξει, ο μεγαλύτερος κίνδυνος δέν ήταν οι εσωτερικές υποτροπές, αλλά η επιθετικό-

τητα από τά έξω, καί τό πραγματικό πρόβλημα δέν είναι τόσο τό πώς θά διατηρηθεί μιά ελεύθερη κοινότητα όσο τό πώς θά αρχίσει νά λειτουργεί.

Επανάσταση ή μεταρρύθμιση

Οι αναρχικοί έχουν, από παράδοση, υποστηρίξει πάντοτε μιά βίαιη επανάσταση γιά τήν εγκαθίδρυση μιάς ελεύθερης κοινωνίας, αλλά μερικοί έχουν απορρίψει τή βία ή τήν επανάσταση ή καί τίς δυό — η βία σχεδόν πάντα ακολουθείται από τήν αντιβία καί η επανάσταση απ' τήν αντεπανάσταση. Απ' τήν άλλη μεριά, λίγοι αναρχικοί έχουν υποστηρίξει απλές μεταρρυθμίσεις, επειδή γνωρίζουν ότι όσο υπάρχει τό σύστημα εξουσίας καί ιδιοκτησίας, οι επιφανειακές αλλαγές ποτέ δέν θά απειλήσουν τή βασική δομή τής κοινωνίας. Η δυσκολία έγκειται στό ότι αυτό που θέλουν οι αναρχικοί είναι επαναστατικό, αλλά μιά επανάσταση δέν είναι αναγκαστικό — ούτε ακόμα καί πιθανό — ότι θά φέρει αυτό που θέλουν οι αναρχικοί. Γι' αυτό οι αναρχικοί είχαν πάντοτε τήν τάση νά καταφεύγουν σέ πράξεις απελπισίας ή νά ξαναπέφτουν σέ μιά μάταιη αδράνεια.

Στήν πράξη οι περισσότερες διαφορές μεταξύ ρεφορμιστών καί επαναστατών αναρχικών είναι ασήμαντες, γιατί μόνο ο πιό άγριος επαναστάτης αρνείται νά χαιρετήσει μεταρρυθμίσεις καί μόνο ο ηπιότερος ρεφορμιστής αρνείται νά χαιρετήσει τίς επαναστάσεις καί όλοι οι επαναστάτες γνωρίζουν ότι η προσπάθειά τους, σέ γενικές γραμμές, δέν πρόκειται νά οδηγήσει σέ τίποτα παραπάνω από μιά μεταρρύθμιση όπως καί όλοι οι ρεφορμιστές γνωρίζουν ότι η προσπάθειά τους, σέ γενικές γραμμές, οδηγεί σέ ένα είδος επανάστασης. Αυτό που θέλουν οι περισσότεροι αναρχικοί είναι μιά συνεχής πίεση όλων τών ειδών, που νά προκαλεί τόν προσεταιρισμό τών ατόμων, τό σχηματισμό ομάδων, τή μεταρρύθμιση τών θεσμών, τό ξεσήκωμα τού λαού, καί τήν καταστροφή τής εξουσίας καί τής ιδιοκτησίας. Άν αυτό μπορούσε νά γίνει χωρίς προβλήματα, πολύ θά τό χαιρόμασταν' ποτέ, όμως, δέν έχει γίνει καί ίσως ποτέ νά μή γίνει έτσι. Τελικά, θά πρέπει, αναγκαστικά νά βγούμε έξω καί νά αντιμετωπίσουμε τίς δυνάμεις τού κράτους στή γειτονιά, τή δουλειά καί τούς δρόμους — κι άν τό κράτος νικηθεί θά είναι ακόμα πιό αναγκαίο νά συνεχίσουμε τήν προσπάθεια γιά νά εμποδίσουμε τήν εγκαθίδρυση ενός νέου κράτους καί νά αρχίσουμε αντί γι' αυτό τό χτίσιμο μιάς ελεύθερης κοινωνίας. Υπάρχει χώρος γιά όλους σ' αυτή τήν πορεία, καί όλοι οι αναρχικοί βρίσκουν κάτι νά κάνουν στήν πάλη γι' αυτό που θέλουν.

(Ο Νίκολας Ουώλτερ είναι ένας Άγγλος δημοσιογράφος καί εκδότης τού New Humanist. Έχει εκδώσει τά "Απομνημονεύματα ενός Επαναστάτη" τού Κροπότκιν καί τό "Η Παρισινή Κομμούνα καί η Ιδέα τού Κράτους" τού Μπακούνιν. Έχει γράψει στόν ελευθεριακό τύπο καί στίς δυό μεριές τού Ατλαντικού, καί έχει συνεισφέρει σέ πολλές ανθολογίες τού αναρχισμού. Στή διάρκεια τής δεκαετίας τού '60 ήταν μέλος τής Επιτροπής τών 100 τού Λονδίνου, τών Κατασκόπων γιά τήν Ειρήνη καί τής Ομάδας Δράσης γιά τό Βιετνάμ. Έχει αρκετές καταδίκες γιά συμμετοχή σέ πολιτικές διαδηλώσεις.)

Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ*

Φρέντ Γούντγουωρθ

Τί είναι ο αναρχισμός;

Όπως ορίζεται κι από τούς ίδιους τούς αναρχικούς, είναι "η φιλοσοφία μιάς νέας κοινωνικής τάξης που βασίζεται σέ μιά ελευθερία που δέν περιορίζεται απ' τόν ανθρώπινο νόμο' η θεωρία ότι όλες οι μορφές κυβέρνησης στηρίζονται στή βία, καί γι' αυτό είναι λαθεμένες καί επιζήμιες, καθώς επίσης καί άχρηστες". Μιά αναρχική που ονομαζόταν Έμμα Γκόλντμαν, έγραψε αυτό τόν ορισμό πρίν από 50 χρόνια περίπου, αλλά η ιδέα ότι η ανθρώπινη κοινωνία θάταν καλύτερη χωρίς κυβέρνηση δέν προήλθε από τήν Έμμα Γκόλντμαν ή κάποιο άλλο άτομο που νά μάς είναι γνωστό σήμερα. Σέ κάθε εποχή καί κάθε τόπο, υπήρξαν άνθρωποι μέ περισσότερο ή λιγότερο αναρχικές τάσεις, άν καί η ίδια η λέξη "αναρχία", η οποία αποτελείται από Ελληνικές ρίζες λέξεων που σημαίνουν "χωρίς αρχή" (εξουσία), δημιουργήθηκε σχετικά πρόσφατα.

Λέτε "περισσότερο ή λιγότερο". Δέν συμφωνούν απόλυτα μεταξύ τους όλοι οι αναρχικοί;

Όχι. Ανάμεσα σ' αυτούς που αυτοαποκαλούνται αναρχικοί γιά νά περιγράψουν αυτό που είναι, υπάρχουν πολλές διαφορές. Υπάρχουν ατομικιστές καί κολλεκτιβιστές, που οι απόψεις τους γιά τά οικονομικά, τήν οργάνωση καί άλλα ζητήματα διαφέρουν' καί υπάρχουν πολυάριθμοι συνδυασμοί αυτών τών απόψεων. Αλλά όλοι οι αναρχικοί είναι σύμφωνοι στήν αντίθεσή τους στήν ύπαρξη τής κυβέρνησης.

Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι, όσες μεταρρυθμίσεις κι άν γίνουν, δέν είναι δυνατόν νά σταματήσουν τήν κακομεταχείριση ενός υποτελούς λαού — μέ εξαίρεση τήν ολοκληρωτική κατάργηση τής κυβέρνησης — γιατί τό κράτος είναι ένας θεσμός που έχει από τή φύση του τήν προδιάθεση νά αυξάνει πάντοτε τή δύναμη καί τήν εξουσία του. Αυτή η αναπόφευκτη τροπή πρός τήν αυξανόμενη ανάμειξη στίς υποθέσεις καί τίς ζωές τών ανθρώπων, κάνει τίς κυβερνήσεις νά τείνουν όλες πρός τό ίδιο εξουσιαστικό σκοπό, άσχετα από τό πόσο "φιλελεύθεροι" είναι οι αρχικοί στόχοι τους. Οι κυβερνήσεις τού παρελθόντος καί τού παρόντος έχουν συμπεριφερθεί μ' αυτόν τόν τρόπο, καί είναι αναπόφευκτο τό συμπέρασμα ότι καί οι μελλοντικές θά κάνουν τό ίδιο.

Όμως, σύμφωνα μέ τίς πιό διαδεδομένες παραδόσεις τής ανθρωπότητας, η

* Αυτό τό δοκίμιο πρωτοπαρουσιάστηκε στό Match, ένα μηνιαίο αναρχικό περιοδικό, τόμ. 4ος, αρ. 9, 10, 11, Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Νοέμβριος 1973.

κυβέρνηση είναι, πραγματικά, απόλυτα αναγκαία. Μήπως νομίζουν οι αναρχικοί ότι έχουν δίκιο ενώ η τεράστια πλειοψηφία τών ανθρώπων, που πιστεύουν ότι χρειαζόμαστε τίς κυβερνήσεις, κάνει λάθος; Αν συγκρίνουμε τούς σχετικούς αριθμούς τών οπαδών τής κάθε φιλοσοφίας, θά έβγαινε ότι οι αναρχικοί υστερούν τόσο πολύ αριθμητικά, ώστε νά θεωρούνται ουσιαστικά ανυπόληπτοι.

Αυτό τό επιχείρημα, ότι η πλειοψηφία είναι εναντίον μας, δέν είναι, στήν πραγματικότητα, καί τόσο ισχυρό. Θάταν κοινοτοπία νά αναφέρουμε συγκεκριμένα περιστατικά, όπου οι πλειοψηφίες δέν είχαν καθόλου δίκιο. Η Ιστορία είναι γεμάτη απ' αυτά. Αλλά τό πιό σημαντικό είναι ότι οι αναρχικοί ούτε κάν πιστεύουν ότι η πλειοψηφία τών ανθρώπων έχει, στήν πραγματικότητα, διαλέξει συνειδητά νά έχει κυβερνήσεις. Εμείς νομίζουμε, μάλλον, ότι τούς έχουν, απλώς, συνηθίσει στήν ιδέα τών κυβερνήσεων' καί όπως καί νάχει, αυτές οι κυβερνήσεις συνήθως υπήρχαν πρίν από τή γέννηση κάθε ατόμου που ελέγχεται απ' αυτές, έτσι η ερώτηση, γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι δέν μπόρεσαν ούτε νά τό σκεφτούν κάν, απορρίπτεται. Η αποδοχή τής κυβέρνησης έχει καλλιεργηθεί. Ποιός αμφισβητεί τή θεωρία ότι οι αρρώστιες προκαλούνται απ' τά μικρόβια; Μ' αυτό δέν θέλουμε νά πούμε ότι αυτή η θεωρία είναι, αναγκαστικά, λαθεμένη, αλλά παρατηρώντας τόν σχεδόν τυφλό τρόπο μέ τόν οποίο τήν αποδέχονται όλοι, απ' όσο μπορούμε νά ξέρουμε, μπορεί νά είναι καί λάθος. Είναι ο ίδιος τρόπος μέ τόν οποίο οι άνθρωποι ήταν κάποτε σίγουροι ότι υπήρχαν δαίμονες καί πνεύματα που φέρναν κακοτυχία καί άλλα πολλά. Η εποχή που ζούμε σήμερα, μπορεί νά είναι φωτισμένη, ή τουλάχιστον φωτισμένη όσον αφορά τήν επιστημονική θεωρία, αλλά άς μήν προσποιούμεθα ότι σήμερα οι άνθρωποι είναι λιγότερο αφελείς απ' ότι ήταν πάντοτε.

Τό ότι οι άνθρωποι έχουν "δεχτεί" τήν κυβέρνηση, δέν είναι καθόλου παράξενο. Αλλά τό άν αυτό τό είδος τής αποδοχής έχει καμιά σχέση μέ μιά ειλικρινή, συνειδητή εκλογή ενός ατόμου, που εξετάζει όπως πρέπει τίς εναλλακτικές λύσεις, καί δέν προδιαθέτεται πνευματικά απ' τό σχολείο ή τήν πρώϊμη διαπαιδαγώγηση, θάπρεπε νά είναι φώς φανάρι — δέν έχει καμιά σχέση μέ μιά συνειδητή εκλογή. Η αλήθεια είναι ότι οι άνθρωποι πιστεύουν στήν αναγκαιότητα τού κράτους μόνο καί μόνο επειδή αυτή τήν πίστη τήν απεργάζονται — τήν έχουν σκόπιμα δημιουργήσει — οι ίδιες οι κυβερνήσεις. Εκπληρώνουν αυτό τό έργο διαμέσου τής κατήχησης τών σχολείων, τής εκκλησίας καί τών άλλων μέσων προπαγάνδας που διαποτίζουν ολόκληρη τήν κουλτούρα τών λαών. Αλλά όποια κι άν είναι η αλήθεια σέ σχέση μέ τό κάθε ξεχωριστό ζήτημα, επαναλαμβάνουμε ότι αυτή η αλήθεια δέν επηρεάζεται καθόλου απ' αυτό που μπορεί νά πιστεύει η πλειοψηφία.

'Ας υποθέσουμε ότι είναι αλήθεια αυτό — ότι δηλ. οι κυβερνήσεις καλλιεργούν τή νοοτροπία που απαιτείται γιά νά εξασφαλιστεί η επιβίωσή τους' πώς λοιπόν, συμβαίνει νά γίνει κάποιος αναρχικός μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον;

Δέν μπορεί νά υπάρξει μιά απάντηση σ' αυτό τό ερώτημα. Μερικοί γίνονται

αναρχικοί αφού ανακαλύψουν κάποιο άρθρο ή βιβλίο από ή γιά τούς αναρχικούς, ή αλλιώς αφού συναντηθούν καί συζητήσουν μέ αναρχικούς, που τά επιχειρήματά τους πείσουν. Μερικοί άλλοι (αλλά αυτό είναι σπάνιο) βρίσκουν μόνοι τους δικές τους, μή-εξουσιαστικές φιλοσοφίες, καί αργότερα, μόνο, ανακαλύπτουν τί όνομα ταιριάζει στή λογική τους. Αλλά πέρα από μερικές, μόνο, τάσεις, πολύ λίγα είναι γνωστά γύρω απ' τήν ψυχολογία τού πώς γίνεται κανείς αναρχικός.

Τί κάνουν οι αναρχικοί;

Σάν όλους τούς άλλους που ενδιαφέρονται ν' αλλάξουν τήν κοινωνία, προσπαθούν νά πείσουν τούς ανθρώπους ότι η κυβέρνηση είναι ένας άχρηστος παρείσακτος σ' αυτό ή τόν άλλο χώρο καί επίσης κάνουν μιά επίμονη ανάλυση, αποδεικνύοντας έτσι ότι δέν χρησιμεύει σέ τίποτα καί σέ άλλους χώρους. Νά αλλάξουν τά μυαλά τών ανθρώπων, νά ποιό είναι τό έργο τών αναρχικών, αφού αυτός είναι, κυριολεκτικά, ο μόνος τρόπος γιά τήν ανατροπή τού κράτους. Η φύση τής κυβέρνησης είναι τέτοια, ώστε, άν οι άνθρωποι δέν, όπως λέμε, τή νομιμοποιούσαν μέ τό νά τής επιτρέπουν νά παίρνει αποφάσεις που τή δεσμεύουν, δέν θά μπορούσε νά υπάρξει.

Οι επανεκπαιδευτικές προσπάθειές μας μπορούν νά εκφραστούν μέ τό λόγο, σέ γραπτά, δημόσιες ομιλίες, ή προσωπικές συζητήσεις, ή καί, σέ ορισμένες περιπτώσεις, μέ διαδηλώσεις που στρέφονται σαφώς κατά τής κυβέρνησης (σέ αντίθεση μέ διαδηλώσεις που καλούν τήν κυβέρνηση νά πάρει κάποια μέτρα). Αλλά σέ καμιά περίπτωση δέν προσπαθούμε νά επιβάλλουμε σέ οποιονδήποτε τήν ανάλυσή μας, όπως κάνουν οι κυβερνήσεις. Θέλουμε νά πείσουμε τούς ανθρώπους μέ τή λογική, όχι νά δημιουργήσουμε μιά άλλη αντανάκλαση τής μή-συνειδητής αποδοχής που έχουν καί εφαρμόζουν σήμερα οι άνθρωποι απέναντι στήν κυβέρνηση. Τό νά προσπαθούσαμε νά δημιουργήσουμε μιά αναρχική κοινωνία, κάνοντας τούς ανθρώπους νά πιστεύουν τυφλά στίς ιδέες μας, θά ήταν καταστροφικό, αφού η τυφλή αποδοχή οποιουδήποτε πράγματος είναι αντίθετη μέ τή δική μας αντίληψη γιά τήν ελευθερία. Είναι η αντίληψη γιά μιά ελευθερία που υφίσταται όταν οι άνθρωποι μπορούν νά σκέφτονται καί νά ενεργούν γιά τόν εαυτό τους.

Οι απαντήσεις σας δέν κάνουν λόγο γιά τίς δολοφονίες ή τή χρήση βομβών, δραστηριότητες μέ τίς οποίες οι αναρχικοί είναι μοιραία συνδεδεμένοι στό μυαλό τών ανθρώπων. Τί έχετε νά πείτε γι' αυτή τή συσχέτιση μέ τή βία, που έχει ο αναρχισμός' στηρίζεται πουθενά;

Νομίζουμε ότι δέν υπάρχει. Η φιλοσοφία τού αναρχισμού δέν έχει καμιά εγγενή σχέση μέ οποιαδήποτε χρήση τής βίας. Μπορεί νά συμβεί, μιά στίς τόσες, κάποιος αναρχικός (όπως καί κάθε άλλος άνθρωπος) νά κάνει μιά πράξη βίας. Αλλά, τό ίδιο θά μπορούσε νά ειπωθεί καί γιά τούς οπαδούς οποιασδήποτε πολιτικής φιλοσοφίας, ή, πραγματικά, γιά κάθε τάξη ανθρώπων. Άδικα έχουν συνδέσει τούς αναρχικούς μέ τή βία. Όταν ένας Δημοκρατικός σκοτώνει κάποιον άλλο σ' ένα μπάρ, καμιά εφημερίδα δέν αναφέρει ποτέ ότι "Ένας αυτοαποκαλούμενος Δημοκρατικός σκότωσε έναν καί

τραυμάτισε δύο σέ επεισόδιο στό...", κλπ. Αλλά άς κάνει κάτι τέτοιο ένας αναρχικός καί θά δείτε τί χείμαρρος καταγγελιών θά πέσει σ' ολόκληρο τό κίνημα. Στήν πραγματικότητα, έχουμε ακούσει γιά γνήσιους Ρεπουμπλικάνους που ανεβαίνουν μέ ντουφέκια πάνω σέ ψηλά μέρη σπ' όπου σκοτώνουν μέ μανία τούς διαβάτες που περνάνε από κάτω. Μήπως γι' αυτό στιγματίζονται όλοι ανεξαίρετα οι Ρεπουμπλικάνοι;

Η βία είναι, τουλάχιστον στό παρόν στάδιο τής ανθρώπινης εξέλιξης, μιά σχεδόν καθολική εκδήλωση. Κατά καιρούς μπορεί νά είναι ακόμα καί αναγκαία, όταν κάποιος είναι αναγκασμένος νά υπερασπίσει τόν εαυτό του, ν' αντισταθεί σ' ένα δικτάτορα, ή κάτι παρόμοιο. Αλλά μέ κανένα τρόπο δέν είναι η βία αναπόσπαστα συνδεδεμένη μέ τόν αναρχισμό. Στήν πραγματικότητα, η βία είναι εγγενής στή φιλοσοφία καί τίς ενέργειες τών κρατιστών. Τό κράτος στηρίζεται στή βία' η απειλή της χρησιμοποιείται γιά νά διατηρείται μιά τεχνητή τάξη μέσα στήν κοινωνική αναταραχή καί τήν οργή που τρέφει η ανισότητα, που οι ίδιες οι κυβερνήσεις δημιουργούν. Τό κράδαιμα τού ρόπαλου θάπρεπε νάταν τό οικουμενικό σύμβολο τού κράτους. Πίσω από κάθε νόμο, κάθε πλευρά τής "διεθνούς διπλωματίας", κάθε διάταγμα ή δικαστική εντολή, βρίσκεται η σιωπηρή υπόσχεση τής βίας ενάντια σ' όσους δέν συμμορφώνονται. Οι κυβερνήσεις, καί όχι οι αναρχικοί, ευθύνονται γιά τούς άγριους βομβαρδισμούς ανυπεράσπιστων ανθρώπων, γιά τήν απαγωγή καί τή φυλάκιση εκατοντάδων χιλιάδων, γιά τή δόλια αφαίρεση ανυπολόγιστου πλούτου από τήν ανθρωπότητα. Σέ ποιόν ταιριάζει, λοιπόν, ο χαρακτηρισμός τού "βίαιου" — στούς αναρχικούς, ή στά πληρωμένα όργανα τού κράτους;

Είναι κακοτυχία τό ν' αποκλείεται ο αναρχισμός από μιά δίκαιη αξιολόγηση εξαιτίας τού κακού ονόματός του. Γιατί οι αναρχικοί δέν χρησιμοποιούν κάποιο άλλο όνομα ώστε νά λύσουν αυτό τό πρόβλημα;

Γιατί μ' αυτό δέν θάβγαινε τίποτα. Ο μόνος λόγος που ο αναρχισμός έχει τόσο κακό όνομα είναι γιατί αυτοί που έχουν συμφέρον νά διατηρηθεί η κυβέρνηση, μάς έχουν εσκεμμένα δυσφημήσει. Οι συλλαβές τής λέξης δέν έχουν απλώς αποκτήσει, μ' ένα μαγικό τρόπο, όλο αυτό τό συσχετισμό μέ τό κακό, καί η αλήθεια είναι ότι εμείς οι αναρχικοί δέν είμαστε τέρατα όπως μάς παρουσιάζουν — έτσι που κάποιος πρέπει νά ασχολείται μέ τό νά μάς δυσφημεί συστηματικά. Γι' αυτό πιστεύουμε ότι ακόμα κι άν ονομαζόμασταν "μή κυβερνητιστές" ή "αντικρατιστές" ή μέ κάποιο άλλο όνομα, θά εξακολουθούσαμε, ουσιαστικά, νά είμαστε θύματα τών ίδιων λίβελλων στά άρθρα τών εφημερίδων καί στά παιδικά βιβλία. Ποιό τό όφελος, λοιπόν; Όπως καί νάχει, αφού ο αναρχισμός δέν έχει αρχηγούς γιά νά επιβάλλουν μιά γραμμή, δέν υπάρχει τρόπος νά διασφαλιστεί η ομοιομορφία, ακόμα κι άν τό επιθυμούσαμε, πράγμα που εδώ τουλάχιστον δέν συμβαίνει. Οι κυβερνήσεις μπορούν ν' αλλάζουν ολόκληρους λαούς, αλλάζοντας τό ένα σύστημα ορολογίας μ' ένα άλλο, αφού τό επιβάλλουν προηγούμενα σά νόμο. Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι αυτό καθαυτό είναι κακό.

Πώς θά οργανώνονται οι δημόσιες υπηρεσίες κάτω από ένα αναρχικό κα-

στώς;

Πρώτα απ' όλα, θάθελα νά παρατηρήσω ότι είναι λάθος νά μιλάμε γιά τή ζωή "κάτω από ένα αναρχικό καθεστώς". Δέν υπάρχει τίποτε τό "κάτω" σ' αυτό. Τό "κάτω" υπονοεί ότι θά επιβληθεί σ' όλους ένα ομοιόμορφο σύστημα, καί ότι πρότυπες λύσεις γιά τά κοινωνικά προβλήματα θά γίνονται δεκτές καί θά προτιμούνται απ' αυτές που ισχύουν σήμερα, έτσι ώστε, αντί νά ζούμε κάτω απ' τό σημερινό σύστημα, θά ζούμε κάτω από ένα καινούριο. Στήν πραγματικότητα, η φύση τής σχεδιαζόμενης πλουραλιστικής αναρχίας είναι τέτοια ώστε μιά ολόκληρη ποικιλία όχι μόνο θά γίνεται ανεκτή αλλά καί θά ενθαρρύνεται. Πολλά είδη μή-καταπιεστικών κοινωνικών μεθόδων, κι όχι απλώς ένα καί μοναδικό, θά γίνονται αποδεκτά από διάφορες ομάδες ανθρώπων που έχουν διαφορετικές ιδέες γιά τό τί θάθελαν νά πετύχουν καί διαφορετικά κριτήρια γιά νά κρίνουν άν πέτυχαν σ' αυτό.

Οι "δημόσιες υπηρεσίες" θά οργανώνονται από οποιαδήποτε άτομα θέλουν νά τίς δούν νά υπάρχουν καί περιμένουν νά ωφεληθούν απ' αυτές. Οι αποκαλούμενες δημόσιες υπηρεσίες, που στήν ουσία είναι καταπιεστικές κυβερνητικές λειτουργίες, φυσικά, δέν θά υπάρχουν καθόλου. Σήμερα, πολλές απ' αυτές τίς υποτιθέμενες "υπηρεσίες" επιβάλλονται μέ τή βία σέ άτομα που τίς απεχθάνονται ανοιχτά, καί που κάτω απ' τό ζυγό τους, δέν κάνουν τίποτε άλλο παρά νά εξεγείρονται. Οι αστυνομικοί, γιά παράδειγμα, συχνά υποστηρίζεται ότι είναι "υπηρέτες τού λαού", ενώ στήν πραγματικότητα, είναι αυταρχικοί δικτατορίσκοι που διατηρούν μέ τή βία ένα αυστηρό καί εμπνέοντα φόβο έλεγχο πάνω στούς ανθρώπους, χρησιμοποιώντας τήν ίδια στιγμή σάν δικαιολογία γιά τήν ύπαρξή τους τό πρόσχημα αυτού τού ίδιου τού εγκλήματος που τό κράτος τό ίδιο τρέφει μέ τήν πολιτική του τής φορολοηστείας, τής επιβαλλόμενης ηθικής, τής ανισότητας κλπ.

Οι απόψεις τών ανθρώπων γιά τό ποιές υπηρεσίες είναι αναγκαίες συχνά διαφέρουν εντελώς μεταξύ τους, καί έτσι πρέπει. Αλλά σήμερα, κάτω απ' τό κυβερνητικό σύστημα, ακόμα κι αυτοί που είναι αντίθετοι μέ τά δημόσια σχολεία καί ποτέ δέν τά χρησιμοποιούν, είναι ακόμα υποχρεωμένοι νά πληρώνουν γι' αυτά — κι αυτό γίνεται γιά ν' αναφέρουμε μόνο μιά απ' τίς πολλές μορφές τής ίδιας αδικίας. Η ουσία τού σημερινού συστήματος είναι η τυποποίηση καί η ομοιομορφία. Κάτω από τήν κυβέρνηση, κάθε κάτοικος μιάς χώρας μπορεί νά αναγκαστεί νά βοηθήσει στήν πραγματοποίηση τών σχεδίων ενός ατόμου ή μιάς μικρής μειοψηφίας. Σέ μιά αναρχική κοινωνία ελεύθερων καί εθελοντικών σχέσεων, οι "δημόσιες υπηρεσίες" θά οργανώνονται εκεί όπου οι άνθρωποι ενδιαφέρονται νά τίς δούν νά γίνονται πραγματικότητα, καί αυτό θά γίνεται δυνατό μέ τή βοήθεια ανθρώπων μέ τίς ίδιες ιδέες, που θά υποστηρίζουν, άν τό επιθυμούν, αυτά τά σχέδια. Επίσης, οι άνθρωποι δέν θά υπόκεινται σέ καμιά πίεση γιά νά υποστηρίξουν σχέδια που δέν τά θεωρούν άξια λόγου, καί άν κανείς δέν θεωρεί μιά "υπηρεσία" αναγκαία, τότε ίσως καί νά μήν είναι καθόλου υπηρεσία, καί πιθανότατα νά εξαφανιστεί απ' τό προσκήνιο ώσπου μετά από κάποιο χρόνο νά αναζωπυρωθεί τό ενδιαφέρον καί οι άνθρωποι νά είναι πρόθυμοι νά προσφέρουν τήν υποστήριξή τους.

Αυτή είναι η απάντηση σέ κάθε ζήτημα σχετικό μέ δρόμους, σχολεία,

νοσοκομεία, ταχυδρομεία, κλπ. Όσο γιά τήν αντίρρηση, ότι οι άνθρωποι μπορεί νά ταξιδεύουν σ' ένα δρόμο γιά τόν οποίο δέν θάχουν πληρώσει νά γίνει, η απάντησή μου είναι: καί λοιπόν; Είναι αυτό επιχείρημα εναντίον τής ελεύθερης κοινωνίας; Άν ναί, τότε είναι ένα επιχείρημα κι εναντίον τής καταπιεστικής, εξουσιαστικής κοινωνίας, γιατί ακόμα καί μέ τήν υποχρεωτική αποταμίευση καί φορολογία, μερικοί άνθρωποι ποτέ δέν συνεισφέρουν, στήν πραγματικότητα, γιά τή διατήρηση τών υπηρεσιών που χρησιμοποιούν. Άν τό ένα τρίτο ολόκληρου τού πληθυσμού ένιωθε τήν ανάγκη γιά τή δημιουργία ιατρικών κέντρων, καί τό έκανε, κι άν μετά, τρακαδόροι απ' τά άλλα δυό τρίτα τού πληθυσμού άρχιζαν νά "κλέβουν" τή χρήση αυτής τής υπηρεσίας, μιά τέτοια υπηρεσία, πιθανότατα, δέν θά μπορούσε νά εξακολουθήσει νά λειτουργεί, καί θά σταμάταγε. Σέ μιά τέτοια περίπτωση, κι άν εξακολουθούσε νά υπάρχει η ανάγκη γιά ιατρικές υπηρεσίες, η προσωπική υπευθυνότητα θά εμφανιζόταν καί πάλι εξ ανάγκης στό ανεύθυνο τμήμα τού πληθυσμού.

Αλλά πιό πιθανό απ' αυτό είναι τό ότι οι αλλαγές στή νοοτροπία, που θά προέλθουν από τήν εγκατάλειψη τού σημερινού κυβερνητικού συστήματος τής θεσμοποιημένης ανευθυνότητας, θά έχουν ήδη αποκλείσει τήν εμφάνιση τέτοιου είδους επιθυμιών γιά αποφυγή πληρωμής τών προσφερόμενων υπηρεσιών. Οπωσδήποτε, μέσα σ' ένα σύντομο διάστημα, η ελεύθερη αλληλεπίδραση θά τείνει στήν καθιέρωση ενός υψηλού επιπέδου προσωπικής υπευθυνότητας. Είναι σημαντικό νά αναφέρουμε ότι, όσο υπάρχει κυβέρνηση, η αυτοδυναμία καί η υπευθυνότητα συνεχώς διαβρώνονται, ώστε νά παρίσταται "ανάγκη" γιά περισσότερους νόμους που νά επιβάλλουν τή συμμόρφωση' καί αυτό έχει σάν αποτέλεσμα τήν ακόμα μεγαλύτερη διάβρωση τής αυτοδυναμίας.

Ομολογουμένως, υπάρχουν πολλά λάθη καί καταχρήσεις. Όλοι αναγνωρίζουμε ότι η κυβέρνηση έχει ισχυροποιηθεί πάρα πολύ καί ότι η γραφειοκρατία της έχει εισχωρήσει σέ σφαίρες όπου είναι εντελώς άχρηστη. Αλλά δέ συμφωνείτε ότι δέν είναι καί τόσο ρεαλιστικό νά απαιτείτε πλήρη κατάργηση τής κυβέρνησης; Δέν θάταν καλύτερα νά προσπαθήσουμε νά περιορίσουμε τήν κυβέρνηση σ' ένα αποδεκτό επίπεδο;

Γιά μάς, κανένα επίπεδο δέν είναι αποδεκτό. Αρνιόμαστε νά πληρώνουμε γιά "υπηρεσίες" τίς οποίες μισούμε καί απορρίπτουμε, καί, είναι αυτονόητο, ότι η κυβέρνηση δέν μπορεί καθόλου νά λειτουργήσει χωρίς φορολογία. Οι "φιλελεύθερες" κυβερνήσεις απλώς ανακατατάσσουν τίς προτεραιότητες. Καί οι αποκαλούμενες περιορισμένες κυβερνήσεις, μέ κάποιο τρόπο, ποτέ δέν παραμένουν περιορισμένες. Η κυβέρνηση τών Ηνωμένων Πολιτειών είναι ένα θαυμάσιο παράδειγμα κυβέρνησης που κάποτε λειτουργούσε σ' ένα πολύ χαμηλότερο επίπεδο, αλλά, που μέ μιά εξελικτική διαδικασία, που θυμίζει σέ πολλά τή βιολογική ωρίμανση, μεγάλωσε από τήν "περιορισμένη" παιδική της ηλικία σέ μιά απεριόριστη, τερατώδη ωριμότητα. Τί ωφέλησαν οι περιορισμοί της;

Ο λόγος γιά τόν οποίο δέν μπορεί νά υπάρξει αποδεκτό επίπεδο, ακόμα κι άν μπορούσε νά πραγματοποιηθεί καί νά διατηρηθεί ένα χαμηλότερο κυ-

βερνητικό επίπεδο είναι ότι, αφού βάση όλων τών κυβερνήσεων είναι η ληστεία ή η υποχρεωτική φορολογία, κάθε συζήτηση γιά "καλές κυβερνήσεις" είναι στήν καλύτερη περίπτωση προσποίηση μόνο ότι υπάρχει κάτι τέτοιο, όπως μέ τήν καλή ληστεία. Όσο γιά τή δολοφονία, η ίδια η αρχή είναι λαθεμένη. Δέν υπάρχουν καλές κυβερνήσεις.

Η μόνη σημαντική αλλαγή που μπορεί νά γίνει στήν κυβέρνηση είναι νά μεταβληθεί η συγκέντρωση τών εσόδων από αξίωση σέ έκκληση που νά μπορεί νά αγνοηθεί, καί νά εξαφανιστεί η εξουσιαστική φύση της έτσι που κανείς νά μήν τήν ακούει, νά μήν συμμορφώνεται στίς αποφάσεις της, νά μήν τήν υποστηρίζει καί νά μή δεσμεύεται απ' αυτήν. Αλλά αφού τό νά εξαφανιστούν αυτές οι εξουσιαστικές ιδιότητες απ' τήν κυβέρνηση, σημαίνει νά εξαφανιστούν αυτές καθαυτές οι ποιότητες που τής δίνουν ζωή, υποστηρίζουμε ότι δέν μπορεί νά γίνει καμιά σημαντική αλλαγή σ' αυτήν, εκτός απ' αυτό τό είδος που μόλις περιγράψαμε, καί που, στήν ουσία, τήν καταργεί.

Όσο γιά τήν αντίρρηση ότι δέν είμαστε "ρεαλιστές", η κυβέρνηση η ίδια είναι αυτή που, κατά τή γνώμη μας, είναι λιγότερο ρεαλιστική: υπόσχεται τήν ειρήνη καί εξαπολύει τόν πόλεμο. Θεσμοποιεί τή ληστεία σάν μέσο "προστασίας" της ενάντια στούς εγκληματίες που μπορεί νά διαπράξουν ληστεία. Η υποχρεωτική της στρατολογία μάς υποδουλώνει ώστε νά μάς αναγκάζει νά "υπερασπιστούμε" τούς εαυτούς μας ενάντια στήν υποδούλωση από κυβερνήσεις ξένων χωρών. Η στενή αστυνομική της παρακολούθηση, η συνεχώς αυξανόμενη πληθώρα τών νόμων απ' τούς οποίους κανείς δέν μπορεί νά είναι ασφαλής είτε λόγω τυχαίας ανυπακοής ή λόγω επιλεκτικής ποινικής δίωξης, μάς αποδεικνύουν ότι, "προστατεύοντάς" μας η κυβέρνηση, στήν πραγματικότητα, είναι ακόμα μεγαλύτερος παρείσακτος απ' ότι τά δήθεν στρεφόμενα εναντίον τής ελευθερίας στοιχεία, απ' τά οποία μάς προστατεύει. Η κυβέρνηση είναι ένα μή-ρεαλιστικό, ανεφάρμοστο, ουτοπικό όνειρο. Αυτό έχει δειχτεί καί αποδειχτεί αμέτρητες φορές.

Οι άνθρωποι αισθάνονται ότι χωρίς ένα σύστημα νόμων καί αστυνομίας θά υπήρχε χάος στήν ανθρώπινη κοινωνία. Δέν νομίζετε ότι υπάρχει κάποια δόση αλήθειας σ' αυτό τό φόβο;

Άν, στήν πραγματικότητα, υπάρχει κάποια δόση αλήθειας, δέν είναι παρά ένα παράγωγο τής σημερινής εξουσιαστικής τάξης πραγμάτων. Άς υποθέσουμε ότι ένας τοξικομανής ισχυρίζεται πως δέν μπορεί νά ζήσει χωρίς τό ναρκωτικό του' μήπως αυτό σημαίνει ότι η ηρωίνη είναι βασική ανθρώπινη ανάγκη; Αυτό θά τά γύριζε όλα ανάποδα — νά παίρνουμε, δηλαδή, τά αποτελέσματα γιά αιτίες.

Μέ άλλα λόγια, θέλω νά πώ ότι η υποτιθέμενη "ανάγκη" γιά κυβέρνηση είναι μιά τεχνητή εξάρτηση, που έχει δημιουργηθεί από εκείνους που βρίσκονται στά πράγματα καί που, φυσικά, θάθελαν νά παραμείνουν. Εμείς οι αναρχικοί έχουμε τή γνώμη ότι οι άνθρωποι μπορούν νά ζήσουν ειρηνικά μέ μιά αληθινά χαμηλή συχνότητα πραγματικών εγκλημάτων, αφού η αιτία που καταστρέφει τήν υπευθυνότητα καί προκαλεί τό έγκλημα — δηλαδή τό εξουσιαστικό σύστημα τών νόμων καί τής επιβαλλόμενης ηθικής — θά έχει τελι

κά εκλείψει.

Θέλετε νά πείτε ότι ακόμα καί στήν αναρχική κοινωνία μπορεί νά γίνονται μερικά εγκλήματα; Δέν είναι αυτός ένας λόγος γιά τή διατήρηση τής κυβέρνησης;

'Οχι, εκτός άν η κυβέρνηση η ίδια μπορούσε νά εξαλείψει τό έγκλημα. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι, η κυβέρνηση αυξάνεται συνέχεια, τό ίδιο, όμως, καί τό έγκλημα. 'Αν οι οπαδοί τής κυβέρνησης είχαν δίκιο, όσο δυνάμωνε η κυβέρνηση, τόσο θά μειωνόταν τό έγκλημα. 'Ομως δέν συμβαίνει καθόλου κάτι τέτοιο' στήν πραγματικότητα, συμβαίνει τό αντίθετο. Είναι πιθανόν ότι, τυχαία, παρορμητικά εγκλήματα, θά γίνονται πάντοτε. 'Ομως, γνωρίζουμε ότι όλα τά αποκαλούμενα εγκλήματα δίχως θύματα, στήν ουσία, δέν είναι καθόλου εγκλήματα, καί μέ τήν κατάργηση τής κυβέρνησης, ολόκληρη αυτή η κατηγορία εγκλημάτων που προκαλούνται τώρα απ' τήν ύπαρξη τής κυβέρνησης, συμπεριλαμβανόμενης τής φοροδιαφυγής, τής άρνησης κατάταξης στό στρατό, τής στάσης, κλπ., απλώς, δέν θά υπάρχουν πιά. 'Οσο γιά τά πραγματικά εγκλήματα, όπως ο φόνος, ο βιασμός, η ληστεία κλπ., αυτά φαίνεται ότι είναι μάλλον συμπτώματα τής τωρινής πολιτικής σύγχυσης που διαιωνίζεται απ' τήν κυβέρνηση, παρά λόγος που δικαιώνει τήν ύπαρξη τής κυβέρνησης, όπως λαθεμένα φαντάζονται μερικοί.

Σέ μιά κοινωνική κατάσταση όπου μιά σειρά νόμων εξαπλώνονται σάν τόν καρκίνο, καί καθιστούν όλο καί περισσότερες μορφές συμπεριφοράς παράνομες καί "εγκληματικές", ο αριθμός τών αποκαλούμενων εγκληματιών τείνει ν' αυξηθεί. Αυτός είναι ένας οφθαλμοφανής λόγος γιά νά σταματήσουμε προτού όλοι μας μεταβληθούμε σέ εγκληματίες, κι είναι επίσης ένας λόγος γιά νά αντιστρέψουμε τήν πορεία ώστε οι νόμοι νά μειώνονται. Η παντελής εξαφάνιση τών νόμων, η κατάσταση όπου δέν θά υπάρχουν νόμοι, είναι τό ιδανικό μας.

'Ωστε λοιπόν παραδέχεστε ότι μερικά τυχαία εγκλήματα εναντίον ανθρώπων μπορεί νά είναι αποτέλεσμα απρόβλεπτων παραγόντων καί ανισόρροπων ατόμων. Δέν θά χρειαζόμαστε προστασία από τέτοιες πράξεις βίας;

Μέ τήν "προστασία" υποθέτω ότι εννοείτε τήν αστυνομία.

Ναί.

Τότε τί γίνεται άν τό "ανισόρροπο άτομο", γιά τό οποίο τόσο πολύ ανησυχείτε, συμβαίνει νά είναι αστυνομικός;

Υποθέτω ότι θά είμαι αναγκασμένος νά προστατεύσω τόν εαυτό μου.

Πραγματικά, έτσι θά πρέπει, μέ τήν προϋπόθεση ότι δέν θά έχετε ήδη εξουσιοδοτήσει μέ τόσες πολλές υπευθυνότητες καί εξουσίες τόν προστάτη-επιδρομέα σας, ώστε νά μήν σάς έχει απομείνει καμιά άμυνα. Αλλά αυτό είναι ένα ακόμα επιχείρημα εναντίον τού κράτους, καί όχι εναντίον τής αναρχίας.

αφού στήν ελεύθερη κοινωνία ο ύστατος προστάτης τού εαυτού σας είστε εσείς – εσείς, που σ' αυτό τουλάχιστον είστε αδιάφθοροι.

Όσο γιά τήν αρχική αντίρρηση, απαντώ ότι η ζωή είναι μιά σειρά από κινδύνους που ο καθένας είναι αναγκασμένος νά αποδεχτεί. Η εξυπνάδα ή η βλακεία μεγιστοποιούν ή ελαχιστοποιούν τίς πιθανότητές μας γιά επιβίωση, αλλά δέν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι ένα άτομο είναι απόλυτα ασφαλές. Καθώς περπατάτε ξένοιαστος στό πεζοδρόμιο, μέσα στήν πόλη, διατρέχετε τόν κίνδυνο νά σάς έρθει κατακέφαλα καμιά γλάστρα από κάποιο σημείο, 17 ορόφους ψηλότερα. Μπορεί νά φορτωθείτε μιά ατσάλινη ομπρέλλα ή νά κυκλοφορείτε παντού μ' ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο, κατεχόμενος από νευρωτικό φόβο γιά αντικείμενα που πέφτουν, αλλά έτσι δέν λύνετε ουσιαστικά τίποτα. Τέτοιες "λύσεις" υποκαθιστούν μέ πολύ μεγαλύτερα βάρη αυτά τού αρχικού κινδύνου, καί μειώνουν τήν ποιότητα τής ζωής πολύ περισσότερο απ' ότι ο προηγούμενος κίνδυνος. Τό ίδιο, ακριβώς, ισχύει καί στήν περίπτωση τού κράτους καί στήν περίπτωση τής αστυνομίας, τών στρατών καί άλλων τέτοιων αποβλακωτικών καί ολέθριων λύσεων γιά τά άγνωστα προβλήματα τής ύπαρξής μας.

Ανεξάρτητα απ' τά διάφορα λάθη τους, που έχετε ήδη επισημάνει – ότι λειτουργούν κανονικά μόνο μέ εξαναγκασμό, βασιζόμενα σέ μιά τεχνητή κλοπή που είναι η φορολογία, καί διατηρούνται μόνο καί μόνο λόγω τής λαϊκής πρόληψης που ερεθίζεται διαμέσου τής προπαγάνδας – δέν έχουν κάνει, μέχρι τώρα, οι κυβερνήσεις όλου τού κόσμου ό,τι καλύτερο μπορούσαν γιά νά προχωρήσει ο πολιτισμός;

Καί δέν είναι αλήθεια ότι παρόλες τίς ελλείψεις τους, οι κυβερνήσεις είναι οικείες καί προβλέψιμες, ενώ γιά τήν αναρχία, που ποτέ δέν έχει δοκιμαστεί, δέν μπορεί νά προβλεφτεί τίποτα;

Τί γνώμη έχετε γιά τίς επαναστατικές κυβερνήσεις, όπως τής Σοβιετικής Ένωσης καί τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Κίνας – δέν πλησιάζουν περισσότερο τή θέση σας, ώστε νά είναι λιγότερο καταδικάσιμες;

Θά απαντήσω σ' αυτές τίς ερωτήσεις μέ τή σειρά, αφού κάνω πρώτα ένα μικρό πρόλογο.

Η κυβέρνηση είναι ουσιαστικό μιά υστερική αντίδραση στίς υπάρχουσες συνθήκες. Εκεί που οι φυσιολογικοί άνθρωποι λογικά θεωρούν τή διαπροσωπική βία σάν τήν τελευταία λύση τής κοινωνικής κατάρρευσης καί κρίσης, οι κυβερνήσεις ενεργούν έχοντας πάντα τή βία σάν άμεση προτεραιότητά τους. Καθορισμένοι τρόποι δράσης επιβάλλονται μέ διατάγματα καί δέν αποφασίζονται εθελοντικά' διατάσσονται, δέν γίνονται ελεύθερα αποδεκτοί. Άν η αρχή τής κυβέρνησης εφαρμοζόταν μέ συνέπεια καί ομοιομορφία σ' ολόκληρη τήν κοινωνία, θά είχε σάν αποτέλεσμα πραγματικό χάος. Κάθε πολιτισμένη σχέση θά παραχωρούσε τή θέση της στά όπλα καί τά μαχαίρια, στή βία αντί τής πειθούς. Μόνο τήν αρχή λειτουργίας τής αναρχίας – τήν αρχή τού μή-εξαναγκασμού – οφείλουμε νά ευχαριστήσουμε γιά τό γεγονός ότι η σημερινή κατάσταση τής κοινωνίας δέν είναι τόσο θλιβερή όσο θά μπορούσε νά είναι. Πολυάριθμες κοινωνικές δοσοληψίες, ακόμα καί σήμερα, γίνονται χωρίς εξαναγκασμό, άν καί, φυσικά, αυξάνονται συνεχώς οι επιβαλλό

μενες από τήν κυβέρνηση διαδικασίες. Σ' αυτές τίς αυθόρμητες σχέσεις μεταξύ τών ανθρώπων δέν υπάρχει (μέχρι τώρα τουλάχιστον) η παρεμβολή τού πανταχού παρόντος αστυνομικού. Ωστόσο, πάρα πολλές δοσοληψίες, συζητήσεις, ακόμα καί καβγάδες, τελειώνουν χωρίς προσφυγή στόν εξαναγκασμό. Ο τυπικός τρόπος ενέργειας τής κυβέρνησης είναι πρώτα νά εξαναγκάζει καί μετά νά συζητάει τά προβλήματα. "Σάς ζητούμε εσωκλείστως νά... αλλιώς αντιμετωπίζετε ποινή φυλακίσεως τριών ετών σέ ομοσπονδιακή φυλακή ή 10.000 δολ. πρόστιμο, ή καί τά δυό" κλπ. Αυτή η αντιστροφή τής φυσικής τάξης πραγμάτων, είναι, όπως υποστηρίζουμε εμείς οι αναρχικοί, εντελώς τυπικό χαρακτηριστικό τών κυβερνήσεων. Η τάση νά τοποθετείται ο κοινωνικός εξαναγκασμός πάνω απ' όλα, δέν είναι σίγουρα κάτι φυσιολογικό γιά λογικά ανθρώπινα όντα. Όμως, τά περισσότερα άτομα τού είδους μας φαίνεται νά έχουν τήν αξιοσημείωτη ικανότητα νά παραβλέπουν τήν παράνοια τής συλλογιστικής βάσει τής οποίας λειτουργούν οι κυβερνήσεις, ακόμα κι όταν απορρίπτουν αυτή τή συλλογιστική στήν ιδιωτική τους ζωή, καί βασίζουν τή συμπεριφορά τους σέ διαφορετικές αρχές.

Στό βαθμό που οι άνθρωποι έχουν γίνει ικανοί νά αγνοούν τίς διάφορες κυβερνήσεις τους, ο πολιτισμός έχει προσοδεύσει. Άν μπορούσαμε νά-χουμε μιά μέθοδο γιά νά υπολογίσουμε πώς θάταν σήμερα ο κόσμος, άν δέν είχαν γίνει οι χιλιάδες πόλεμοι τής γραπτής ιστορίας' άν μπορούσαμε νά καθορίσουμε πόσο αρνητικό καί οπισθοδρομικό ήταν τό αποτέλεσμα τής εφαρμογής αμέτρητων σκοταδιστικών νόμων, τής υπεροψίας καί τής ανάμειξης τών κυβερνήσεων, θά βλέπαμε, χωρίς αμφιβολία, ότι η ουσιαστική πρόοδος τής ανθρωπότητας έχει εμποδιστεί μάλλον παρά βοηθηθεί από τίς κυβερνήσεις.

Πραγματικά, οι κυβερνήσεις είναι οικείες καί προβλέψιμες. Αλλά παρατηρείστε πως: σ' όλη τή φιλολογία γύρω απ' αυτό τό θέμα δέν υπάρχει ούτε ένα καταγραμμένο παράδειγμα κυβέρνησης που ν' ακολουθεί άλλη οδό απ' αυτή τού εξαναγκασμού καί τής αυθαίρετης εξουσίας, αυξάνοντας συνεχώς τήν ισχύ της, ώσπου η αρχή τής κυβέρνησης νά παρεισφρύει μέ τή βία σ' ολόκληρο τό φάσμα τών κοινωνικών σχέσεων, οπότε η κοινωνία παύει νά λειτουργεί καί δημιουργείται η ανάγκη μιάς επανάστασης γιά νά σπάσουν τά δεσμά τής γραφειοκρατίας καί τής καταστολής που οι άνθρωποι ανακαλύπτουν ότι τούς περιορίζουν. Γρήγορα όμως, κωμικοτραγικά εγκαθιδρύουν μιά νέα κυβέρνηση που μέ τή σειρά της φτάνει στό ίδιο σημείο καί ανατρέπεται μετά από λίγα χρόνια. Ναί, όλα αυτά είναι τόσο οικεία καί προβλέψιμα, όσο καί η κίνηση τών πλανητών στό ηλιακό σύστημα.

Αλλά, οικεία καί προβλέψιμη, είναι επίσης καί η κοινωνική αρχή τής αναρχίας. Όταν ένα άτομο βοηθάει ένα άλλο, όταν οι άνθρωποι λύνουν τά προβλήματά τους χωρίς εντολές καί πιέσεις, από αστυνόμους καί νόμους — μέ λίγα λόγια, σέ κάθε ανθρώπινη εξέλιξη που γίνεται χωρίς εξουσιοδότηση, εντολή, διαταγή, έλεγχο ή ανάμειξη από κάποιο νομοθετικό σώμα ή από κάποιον που νά ενεργεί έτσι ώστε νά εκβιάζει κάποιο αποτέλεσμα, έχουμε στήν πράξη τήν αρχή τής αναρχίας. Συνήθως ισχυρίζονται γι' αυτή τήν κοινωνική αναρχία, που τή θεωρούν κακή, ότι πρέπει νά εξουδετερωθεί καί νά ρυθμίζεται από τίς κυβερνήσεις, που θεωρούν τόν εαυτό τους "αναγκαίο" γιά τή "λειτουργία" τής κοινωνίας. Εγώ υποστηρίζω ότι αυτή η ερμηνεία

είναι λαθεμένη κι ότι αποτελεί τό ακριβώς αντίθετο τής ορθής περιγραφής τού αντικειμένου, που λέει ότι, αυτή καθαυτή η κοινωνική αρχή τής κυβέρνησης είναι κακή (μέ τήν έννοια ότι είναι βλαβερή), καί πρέπει νά εξουδετερωθεί ώστε νά μπορέσει νά λειτουργήσει η κοινωνία σύμφωνα μέ τήν αρχή τής αναρχίας ή τής ελευθερίας, που επιβάλλεται αυθόρμητα στίς ανεξέλεγκτες ρωγμές τής κοινωνικής μήτρας.

Κάτι ανάλογο στή βιομηχανία, είναι η "εργασία σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς", μιά μορφή συλλογικής δράσης μέ τούς ίδιους σκοπούς όπως κι η απεργία, μόνο που αυτή προϋποθέτει όχι τό σταμάτημα τής δουλειάς αλλά τήν αυστηρή υπακοή σέ όλους τούς κανονισμούς τού χώρου δουλειάς. Αφού καμιά επιχείρηση ή εργοστάσιο δέν μπορεί νά λειτουργήσει κάτω από τέτοιες συνθήκες — δηλ. αφού οι κανονισμοί θά πρέπει μέ κάποιο τρόπο νά αγνοούνται γιά νά λειτουργήσει ο χώρος — αυτή είναι συχνά μιά αποτελεσματική εναλλακτική λύση στήν απεργία. Στήν ευρύτερη κοινωνία, μόνο η επιλεκτική εφαρμογή τών νόμων καί η εκτεταμένη ανυπακοή σ' αυτούς εμποδίζει τό χάος τής ανεδαφικής στρατιωτικοποίησης. Αλλά άν οι νόμοι "γίνονται γιά νά παραβιάζονται" τότε γιατί τούς φτιάχνουμε; Όποιος τυχαίνει νά έχει μιά ιδέα που θ' αύξανε τόν ελεύθερο χρόνο καί τήν ευχαρίστηση όλων τών ανθρώπων (αυτός είναι ο σκοπός καί ο ορισμός τής προόδου) είναι αναγκασμένος ν' αντισταθεί στή συνδυασμένη δύναμη τής κοινωνικής πίεσης καί τής κυβέρνησης καί όταν τά καταφέρνει, πετυχαίνει μιά αληθινή νίκη υπέρ τής αναρχίας. Ίσως ποτέ νά μή μάθουμε ποιά θά μπορούσε νά είναι η συνεισφορά εκείνων που υπερτερούσαν όσον αφορά τίς ανακαλύψεις στήν επιστήμη, τή λογοτεχνία καί τήν τέχνη, αλλά, που υστερούσαν όσον αφορά τήν πολιτική επιδεξιότητα, τή δύναμη, τήν πανουργία ή τόν πλούτο, καί που, γι' αυτό τό λόγο, δέν μπόρεσαν νά πολεμήσουν καί νά νικήσουν. Αυτό είναι τό διπλό εμπόδιο γιά τήν πραγματική πρόοδο: η αύξηση, ουσιαστικά, απ' τίς κυβερνήσεις τής άγνοιας καί τής αδικίας, καί οι συνεχείς διώξεις οποιουδήποτε προσπαθεί νά τίς διορθώσει.

Η υποτιθέμενη επαναστατική φύση μερικών κυβερνήσεων δέν αξίζει παρά μόνο περιφρόνηση από μέρους τών αναρχικών. Η επαναστατική κυβέρνηση είναι η καθαρότερη μορφή αντιδραστικής πολιτικής, καί όπως όλοι οι αντιδραστικοί κατέχονται από ένα φανατισμό καί ζήλο που δέν ανακαλύπτουμε μεταξύ τών πληρωμένων οργάνων τών λεγόμενων αστικών κυβερνήσεων, καί αφού ο φανατισμός καί ο ζήλος μεταξύ τών κυρίαρχων είναι ιδιότητες ιδιαίτερα επικίνδυνες γιά τήν ελευθερία, η αλήθεια είναι ότι οι επαναστατικές — δηλαδή, οι αντιδραστικές — κυβερνήσεις, έχουν τήν τάση νά είναι χειρότερες απ' τίς αστικές. Κάποια διαιωνιζόμενη κρίση μέσα στό "ηρωϊκό κόμμα", ή κάποιας υποτιθέμενος κίνδυνος γιά τό "Λαϊκό Κράτος", προσφέρουν αναπόφευκτα τή δικαιολογία γιά τήν αναστολή τών πολιτικών ελευθεριών, τήν καταστολή τών καλλιτεχνών, τήν απαγόρευση τής κριτικής κλπ., ενώ η επιστήμη υποτάσσεται στίς αξιώσεις τού νέου καθεστώτος. Τό ότι αυτές οι κρίσεις πολλαπλασιάζονται καί δέν τελειώνουν ποτέ παρά μόνο όταν τίς υποκαθιστούν, γιά λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, δεκαετίες αργότερα, μέ άλλους κατασταλτικούς παράγοντες, είναι πασίγνωστο.

Στό μεταξύ, μιά γενιά διαφωνούντων, μή-εγκεκριμένων καλλιτεχνών, κλπ., εκτοπίζεται, φυλακίζεται ισόβια, καί, σέ μερικές περιπτώσεις, εκτελεί-

ται. Αυτό έχει σάν αποτέλεσμα τήν "εξάλειψη τών αναρχικών" από τήν κοινωνία — δηλ. τών ανεξέλεγκτων στοιχείων — καί άν η κοινωνία, τότε, "λειτουργεί" γιά ένα διάστημα, μέχρι κάποιο είδος αυθορμητισμού νά σηκώσει καί πάλι κεφάλι, "λειτουργεί" μόνο στό βαθμό που όλοι κάνουν ό,τι τούς λένε, παρακολουθούνται καί ελέγχονται, καί όλοι χαιρετούν σάν ρομπότ ή παπαγαλίζουν συνθήματα κατ' εντολήν. Όλες οι ιδεολογικές "επαναστατικές" κυβερνήσεις τού καιρού μας έχουν επιβάλλει τήν ίδια συστηματική μηχανοποίηση τής ανθρώπινης ζωής. Όλα αυτά δέν "πλησιάζουν" πολύ τήν αναρχική θέση, αλλά μάλλον απέχουν πολύ απ' αυτή.

Βρείτε μιά χώρα όπου οι άνθρωποι έχουν τή μεγαλύτερη ελευθερία κριτικής, όπου ο τύπος έχει τούς λιγότερους περιορισμούς, όπου υφίσταται η μικρότερη καταστολή, όπου υπάρχει η μικρότερη αστυνομία καί οι λιγότεροι φυλακισμένοι, όπου οι άνθρωποι έχουν τό μάξιμουμ αυτοδιάθεσης' καί εκεί, μόνο γιά νά κάνουμε μιά σύγκριση, θά βρείτε τό πλησιέστερο αντίστοιχο τής αναρχικής κοινωνίας που υπάρχει ανάμεσα στίς εξουσιαζόμενες κυβερνητικά τάξεις πραγμάτων. Ακόμα κι έτσι, ο αναρχικός θάβρισκε πολλά εκεί γιά νά αντιταχθεί καί νά διαφωνήσει γιατί, άν καί τείνει πρός τήν αναρχία, αυτό δέν είναι αρκετό. Τό σημαντικό, ωστόσο, είναι ότι οι αναρχικοί εκφέρουν ό,τι κρίσεις εκφέρουν γιά τήν κατάσταση τής ελευθερίας οπουδήποτε, όχι σέ σχέση μέ τά ονόματα ή συνθήματα που χρησιμοποιούνται γιά τήν περιγραφή ενός ορισμένου καθεστώτος, αλλά σέ σχέση μέ τό βαθμό στόν οποίο οι ενέργειες τού καθεστώτος παρεμβαίνουν στήν αναρχία τών ανθρώπων. Δέν είναι απίθανο, κάποια μέρα, μιά εξουσιαστική δομή νά προσπαθήσει νά κρύψει τήν αληθινή φύση της πίσω από όρους όπως, "αναρχική κυβέρνηση" ή "ελευθεριακή κυβέρνηση". Καί σ' αυτήν θά αντιταχτούμε τό ίδιο. Τά ονόματα δέν μάς λένε τίποτα' εκείνο που μετράει είναι η ουσία.

Αλλά μήπως μιά αναρχική κοινωνία δέν θά είναι κι αυτή τό ίδιο καταπιεστική όπως καί οι κρατικές, γιά μιά άλλη τάξη ανθρώπων; Π.χ., ο περιστασιακός οπαδός τής κυβέρνησης δέν θά βρίσκεται τότε στή θέση που είναι σήμερα ο αναρχικός, δηλαδή, ένας αποδιοπομπαίος ριζοσπάστης;

Σήμερα υπάρχει ένα δικονομικό σύστημα, που ανταποκρίνεται στίς ιδιοτροπίες μιάς άρχουσας τάξης, η οποία επιβάλλει κυρώσεις εναντίον όσων είναι "διαφορετικοί". Στήν προβλεπόμενη αναρχική τάξη πραγμάτων, δέν υπάρχει ούτε δικαστικό σύστημα ούτε άρχουσα τάξη. Ούτε, εμείς οι αναρχικοί, ανησυχούμε γιά τυχόν "υπονόμευση" τών αρχών τής κοινωνίας μας, γιατί οι ίδιες εκείνες δυνάμεις που αποκτούν τέτοια ισχύ ώστε νά επιφέρουν τό θάνατο τού κράτους, αρνούμενες νά τό υποστηρίξουν περισσότερο, πιθανότατα θά ενεργούν έτσι ώστε νά εξασφαλίζουν τή μή-επανεμφάνισή του. Άν, βέβαια, υπήρχαν μερικοί που ο μαζοχισμός τους δέν έμενε ικανοποιημένος μέ τό νά μήν υπάρχουν πιά αφεντικά, τύραννοι καί άρχουσες κλίκες που ν' αποφασίζουν πρίν απ' αυτούς γι' αυτούς, ίσως τέτοιου είδους παθητικά άτομα θά ικανοποιούσαν μεταξύ τους τά βίτσια τους. Άν υπήρχαν τέτοιου είδους διαψευσμένοι εξουσιαστές, θάταν, φυσικά, εντελώς ελεύθεροι νά καταγγέλουν τήν αναρχική κοινωνία μέ τίς εφημερίδες τους, τίς ομιλίες τους καί μέ άλλα μέσα. Αναμφίβολα, θά προκαλούσαν ζωηρές συζητήσεις

καὶ διαφωνίες — ἴσως ακόμα καὶ νὰ εξασκούσαν ένα αναγκαίο λειτούργημα, χρησιμεύοντας σὰν "παραδείγματα πρὸς αποφυγήν", κι έτσι νὰ έκαναν πιο φανερὰ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ελεύθερης κοινωνίας.

Εδῶ θ' ἄξιζε νὰ αναφέρουμε ότι η λέξη "επανάσταση" είναι στ' αλήθεια καλὴ γιὰ νὰ περιγράψει όλες τὶς προηγούμενες πολιτικές αναταραχές, που ἦταν χωρὶς νόημα, γιατί αυτό υποδηλώνει τὴν εικόνα ενὸς τροχού, τὸ γύρισμα τοῦ οποίου φέρνει τὰ πάνω-κάτω καὶ τὰ κάτω-πάνω. Οι περισσότερες "επαναστάσεις" είναι ακριβῶς έτσι' δὲν αλλάζουν τίποτα εκτός από τὶς σχετικὲς θέσεις τῶν εξουσιαστῶν καὶ τῶν εξουσιαζόμενων καὶ αφήνουν αυτὴ καθαυτὴ τὴν εξουσιαστικὴ σχέση ανέγγιχτη. Αλλὰ η αναρχικὴ "επανάσταση" δὲν πρόκειται νὰ υποκαταστήσει τὴν παλιὰ άρχουσα ομάδα μὲ καμιὰ καινούρια. Αυτὴ η "επανάσταση" θἄταν ἴσως καλύτερα νὰ ονομάζεται "εξέγερση", που συντρίβει τὴν ἴδια τὴν ιεραρχικὴ δομή, αντί απλῶς νὰ τοποθετεί καινούριους αρχηγοὺς στὶς κενὲς θέσεις μιᾶς νέας κυβέρνησης. Αντίθετα μὲ τοὺς άλλους επαναστάτες, οι αναρχικοί δὲν κρύβουν καμιὰ υστεροβουλία γιὰ νὰ φέρουν σὲ πέρας τὸ έργο τους: ούτε υπεσχημένες θέσεις σὲ κάποια "προσωρινή" κυβέρνηση ούτε εξασφαλισμένα οφφίτσια σὰν διακεκριμένοι αξιωματούχοι "μετὰ τὴν επανάσταση". Δὲν έχουν τίποτα άλλο οι αναρχικοί, παρὰ μόνο τὴν ικανοποίηση ότι δουλεύουν γιὰ τὴν ελευθερία τὴ δική τους καὶ τῶν άλλων.

Μπορεί νὰ πραγματοποιηθεί ο σκοπὸς τῆς αναρχίας, κι ἂν ναί, πῶς;

Θὰ πρέπει νὰ γίνει μιὰ πάρα πολύ μεγάλη διαφώτιση προτού οι άνθρωποι φτάσουν στὸ σημείο νὰ νιώσουν τὴν επιθυμία καὶ τὴν ανάγκη νὰ τερματίσουν τὴν εξάρτησή τους από τὶς κυβερνήσεις. Όσο οι άνθρωποι δὲν συμφωνοῦν στὴ μὴ-αναγκαιότητα τῆς κυβέρνησης, η απλὴ καὶ μόνο καταστροφὴ τῆς υπάρχουσας δομῆς δὲν πρόκειται νὰ πετύχει τίποτα' η λαϊκὴ θέληση θὰ έβαζε αμέσως στὴ θέση της μιὰ καινούρια. Όταν οι άνθρωποι θὰ συμφωνοῦν στὴ μὴ-αναγκαιότητα τῆς κυβέρνησης, η καθολικὴ άρση τῆς υποστήριξης θὰ καταστήσει τὴν κυβέρνηση ανίκανη, χωρὶς πόρους, καὶ θὰ σημάνει τὴν επικείμενη κατάρρευσή της. Αφοῦ δὲν υπάρχει αναρχικὴ κοινωνία χωρὶς αναρχικοὺς καὶ αφοῦ αυτοί γίνονται αναρχικοί μόνο μὲ τὴ λογικὴ καὶ τὴν κατανόηση, αυτὲς οι διαδικασίες πρέπει νὰ ενθαρρύνονται καὶ νὰ βοηθοῦνται ενεργὰ από εκείνους που είναι ήδη αντίθετοι μὲ τὶς κυβερνήσεις.

Είναι συγχρόνως εύκολο καὶ δύσκολο νὰ είσαι μέλος τοῦ αναρχικοῦ κινήματος. Δὲν υπάρχουν συνδρομὲς ἢ ταυτότητες μέλους, αλλὰ όποιος επιθυμεί ειλικρινὰ νὰ πάρει μέρος σ' αυτὴ τὴν αναζήτηση τῆς ελευθερίας, είναι ευπρόσδεκτος.

Ψάξτε γιὰ άλλους αναρχικοὺς καὶ ενῶστε τὶς προσπάθειές σας μὲ τὶς δικές τους' ενῶστε τὶς προσπάθειές τους μὲ τὶς δικές σας. Βελτιῶστε τὶς γνώσεις σας γιὰ όλα τὰ θέματα που μπορεί νὰ είναι χρήσιμα σ' αυτὸ τὸ έργο. Νὰ αμφισβητείτε συνεχῶς κάθε εκδήλωση τῆς εξουσιαστικῆς κοινωνίας, εξαπολύστε μιὰ επίθεση (χωρὶς τέλος) ενάντια στὴν άγνοια καὶ τὴν πρόληψη, καὶ ενάντια σὲ κάθε διαδεδομένη, καὶ τυφλὰ αποδεκτὴ αντίληψη που βοηθάει στὴ δικαιολόγηση τῆς συνεχιζόμενης αναβολῆς τῆς καθολικῆς χειραφέτησης. Διαβάστε καὶ ακούστε τί έχουν νὰ ποῦν οι άλλοι αναρχικοί, καὶ

διαφωνείστε μαζί τους χωρίς δισταγμό σ' εκείνα τά σημεία που σάς φαίνεται ότι κάνουν λάθος. Δημοσιεύστε, μιλείστε, γράψτε καί βοηθείστε αυτές τίς δραστηριότητες· οργανωθείτε μέ ομοϊδεάτες ώστε η συλλογική προσπάθεια όπως καί η ατομική, νά μπορεί νά χρησιμοποιηθεί γιά τήν κοινή μας υπόθεση.

Ακόμα κι άν ενεργήσετε έτσι, η επιτυχία δέν είναι εξασφαλισμένη. Μπορεί νά πραγματοποιηθεί η αναρχία; Ακόμα καί μεταξύ τών αναρχικών τό φάσμα τών απόψεων ποικίλλει από τούς ακραίους πεσιμιστές, που πιστεύουν ότι η αναρχία είναι ένα όμορφο ιδανικό, που ποτέ, όμως, δέν θά μπορέσουμε νά πραγματοποιήσουμε, ώς τούς εύθυμους οπτιμιστές, γιά τούς οποίους, όπου νάναι πεθαίνει η εξουσία. Καί συνήθως οι σημερινοί πεσιμιστές είναι αυτοί που ήταν οπτιμιστές δύο χρόνια νωρίτερα.

Κάπου μεταξύ αυτών τών θέσεων τής απόλυτης βεβαιότητας, πορεύονται οι υπόλοιποι αναρχικοί, κάποτε-κάποτε μέ αμφιβολίες, αλλά πάντοτε μέ τήν ελπίδα.

(Ο Φρέντ Γούντγουωρθ είναι εκδότης τού Match, μιάς μηνιαίας αναρχικής εφημερίδας που εκδίδεται στήν Τουσόν τής Αριζόνα.)

1. Μέ ποιό τρόπο θά γίνει η αναρχική επανάσταση;

Γιά τούς κοινωνικούς αναρχικούς η επανάσταση είναι μιά εξελικτική πορεία, μιά διαδικασία που οδηγεί στήν ολοκληρωτική εξάλειψη τής κρατικής εξουσίας. Αυτή η διαδικασία συνεπάγεται ατομική καί συλλογική μόρφωση καί τή δημιουργία εναλλακτικών θεσμών σάν μηχανισμών επιβίωσης, εκπαίδευσης καί σάν μοντέλων μιάς νέας κοινωνίας. Αναπόσπαστες μ' αυτή τήν εξελικτική διαδικασία είναι οι αλλεπάλληλες συμβολικές διαμαρτυρίες καί οι άμεσες επιθέσεις κατά τών θεσμών τής άρχουσας τάξης.

Στό μέτρο που όλο καί περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν προτιμότερες τίς αναρχικές εναλλακτικές λύσεις απ' τό *status quo*, η κρατική εξουσία αρχίζει καί ξεφουσκώνει. Όταν τό κράτος δέν θά μπορεί πιά νά διατηρεί τήν εμπιστοσύνη σημαντικών τμημάτων τού πληθυσμού, οι φορείς του θά πρέπει νά βασίζονται όλο καί πιό πολύ στήν κινητοποίηση τής αστυνομίας καί τού στρατού. Φυσικά, αυτή η αύξηση τής βίας μπορεί νά έχει πάρα πολλές πιθανές συνέπειες, που αρχίζουν από τήν ολοκληρωτική καταστολή τής Αριστεράς καί φτάνουν μέχρι τήν ακόμα μεγαλύτερη στροφή τού πληθυσμού πρός τά αριστερά, που θεωρεί αυτή τήν αυξημένη χρήση τής βίας παράνομη. Τό σενάριό μας δέν αποκλείει τόν ανταρτοπόλεμο καί τήν ένοπλη πάλη. Αλλά στίς Ηνωμένες Πολιτείες, γιά παράδειγμα, μέ τήν τεράστια αστυνομική μηχανή, τά εκτεταμένα φακελώματα καί τή στενή παρακολούθηση τών ριζοσπαστών καί μέ τά πάνω από 3.600 μυστικά "επιχειρησιακά κέντρα εκτάκτου ανάγκης" γιά τήν άρχουσα τάξη καί στρατιωτικά καταφύγια, η ιδέα μιάς κατά βάση στρατιωτικής επανάστασης είναι μιά αταβιστική Μαρξιστική φαντασίωση.

Πρός τά πού λοιπόν θά τραβήξουμε; Η επόμενη πράξη στό επαναστατικό δράμα δέν έχει γραφτεί ακόμα. Τό νά χαράξουμε ένα σχέδιο μάχης σήμερα, θάταν κάτι χωρίς νόημα. Η ανατροπή τού κράτους — η δημιουργία αναρχικών κοινωνιών — θά είναι μιά ενέργεια τής συντριπτικής πλειοψηφίας. Δέν μπορεί νά γίνει αλλιώς. Όταν, π.χ., 5-10% τού πληθυσμού αυτοχαρακτηρίζονται αναρχικοί, υποθέτουμε ότι θά υπάρχει ένα φάσμα πιθανών ενδεχόμενων, τά οποία δέν είναι δυνατό νά προβλέψουμε σήμερα.

2. Ποιός θά κάνει τήν αναρχική επανάσταση;

Όλοι. Κάθε μέρα στήν καθημερινή τους ζωή.

3. Πώς μπορεί μιά αναρχική κοινωνία νά εμποδίσει τή δημιουργία ανεπίσημων ελίτ, μιάς νέας γραφειοκρατίας καί τήν επανασυγκέντρωση τής εξουσίας;

Δέν υπάρχει τίποτα τό εγγενές στή φύση τής ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης που νά κάνει αναπόφευκτα τήν ιεραρχία, τό συγκεντρωτισμό καί τόν ελιτισμό. Αυτές οι μορφές οργάνωσης επιβιώνουν, εν μέρει γιατί εξυπηρετούν τά συμφέροντα αυτών που είναι στήν κορυφή. Επιβιώνουν, επίσης, γιατί έχουμε μάθει νά αποδεχόμαστε ρόλους αρχηγών καί οπαδών: έχουμε φτάσει νά θεωρούμε τήν ιεραρχία αναγκαία καί τό συγκεντρωτισμό αποτελεσματικό. Όλα αυτά σημαίνουν ότι έχουμε μάθει πολύ καλά τίς ιδεολογικές δικαιολογίες γιά τίς ελιτίστικες μορφές οργάνωσης. Θά μπορούσαμε νά απαλείψουμε τήν ερώτηση επισημαίνοντας ότι σέ μιά αναρχική κοινωνία δέν πρόκειται νά υπάρχουν κοινωνικά κίνητρα γιά εξουσίες, ελίτ, ελιτισμούς καί γραφειοκρατίες. Η ερώτηση, ωστόσο, δέν θά πρέπει νά απορριφτεί, όταν μιλάμε γιά τήν οικοδόμηση μιάς αναρχικής κοινωνίας μέσα στό περίβλημα μιάς άλλης. Σέ μιά τέτοια περίπτωση, θά είμαστε αναγκασμένοι, αναπόφευκτα, νά αγωνιζόμαστε ενάντια στίς αντιστρατευόμενες τή ζωή αξίες τής κοινωνικοποίησής μας. Ιεραρχία, κυριαρχία καί υποταγή, καταστολή καί εξουσία — αυτά είναι γεγονότα τής καθημερινής ζωής. Η επανάσταση είναι μιά εξελικτική διαδικασία, καί ακόμα καί τό ξερίζωμα τών καταπιεστικών θεσμών δέν πρόκειται νά δημιουργήσει αυτόματα μιά απελευθερωτική κοινωνία. Δημιουργούμε αυτή τήν κοινωνία οικοδομώντας νέους θεσμούς, αλλάζοντας τό χαρακτήρα τών κοινωνικών μας σχέσεων, αλλάζοντας τούς ίδιους τούς εαυτούς μας — καί μέσα σ' όλη αυτή τή διαδικασία, αλλάζοντας τόν καταμερισμό τής εξουσίας στήν κοινωνία. Μέ τή συνεχή δημιουργία νέων μορφών οργάνωσης, μέ τή συνεχή κριτική αξιολόγηση τών επιτυχιών καί αποτυχιών μας είναι που εμποδίζουμε τήν επανεμφάνιση τών παλιών ιδεών καί μορφών οργάνωσης.

Κι άν δέν μπορούμε νά αρχίσουμε αυτό τό επαναστατικό σχέδιο εδώ καί τώρα, τότε δέν μπορούμε νά κάνουμε μιά επανάσταση.

4. Πώς θά παίρνονται οι αποφάσεις; Μέ ομοφωνία; Μέ πλειοψηφία;

Οι ομάδες θά παίρνουν τίς αποφάσεις μέ ομοφωνία, γιατί η αρχή τής πλειοψηφίας είναι απαράδεκτη γιά ανθρώπους που θεωρούν ότι ο καθένας πρέπει νά διευθύνει τή ζωή του/της όπως θέλει. Η λήψη αποφάσεων μέ πλειοψηφία, σημαίνει ότι η μειοψηφία παραιτείται εθελοντικά τού ελέγχου πάνω σέ πολιτικές που τήν αφορούν άμεσα.

Γιά νά λειτουργήσει η ομοφωνία, οι ομάδες θά συζητούν ένα θέμα μέχρι νά ληφθεί μιά απόφαση που νά τούς ικανοποιεί όλους. Αυτό δέν σημαίνει ότι υπάρχει μόνο ένας τρόπος ενέργειας. Οι άνθρωποι πρέπει νά αποδεχτούν τή συνύπαρξη πολλών τρόπων. Πρέπει επίσης νά συνειδητοποιήσουν ότι είναι δυνατό νά υπάρχουν πολλαπλοί τρόποι ενέργειας στά περισσότερα θέματα καί ότι ο καθένας είναι ελεύθερος νά διαλέξει όποιον θέλει.

Η αρχή τής ομοφωνίας μπορεί νά λειτουργήσει αποτελεσματικά γιατί η συμμετοχή σέ μιά κοινότητα είναι εθελοντική καί γιατί αυτή η συμμετοχή προϋποθέτει συμφωνία πάνω στούς βασικούς σκοπούς καί αξίες της.

Ο τρόπος που λειτουργούν οι ομόφωνες αποφάσεις έχει πολλά πλεονεκτήματα. Είναι ο μόνος τρόπος γιά νά εμποδιστεί η δημιουργία μιάς μόνιμης μειοψηφίας. Παίρνει υπόψη της τή δύναμη τών αισθημάτων. Είναι πιό απο

τελεσματική αναφορικά μέ τήν ομαδική δράση, γιατί οι άνθρωποι προσπαθούν ειλικρινά νά πετύχουν ομοφωνία καί γι' αυτό είναι πιό πιθανό νά ενεργούν σύμφωνα μέ τίς αποφάσεις τους.

Ένα από τά πράγματα που οι άνθρωποι δυσκολεύονται νά καταλάβουν σχετικά μέ τήν ομοφωνία στήν ομάδα είναι ότι λαμβάνεται υπόψη η δύναμη τού κοινού αισθήματος καί οι διαφορές απόψεων όλων όσων έχουν κάποια σχέση. Σέ μιά συγκέντρωση κοινωνικών αναρχικών η διαδικασία γιά τή λήψη μιάς απόφασης είναι τόσο σημαντική όσο καί η ίδια η απόφαση. Φυσικά, οι άνθρωποι θά πρέπει νά ξέρουν τί θέλουν καί νά εκφράζουν τίς επιθυμίες τους μέ δημιουργικό τρόπο. Όταν δέν ξέρουν τί θέλουν έχουμε μιά πλαστή ομοφωνία, επειδή οι άνθρωποι προσπαθούν απλώς νά πάνε μέ τά νερά τής ομάδας, ώστε νά μήν προκαλέσουν προβλήματα. Άν οι αποφάσεις λαμβάνονται μ' αυτό τόν τρόπο, οι άνθρωποι μένουν ανικανοποίητοι μέ τό αποτέλεσμα' η συμμετοχή τους μπορεί νά πέσει σέ χαμηλά επίπεδα καί ίσως, τελικά, νά νιώσουν τήν ανάγκη νά εγκαταλείψουν τήν ομάδα.

5. Πώς μπορούν νά παρακινηθούν οι άνθρωποι νά συμμετέχουν σέ αποφάσεις που τούς αφορούν, όταν δέν θέλουν;

Στό είδος τής κοινωνίας που ζούμε σήμερα, αυτή είναι μιά ψευδερώτηση. Οι άνθρωποι χειραγωγούνται' σπάνια τούς ζητάνε νά συμμετάσχουν. Ο αδρανής πολίτης τού καπιταλιστικού/σοσιαλιστικού κράτους έχει μετρήσει σωστά τήν κατάσταση, κι έχει φτάσει στό συμπέρασμα, ότι η μή-συμμετοχή είναι η μόνη ρεαλιστική εκλογή. Όμως τί γίνεται σέ μιά αναρχική κοινωνία, όπου ο καθένας θά ασκεί γνήσιο έλεγχο πάνω στή ζωή του/της;

Υποθέτουμε ότι οι μή-συμμετέχοντες θά ήταν λίγοι — αλλά άν υπήρχαν, θά έπρεπε ν' αναζητήσουμε τήν αιτία. Η ερώτηση δέν είναι καθόλου άσχετη: άν μιά αναρχική κοινότητα ήθελε νά επιζήσει, θά έπρεπε νά λύσει αυτό τό πρόβλημα. Άν δέν τό κατόρθωνε, η κοινότητα θά ξαναγύριζε στήν κοινωνική ανισότητα. Καί φυσικά, δέν θά ήταν πιά αναρχική.

Υπάρχουν δυό λόγοι γιά τούς οποίους ένα άτομο μπορεί νά μήν συμμετέχει στή λήψη αποφάσεων. Ο πρώτος είναι η έλλειψη χρόνου. Αλλά, άν ένα άτομο είναι τόσο απασχολημένο, τότε ή έχει αναλάβει εθελοντικά περισσότερη εργασία, ή οι άλλοι φυγοπονούν. Σέ καμιά όμως απ' τίς δυό αυτές περιπτώσεις δέν λειτουργεί η κοινότητα πάνω σέ γνήσιες κοινωνικές αναρχικές αρχές.

Ο δεύτερος λόγος είναι εντελώς διαφορετικός. Η μή-συμμετοχή μπορεί νά οφείλεται όχι σέ υπερβολική εργασία λόγω εσφαλμένης αντίληψης περί προτεραιοτήτων αλλά στήν αποτυχία κατανόησης τής σχέσης μεταξύ προσωπικής αυτονομίας καί λειτουργίας τής κοινότητας. Μερικοί μπορεί νά νομίζουν ότι η λήψη αποφάσεων γιά τήν κοινότητα δέν έχει γι' αυτούς καμιά αξία' αυτή η νοοτροπία "αστέρος" πρέπει νά αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά, όποτε κάνει τήν εμφάνισή της. Άλλοι μπορεί, ειλικρινά, νά πιστεύουν ότι η κοινότητα τούς παρέχει ό,τι χρειάζονται γιά τήν υλική καί τήν ψυχολογική τους ευημερία, μέ αποτέλεσμα νά νιώθουν πλήρη ικανοποίηση αφήνοντας τούς άλλους νά παίρνουν τίς αποφάσεις. Καί ακόμα, μερικοί άλλοι μπορεί νά νιώθουν αποξενωμένοι ή νά έχουν πάψει νά πιστεύουν στήν ικανότητα

τους νά παίρνουν σωστές αποφάσεις.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι είναι σέ μειονεκτική θέση λόγω τών "παλιών ιδεών" τους. Τέτοιοι άνθρωποι ταιριάζουν απόλυτα σέ μιά ταξική κοινωνία όπου οι λίγοι διευθύνουν τίς ζωές όλων, αλλά είναι ιδιαίτερα επιζήμιοι γιά μιά αναρχική κοινότητα. Οι άνθρωποι που έχουν τέτοια νοοτροπία έχουν ανάγκη από τήν αγάπη καί τήν υποστήριξη τών άλλων, απ' τό αίσθημα ότι αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι τής κοινότητας, καί από ήπια αλλά σταθερή πίεση νά συμμετάσχουν. Αυτό μπορεί νά πάρει χρόνο, αλλά είναι κάτι που γίνεται.

6. Πότε μιά κοινότητα γίνεται τόσο μεγάλη ώστε νά μήν μπορεί πιά νά λειτουργεί μέ άμεση συμμετοχή όλων; Μπορεί νά δικαιολογηθεί ποτέ ένα αντιπροσωπευτικό σύστημα;

Ειλικρινά, δέν ξέρουμε ποιό είναι τό μεγαλύτερο ή τό καλύτερο μέγεθος μιάς κοινότητας που ν' αφήνει ακόμα περιθώρια γιά ουσιαστική συμμετοχή, αλλά υπάρχουν πάμπολλα παραδείγματα κοινοτήτων, που μερικές φτάναν τίς 8.000 ανθρώπους, όπου όλοι έπαιρναν ενεργό μέρος στήν αυτοδιεύθυνση. Π.χ., στή διάρκεια τής Ισπανικής Επανάστασης, αυτοδιευθυνόμενα χωριά σ' ολόκληρη τήν Ισπανία ενώθηκαν σέ ομοσπονδίες γιά τό συντονισμό τών αποφάσεων που τά αφορούσαν όλα. Στή Δανία τό 1971, γύρω στά 600 άτομα κατέλαβαν ένα στρατιωτικό στρατόπεδο καί έστησαν μιά βιώσιμη κοινότητα που όχι μόνο επέζησε γιά χρόνια, αλλά καί μπόρεσε νά αντισταθεί μή-βίαια στίς επιθέσεις τής κυβέρνησης.

Σ' αυτά τά παραδείγματα όλοι έπαιρναν μέρος στή λήψη αποφάσεων γιά τούς στόχους τής κοινότητας καί γιά τό πώς θά τούς πετύχαιναν. Ύστερα τά άτομα που έκαναν τίς επιμέρους εργασίες μπορούσαν νά δουλέψουν μέ τό δικό τους τρόπο.

Σέ μιά αποκεντρωμένη κοινωνία που αποτελείται από πολλές κοινότητες, οι γραμμές επικοινωνίας θά έχουν πολλαπλές κατευθύνσεις. Η τηλεόραση διπλής κατεύθυνσης καί άλλες τεχνολογικές βελτιώσεις καθιστούν τήν άμεση δημοκρατία δυνατή καί σέ μεγαλύτερες ομάδες, αλλά ίσως ορισμένες φορές νά προκύψει ανάγκη γιά μερικούς αντιπροσώπους. Οι διαδικασίες εκλογής αυτών τών αντιπροσώπων, αναμφίβολα, θά ποικίλουν. Μερικές φορές οι αντιπρόσωποι θά εκλέγονται μέ κλήρο καί άλλες φορές μέ βάση τήν ειδικότητα ή τίς ικανότητές τους.

Όμως τό αντιπροσωπευτικό σύστημα θά πρέπει νά πληρεί καί ορισμένες προϋποθέσεις. Οι αντιπρόσωποι θά πρέπει νά προέρχονται απ' τήν ομάδα τών ανθρώπων που αντιπροσωπεύουν καί νά είναι υπόλογοι σ' αυτή τήν ομάδα. Καί γιά νά είναι υπόλογοι, οι αντιπρόσωποι θά πρέπει νά υποδεικνύονται γιά σύντομο χρονικό διάστημα ή γιά νά κάνουν μιά ειδική εργασία. Σέ μιά αναρχική κοινωνία κανείς δέν θά μπορεί νά κάνει καριέρα στήν πολιτική. Ο ρόλος τού αντιπροσώπου θά μπορεί νά δίνεται εκ περιτροπής στά μέλη τής κοινότητας. Όλες οι σημαντικές αποφάσεις θά παίρνονται από τήν ομάδα σάν σύνολο· οι αντιπρόσωποι, απλώς, θά ανακοινώνουν τίς αποφάσεις τής ομάδας τους στήν ευρύτερη ομάδα. Οι αντιπρόσωποι θά πρέπει επίσης νά υπόκεινται σέ άμεση ανάκληση.

Οι αποφάσεις γιά τό τί ταιριάζει καλύτερα σέ μιά κοινότητα ή μιά ομάδα, θά πρέπει νά παίρνονται απ' αυτή τήν ίδια τήν ομάδα, όταν τό επιτρέπουν οι περιστάσεις. Αλλά έχουμε κάθε λόγο νά πιστεύουμε ότι οι άνθρωποι μπορούν νά συμμετέχουν ουσιαστικά στή διεύθυνση τής ίδιας τους τής ζωής.

7. Θά εξακολουθήσουν νά υπάρχουν ειδικοί καί ειδίκευση; Κι άν ναί, πώς θά εκπαιδεύονται οι ειδικοί; Καί πώς θά ξέρουμε άν είναι ικανοί; Γίνεται νά υπάρχουν ειδικοί σέ μιά μή-ιεραρχική κοινωνία;

Διαφορές στίς ικανότητες καί τίς γνώσεις θά εξακολουθήσουν νά υπάρχουν. Τέτοιες διαφορές δέν είναι ασυμβίβαστες μέ μιά ελεύθερη καί εξισωτική κοινωνία. Οι άνθρωποι μπορεί επίσης νά θέλουν νά βελτιώσουν τίς ικανότητές τους μόνοι τους. Κι αυτό επίσης δέν είναι ασυμβίβαστο μέ τόν κοινωνικό αναρχισμό.

Μεγάλο μέρος τής δουλειάς που γίνεται τώρα από ειδικούς μπορεί νά διδαχτεί σέ σχετικά σύντομο διάστημα, ώστε νά μπορεί νά γίνεται σχεδόν απ' όλους. Ένα πρόβλημα μέ τούς ειδικούς στήν κοινωνία μας είναι ότι, είναι περιορισμένος ο αριθμός τών ατόμων που εκπαιδεύονται. Φυσικά, είναι ευνόητο ότι υπάρχουν ορισμένες εργασίες, όπως η χειρουργική ή η αρχιτεκτονική, όπου απαιτείται ένας υψηλός βαθμός τεχνικών ικανοτήτων που αποκτώνται μέ μακρόχρονη εκπαίδευση. Κανείς δέν θάθελε νά χειρουργηθεί από κάποιον πούχει εκπαιδευτεί μόνο δύο βδομάδες, καί πολύ λίγοι θάνιωθαν άνετα σ' ένα πενταόροφο κτίριο, χτισμένο χωρίς σχέδια. Τό πραγματικό πρόβλημα είναι η κατάρτιση ειδικών που νά είναι υπόλογοι σ' αυτούς που προσφέρουν υπηρεσία. Θέλουμε συνεργασία μεταξύ ειδικού καί "πελάτη", όχι αλληλεγγύη μεταξύ τών ειδικών. Γιά νά εξασφαλιστεί αυτό δέν πρόκειται νά υπάρχουν προνομιακές καταστάσεις γιά τούς ειδικούς, που θά είναι υποχρεωμένοι νά μοιράζονται τίς γνώσεις τους μέ όλους.

Σέ μιά αποκεντρωμένη ή μικρή κοινωνία, η εκτίμηση τών ικανοτήτων κάποιου, που η δουλειά του είναι κατάφωρη, όπως ενός μαραγκού, δέν παρουσιάζει καμιά δυσκολία. Σέ κάπως πιό περίπλοκες περιπτώσεις, όμως, όπως στήν εκτίμηση τής αξίας ενός χειρούργου, μιά πιθανή λύση είναι νά κρίνουν τήν ποιότητα τής δουλειάς του αυτοί που δουλεύουν μαζί μέ τόν χειρούργο σέ συνεργασία μέ τούς ανθρώπους τής κοινότητας.

Ειδικότητα καί μή-ιεραρχία μπορούν νά συνυπάρχουν μόνο όταν η ειδίκευση δέν συνεπάγεται ειδικά προνόμια' μόνο όταν αυτοί που είναι εμπειρογνώμονες δέν μονοπωλούν ή ελέγχουν τίς πλουτοπαραγωγικές πηγές ή τίς πληροφορίες' καί μόνο όταν οι άνθρωποι αφοσιώνονται σέ συνεργατική καί συλλογική δουλειά μάλλον παρά σέ καταστροφικό ανταγωνισμό.

8. Ποιός θά κάνει τίς βρώμικες δουλειές;

Όλοι. Σέ μιά αναρχική κοινότητα, οι άνθρωποι δέν θά κατατάσσουν τίς δουλειές σέ "βρώμικες" καί "καθαρές", σέ "υπαλληλικές" καί "εργατικές". Αυτή η νοοτροπία μπορεί νά υπάρχει μόνο σέ μιά ταξική κοινωνία — που μαθαίνει στά μέλη της νά θεωρούν τή δουλειά συντήρησης αναξιοπρεπή, εξευτελι-

στική καί άν είναι δυνατόν νά τήν αποφεύγουν. Γιά τούς αναρχικούς, κάθε κοινωνικά χρήσιμη δουλειά έχει αξιοπρέπεια, καί θά πρέπει όλοι νά συνεργάζονται γιά νά διατηρείται η κοινότητα σ' ένα αποδεκτό απ' όλους επίπεδο υγείας, άνεσης καί ομορφιάς.

Εκείνοι που θ' αρνούνται νά μαζεύουν σκουπίδια, νά καθαρίζουν δρόμους καί κτίρια, νά κλαδεύουν τό γρασίδι, νά φροντίζουν γιά αποθέματα καθαρού νερού κλπ. θά ενεργούν εντελώς ανεύθυνα κι άν συνεχίζουν νά αρνούνται, θά πρέπει νά τούς ζητηθεί νά φύγουν.

Σάς φαίνεται αυτό καταπιεστικό; Μιά κοινωνία που αυτοκυβερνάται μέ επιτυχία θά πρέπει νά αποτελείται από ανθρώπους που ζούν καί εργάζονται μαζί μέ τή θέλησή τους, που συμφωνούν πάνω στό ποιές δουλειές είναι ανάγκη νά γίνουν καί που έχουν τήν αυτοπειθαρχία νά φέρουν σέ πέρας τό μερίδιο που τούς αντιστοιχεί απ' αυτές τίς δουλειές (ούτε παραπάνω, ούτε παρακάτω). Αυτοί που αρνούνται, καταπιέζουν τούς άλλους' αφήνουν νά εννοηθεί ότι ο χρόνος τους πρέπει νά αναλώνεται σέ πιό σημαντικά πράγματα, ότι αυτοί είναι πάνω από τέτοια ευτελή καθήκοντα. Σέ μιά αναρχική κοινωνία κανείς δέν είναι "πάνω" από τούς άλλους' κανείς δέν είναι πιό σημαντικός από τούς άλλους. Τέτοια νοοτροπία καταστρέφει καί τήν ισότητα καί τήν ελευθερία.

Ένας από τούς λόγους που κάνει τίς "βρώμικες" δουλειές νά θεωρούνται τόσο σκληρές είναι ότι μόνο μερικοί άνθρωποι ασχολούνται μ' αυτές καί μάλιστα συνέχεια. Πολύ λίγες δουλειές συντήρησης θά έμοιαζαν ολότελα απαίσιες, άν γινόντουσαν εκ περιτροπής, κι ο καθένας ήξερε ότι θά τήν έκανε μόνο γιά σύντομο χρονικό διάστημα. Σύντομες περίοδοι εργασίας στό σκουπιδιάρικο ή καθαρισμού δημόσιων ουρητήριων ή στή λίπανση τών αγρών θά ήταν — έ, όχι, φυσικά, καί διασκεδαστικές (οι αναρχικοί δέν είναι ηλίθιοι) — αλλά, τουλάχιστον, ανεκτές, εφόσον ο καθένας ήξερε πως θά τέλειωναν γρήγορα.

9. Μήπως ορισμένοι θάχουν περισσότερο χρήματα καί ιδιοκτησία από τούς άλλους; Ποιός θά ελέγχει τά μέσα παραγωγής καί πώς θά διανέμονται τά κέρδη;

Σέ μιά αναρχική κοινωνία, καθένας θά έχει ίσα δικαιώματα στίς βασικές ελευθερίες καί τά υλικά αγαθά, πράγμα που συνεπάγεται ένα παρόμοιο δικαίωμα καί γιά τούς άλλους. Τά άτομα, φυσικά, θά διατηρούν προσωπικά υπάρχοντα, αλλά θά πρέπει νά περιμένουμε ότι τό πρόβλημα τής συσσώρευσης ιδιοκτησίας καί τά δικαιώματα ιδιοκτησίας θά είναι πολύ διαφορετικά. Βεβαίως, τά χρήματα καί η ιδιοκτησία θά έχουν εντελώς διαφορετικό νόημα σέ μιά εξισωτική καί μή ιεραρχική κοινωνία.

Είναι δύσκολο νά σκεφτούμε μιά σοβαρή εναλλακτική λύση απέναντι σ' αυτήν τής οικονομίας τής αγοράς. Ωστόσο, αντίθετα μέ τήν καπιταλιστική αγορά, η αναρχική οικονομία δέν θά βασίζεται στή μεγιστοποίηση τού ελέγχου καί τού κέρδους. Γι' αυτό, δέν θά υπάρχει ανάγκη νά μονοπωλούνται οι πλουτοπαραγωγικές πηγές, νά επεκτείνονται οι αγορές ή νά φτιάχνονται άχρηστα προϊόντα καί/ή καταναλωτικές ανάγκες. Ο έλεγχος τού χώρου δουλειάς από τούς εργάτες καί τήν κοινότητα θά είναι η οργανωτι-

κή μορφή μέ τήν οποία θά ρυθμίζονται η παραγωγικότητα καί τά κέρδη ώστε νά εναρμονίζονται μέ τίς ανάγκες τής κοινότητας.

Άν καί ακόμα δέν έχει γραφτεί μιά αναρχική οικονομική θεωρία, τά θεωρήματά της θά πρέπει νά πηγάζουν όλα από τίς αρχές τής κοινωνικής δικαιοσύνης, από τίς αρχές που διεκδικούν τίς μεγαλύτερες αξίες, τήν ελευθερία καί τήν ισότητα, γιά όλους τούς ανθρώπους.

10. Μήπως οι αναρχικοί αγνοούν τήν πολυπλοκότητα τής ζωής στήν πόλη; Μήπως απορρίπτουν τήν τεχνολογία καί τή βιομηχανική ανάπτυξη; Μήπως στ' αλήθεια, θέλουν νά γυρίσουμε πίσω σέ μιά πιό απλή κοινωνία;

Όσοι αναρχικοί αγνοσύν τόν πολυσύνθετο χαρακτήρα τών σύγχρονων αστικο-βιομηχανικών κοινωνιών, κάνουν λάθος. Η επιστροφή σέ μιά "πιό απλή κοινωνία" είναι μιά φαντασίωση αυτών που έχουν τάσεις φυγής καί όχι ανθρώπων που είναι αφοσιωμένοι στήν οικοδόμηση μιάς νέας κοινωνίας.

Τό βασικό πρόβλημα γιά μάς, σάν κοινωνικούς αναρχικούς, είναι ο καθορισμός τού καλύτερου μεγέθους γιά τίς αστικές κοινότητες. Στόν καθορισμό τού καλύτερου μεγέθους, αναμφίβολα, θά πρέπει νά παίζουν βαρυσήμαντο ρόλο καί παράγοντες όπως η αυτάρκεια, η αυτοκυβέρνηση καί η ελαχιστοποίηση τής βλάβης στό οικοσύστημα.

Τά σχετικά τεχνολογικά προβλήματα θά πρέπει νά ληφθούν σοβαρά υπόψη απ' όλους τούς αναρχικούς. Μπορούμε νά ικανοποιήσουμε τίς ενεργειακές μας ανάγκες μέ τεχνολογίες που νά προκαλούν τή μικρότερη, δυνατόν, βλάβη στό περιβάλλον; Μπορούμε νά αναπτύξουμε μιά τεχνολογία που νά είναι κατανοητή απ' τούς περισσότερους ανθρώπους; Μπορούμε νά αναπτύξουμε μιά τεχνολογία που νά είναι ένα γνήσιο υποκατάστατο τής ανθρώπινης εργασίας; Η απάντηση είναι ναί. Η τεχνολογία καί οι γνώσεις υπάρχουν ήδη: τό πρόβλημα είναι η εφαρμογή τους.

Άν εφαρμοστούν τέτοιου είδους τεχνολογικές αλλαγές καί δημιουργηθούν αυτοδιευθυνόμενες καί σχετικά αυτάρκεις κοινότητες, πιθανώς νάχουμε σάν αποτέλεσμα, σημαντικές διαφορές στούς αστικούς οικισμούς. Υποπτευόμαστε ότι αυτές οι διαφορές θά επιφέραυν ακόμα πιό περίπλοκες αστικές ρυθμίσεις απ' ότι έχουμε γνωρίσει μέχρι σήμερα. Υποπτευόμαστε, επίσης, ότι θάχουν σάν αποτέλεσμα, πραγματικά πιό ανθρώπινες πόλεις.

11. Πώς θά αντιμετώπιζε μιά αναρχική κοινωνία τήν απειλή μιάς ξένης εισβολής;

Παραδόξως, όσο πιό πετυχημένα θ' αντιμετώπιζε τήν απειλή μιάς ένοπλης δύναμης, τόσο πιθανότερη θάταν η απομάκρυνσή της από τίς αρχές τής αναρχίας. Φαίνεται ότι, πάντοτε ο πόλεμος, μεταβάλλει σχετικά ελεύθερες καί ανοιχτές κοινωνίες σέ καταπιεστικές. Γιατί; Γιατί ο πόλεμος είναι παράλογος' φέρνει τό φόβο καί τήν απελπισία στούς φιλήσυχους' γεννάει τή βιαιότητα, τό μίσος καί τή σκληρότητα στούς επιθετικούς' καταστρέφει τήν ισορροπία μεταξύ ανθρώπου καί φύσης' συρρικνώνει τήν έννοια τής κοινότητας, περιορίζοντάς την στό επίπεδο μιάς άμεσα απειλούμενης ομάδας' καί κάτω από συνθήκες πείνας καί στερήσεων φέρνει αντιμέτωπους

γείτονα μέ γείτονα στόν αγώνα γιά τήν επιβίωση. Άν μιά πολιορκημένη αναρχική κοινότητα κατόρθωνε νά αντιμετωπίσει μέ επιτυχία μιά ξένη εισβολή, τότε θάπρεπε αμέσως νά εργαστεί γιά νά ενισχύσει ξανά τίς αμοιβαίες σχέσεις εμπιστοσύνης, αλληλοβοήθειας, ισότητας καί ελευθερίας που θά έχουν πιθανόν φθαρεί. "Ο πόλεμος είναι η υγεία τού κράτους" όμως μπορεί νά αποδειχτεί μοιραία ασθένεια γιά μιά αναρχική κοινότητα.

Άν, ωστόσο, ερχόταν ο πόλεμος, πώς θά οργανωνόταν η κοινωνία γιά νά αμυνθεί; Άς υποθέσουμε ότι η αναρχική ομοσπονδία τής Βόρειας Αμερικής υφίσταται εισβολή από δυνάμεις τής Κινεζικής, τής Σουηδικής, τής Σαουδαραβικής ή τής Βραζιλιάνικης κυβέρνησης. Τί θά γινόταν τότε; Δέν θά υπήρχε καμιά κρατική μηχανή γιά νά καταληφθεί αντίθετα, οι εισβολείς θά ήταν αναγκασμένοι νά καταλάβουν ένα δίκτυο μικρών κοινοτήτων, τή μιά μετά τήν άλλη. Δέν θά υπήρχε ένας μόνο στρατός γιά νά τόν νικήσουν, αλλά ένας ολόκληρος ένοπλος πληθυσμός. Ο λαός θά αντιδρούσε στήν εισβολή μέ αντίσταση — απεργία, ψυχολογικό πόλεμο καί άρνηση συνεργασίας — όπως επίσης μέ αντάρτικο ή καί μεγαλύτερης έκτασης ένοπλες ενέργειες. Κάτω απ' αυτές τίς συνθήκες, θάταν απίθανο νά καταφέρουν οι εισβολείς νά καταλάβαυν τήν ομοσπονδία.

12. Τί γίνεται, όμως, μέ τό έγκλημα;

Τό μεγαλύτερο μέρος απ' όσα θεωρούνται σήμερα σάν εγκλήματα δέν θά υπάρχει πιά. Η κοινωνικοποίηση τής ιδιοκτησίας καί η ηθική τής αλληλοβοήθειας θά αποδυναμώσουν καί τήν ανάγκη καί τά κίνητρα γιά εγκλήματα κατά τής ιδιοκτησίας. Τά εγκλήματα εναντίον ανθρώπων φαίνονται πιό περίπλοκα, αλλά απορρίπτουμε τήν ιδέα ότι έχουν τή ρίζα τους στό "προπατορικό αμάρτημα" ή "στήν ανθρώπινη φύση". Στό βαθμό που τέτοια εγκλήματα απορρέουν από κοινωνικά προερχόμενες διαταραχές τής προσωπικότητας, τό μόνο που μπορούμε νά προβλέψουμε είναι ότι η συχνότητά τους — όπως καί η σημερινή μορφή τους — θά μεταβληθούν ριζικά.

Σέ μιά κοινωνική αναρχική κοινωνία, τό έγκλημα θά θεωρείται απλώς μιά πράξη επιζήμια γιά τίς ελευθερίες τών άλλων. Δέν θά θεωρείται έγκλημα τό νά είσαι διαφορετικός απ' τούς άλλους, αλλά θά είναι έγκλημα τό νά βλάπτεις κάποιον. Τέτοιες εχθρικές ενέργειες εναντίον τής κοινότητας θά μπορούν νά αποφευχθούν, πάνω απ' όλα, μέ τό νά εμπεδώσουμε τό σεβασμό γιά τήν αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπου. Οι αναρχικές αξίες θά ενισχυθούν μέ τούς ισχυρότερους απ' τούς ανθρώπινους δεσμούς, τήν αγάπη καί τόν αυτοσεβασμό.

Τά εναπομένοντα εγκλήματα δέν θά τά διαχειρίζονται μάζες δικηγόρων, αστυνομικών καί δικαστών καί οι εγκληματίες δέν θά ρίχνονται στίς φυλακές, που ο Κροπότκιν κάποτε χαρακτήρισε "πανεπιστήμια τού εγκλήματος". Τό κοινό δίκαιο καί τακτικά εκ περιτροπής σώματα ενόρκων θά αποφασίζουν άν μιά ορισμένη πράξη είναι έγκλημα, καί θά κρίνουν, θά επικρίνουν, θά εξοστρακίζουν ή καί θά διώχνουν γιά πάντα τόν εγκληματία. Ωστόσο, στίς περισσότερες περιπτώσεις προβλέπουμε ότι οι εγκληματίες θά μπαίνουν κάτω από τή φροντίδα καί τήν καθοδήγηση τών μελών τής κοινότητας.

13. Πώς θά αντιμετωπίζονται τά ζητήματα τής δημόσιας υγείας;

Τά ζητήματα τής δημόσιας υγείας θά αντιμετωπίζονται όπως καί όλα τ' άλλα. Αυτό σημαίνει ότι οι αποφάσεις γιά εμβολιασμούς καί άλλα ζητήματα υγείας θά παίρνονται σέ τοπικό επίπεδο, από τούς ανθρώπους που θά αφορά άμεσα μιά τέτοια απόφαση. Αυτό θά έχει σάν αποτέλεσμα μιά πολύ διαφορετική μορφή περίθαλψης. Οι εργαζόμενοι στήν περίθαλψη θά είναι μέλη τής κοινότητας όπου εργάζονται. Έργο τους θά είναι νά παρέχουν καθημερινή φροντίδα καί συμβουλές στόν κόσμο γιά τό πώς νά παραμείνει υγιής. Οι άνθρωποι θά μπορούν νά μιλάνε μ' αυτούς τούς εργαζόμενους καί θά ξέρουν ότι τούς ενδιαφέρει στ' αλήθεια η υγεία καί όχι τό νά κάνουν λεφτά ή τό νά ενισχύσουν τό κύρος τους στήν κοινωνία.

Άν υπήρχε ο κίνδυνος επιδημίας κάποιου θανατηφόρου ιού γρίπης καί φτιαχνόταν ένα εμβόλιο, οι άνθρωποι τής κοινότητας θά μπορούσαν νά βρεθούν καί νά συζητήσουν τούς κινδύνους καί τά οφέλη τών εμβολιασμών. Από τή στιγμή που η ομάδα θά αποφάσιζε ότι οι εμβολιασμοί θά ωφελούσαν τήν κοινότητα, θά προσπαθούσαν νά πείσουν όλους νά εμβολιαστούν γιατί όσο περισσότεροι προστατευόντουσαν τόσο μικρότερη θάταν η πιθανότητα μιάς επιδημίας. Άν υπήρχαν ολοφάνερες περιπτώσεις ανθρώπων που νά αποτελούν κίνδυνο γιά τήν υγεία ολόκληρης τής κοινότητας, θά τούς ζητούσαν νά διαλέξουν ή νά εμβολιαστούν καί νά παραμείνουν στήν κοινότητα ή νά φύγουν καί νά πάνε νά βρούν μιά άλλη ομάδα, πιό κατάλληλη γι' αυτούς.

14. Είναι φορές που τό κράτος φροντίζει τούς άρρωστους καί τούς γέρους, ή προστατεύει τά άτομα από τήν καταπίεση (π.χ. τά παιδιά που κακοποιούνται από τούς γονείς τους, τούς μαύρους που δέχονται επιθέσεις από τούς λευκούς). Άν τό κράτος εξαφανιστεί, ποιός θά αναλάβει αυτό τό έργο;

Αυτοί που έχουν τέτοια νοοτροπία πιστεύουν πως υπάρχουν δύο μόνο πιθανότητες: ή υπάρχει ρύθμιση από τό κράτος, οπότε η τάξη βασιλεύει στήν κοινωνία, ή υπάρχει ένα χωρίς κράτος χάος, στό οποίο η ζωή είναι ανυπόφορη, σκληρή καί σύντομη. Στήν πραγματικότητα, ακόμα κι όταν τό κράτος λειτουργεί φιλανθρωπικά ή προστατευτικά, είναι ιδιότροπο: άλλες φορές βοηθάει τούς αδύνατους, άλλες όχι. Άλλες φορές οι κοινωνικοί λειτουργοί απομακρύνουν κάποιο παιδί από ένα βάρβαρο περιβάλλον κι άλλες φορές αφήνουν τό παιδί σπίτι του, μέ πιθανότητες νά κακοποιηθεί ακόμα περισσότερο, ακόμα καί νά σκοτωθεί. Άλλες φορές τό κράτος προστατεύει τά πολιτικά δικαιώμστα τών καταπιεσμένων μειονοτήτων κι άλλες φορές αγνοεί αυτά τά δικαιώματα ή συμμετέχει καί τό ίδιο στόν κατατρεγμό τους. Δέν μπορούμε νά βασιζόμαστε στό κράτος ότι θά μάς προστατεύσει. Έτσι κι αλλιώς, η κυριότερη δουλειά τών πρακτόρων τού κράτους είναι νά υπερασπίζουν τόν καταμερισμό τής εξουσίας. Η κοινωνική δικαιοσύνη είναι δευτερεύουσα υπόθεση.

Στήν πραγματικότητα, μόνο στόν εαυτό μας μπορούμε νά βασιζόμαστε καί σ' εκείνους μέ τούς οποίους έχουμε σχέσεις ελεύθερες, στά πλαίσια μιάς κοινότητας. Αυτό σημαίνει ότι τά κοινωνικά λειτουργήματα θά εξα

σκούνται από εκείνες τίς ομάδες που πάντοτε τά εξασκούσαν, μέ ή χωρίς τό κράτος, τίς εθελοντικές ενώσεις. Ωστόσο, σέ μιά αναρχική κοινότητα, η ανάγκη γιά τέτοιες υπηρεσίες δέν θάναι τόσο μεγάλη. Π.χ. όταν δέν θά υπάρχει πιά συστηματική δηλητηρίαση τού περιβάλλοντος, οι αρρώστιες που προκαλεί η μόλυνση (π.χ. η δηλητηρίαση από εντομοκτόνα) δέν θά υπάρχουν πιά˙ όταν δέν θά υπάρχει πιά τό φοβερό χάσμα μεταξύ πλούτου καί φτώχειας, οι αρρώστιες που προέρχονται από τήν έλλειψη επαρκούς τροφής, στέγασης καί ιατρικής περίθαλψης δέν θά υπάρχουν πιά˙ όταν τά παιδιά καί οι μεγάλοι θά μπορούν νά διαλέγουν ελεύθερα άν θέλουν νά ζήσουν μαζί ή όχι, ένα μεγάλο μέρος τής βίας ενάντια στά "τρυφερά πλάσματα" θά εκλείψει˙ όταν ο ρατσισμός θά δέχεται συστηματικές επιθέσεις, τότε η πλειοψηφούσα εθνική ομάδα δέν θά καταπιέζει πιά τίς μειοψηφίες. Φυσικά, θά υπάρχει ακόμα ανάγκη γιά αλληλοβοήθεια καί προστασία — αλλά αυτή θά προσφέρεται απ˙ τήν κοινότητα, γιά όλα τά μέλη της.

15. Μιά αναρχική κοινωνία έχει λιγότερες πιθανότητες νά είναι σεξιστική; ρατσιστική;

Οι αναρχικοί μιλάνε συνήθως γιά τήν παρανομία τής εξουσίας, βασίζοντας τά επιχειρήματά τους στό ότι κανένας άνθρωπος δέν πρέπει νά έχει εξουσία πάνω σέ άλλον. Μιά λογική προέκταση αυτού τού επιχειρήματος είναι η επίθεση ενάντια σέ κάθε εξουσιαστική σχέση, διαμέσου τής οποίας οι άντρες εξουσιάζουν τίς γυναίκες καί μερικές φυλετικές καί εθνικές ομάδες εξουσιάζουν άλλες. Έτσι, ο αναρχισμός δημιουργεί τίς προϋποθέσεις γιά τήν εξάλειψη τού σεξισμού καί τού ρατσισμού.

Ο αναρχισμός, από φιλοσοφική άποψη, είναι αντίθετος σέ κάθε εκδήλωση ρατσισμού ή σεξισμού. Εξίσου σημαντικό μέ τίς φιλοσοφικές του απόψεις είναι τό γεγονός ότι μέ τόν αναρχισμό δέν θά υπάρχει οικονομική βάση γιά νά στηρίζει ρατσιστικές ή σεξιστικές ιδέες καί πρακτικές. Η εργασία καί τό εισόδημα θά κατανέμονται ισότιμα, έτσι που νά μήν υπάρχει ανάγκη υποταγής μιάς τάξης ανθρώπων που νά κάνουν τίς βρώμικες δουλειές ή νά δουλεύουν μέ χαμηλό μισθό γιά νά στηρίζουν τήν άρχουσα τάξη.

Ο σεξισμός καί ο ρατσισμός δέν θά εξαφανιστούν αυτόματα στή διαδικασία οικοδόμησης μιάς αναρχικής κοινωνίας. Θά πρέπει νά γίνει μιά συνειδητή προσπάθεια γιά νά αλλάξει η παλιά συμπεριφορά καί οι ιδέες.

16. Τί γνώμη έχουν οι αναρχικοί γιά τό σέξ, τή μονογαμία καί τήν οικογένεια;

Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι έχει μεγάλη σημασία τό πώς ζεί κανείς στήν καθημερινή του ζωή. Οι περισσότεροι άνθρωποι στίς βιομηχανικές κοινωνίες περνάνε ένα σημαντικό μέρος τής ζωής τους σ˙ αυτό που ίσως νά είναι τό τελευταίο προπύργιο τού καπιταλισμού καί τού κρατικού σοσιαλισμού — τή μονογαμική πυρηνική οικογένεια. Η οικογένεια παίζει τό σημαντικότερο ρόλο στήν αναπαραγωγή τών κυρίαρχων αξιών τής κοινωνίας αφενός μέ τήν κοινωνικοποίηση τών παιδιών καί αφετέρου μέ τόν κοινωνικό έλεγχο τών μελών της. Μέσα στήν οικογένεια αναπαράγεται όλη η παθολογία τής

ευρύτερης κοινωνίας: η ιδιωτικοποίηση τών κοινωνικών σχέσεων, οι τάσεις φυγής, η πατριαρχική κυριαρχία, η οικονομική εξάρτηση (στήν καπιταλιστική κοινωνία), ο καταναλωτισμός καί η μεταχείριση τού ανθρώπου σάν ιδιοκτησία. Σέ μιά αναρχική κοινωνία, οι κοινωνικές σχέσεις θά βασίζονται στήν εμπιστοσύνη, τήν αλληλοβοήθεια, τή φιλία καί τήν αγάπη. Αυτές μπορούν νά υπάρχουν καί μέσα στήν οικογένεια (εφόσον οι άνθρωποι διαλέγουν σάν τρόπο ζωής τήν οικογένεια), αλλά αυτό δέν είναι καί τόσο σίγουρο. Πραγματικά, αυτές οι συνθήκες μπορούν νά επιτευχθούν πιό εύκολα έξω απ᾽ τήν οικογένεια.

Θά υπάρχουν μονογαμικές σχέσεις σέ μιά αναρχική κοινωνία; Οπωσδήποτε οι άνθρωποι θά έχουν τό δικαίωμα νά διαλέξουν μέ ποιόν τρόπο θάθελαν νά ζήσουν, μέ ποιούς καί γιά πόσο καιρό. Σ᾽ αυτά, φυσικά, θά περιλαμβάνεται καί τό δικαίωμα επιλογής τής μονογαμίας. Όμως, χωρίς ένα σύστημα βασισμένο στήν πατριαρχία, τήν οικονομική ανασφάλεια καί τή θρησκευτική ή κρατική εξουσία, αμφιβάλλουμε γιά τό άν η μονογαμία θά είναι κάτι περισσότερο από ένας αναχρονισμός. Άν, καί όταν, διαλέγουν οι άνθρωποι νά ζήσουν μονογαμικά, αυτό θά θεωρείται ενδεχομένως σάν μιά επιλογή που γίνεται κι από τούς δυό. Σήμερα, φυσικά, η μονογαμία θεωρείται πολύ πιό σημαντική γιά τίς γυναίκες παρά γιά τούς άντρες. Αυτό ονομάζεται διπλό πρότυπο καί δέν έχει καμιά θέση σέ μιά κοινωνία ελεύθερων καί ίσων γυναικών καί αντρών.

Η οικογένεια; Η πυρηνική οικογένεια δέν είναι καθολικό φαινόμενο, όμως, τά κοινωνικά συστήματα γιά τήν ανατροφή τών παιδιών, τή φροντίδα τών γέρων καί οι συντροφικές σχέσεις είναι. Έχουμε τή γνώμη ότι θά δημιουργηθούν εντελώς νέες μορφές ρύθμισης τής κοινοτικής καί συλλογικής ζωής που θά υποκαταστήσουν τό παραδοσιακό οικογενειακό σύστημα.

Τό σέξ; Φυσικά. Αλλά αυτό δέν σημαίνει ότι θά γίνονται ανεκτά όλα τά είδη σεξουαλικής συμπεριφοράς. Δέν μπορούμε νά φανταστούμε μιά αληθινά αναρχική κοινωνία που νά ανέχεται τό βιασμό, τή σεξουαλική εκμετάλλευση τών παιδιών, ή τό σέξ που προκαλεί πόνο καί ταπείνωση, ή συνεπάγεται κυριαρχία καί υποταγή. Στή σεξουαλική συμπεριφορά, όπως καί σέ κάθε άλλη μορφή συμπεριφοράς, ο κοινωνικός αναρχισμός βασίζεται στήν ελευθερία, τήν εμπιστοσύνη καί τό σεβασμό τής αξιοπρέπειας τών άλλων. Πραγματικά, σέ μιά αναρχική κοινωνία η σεξουαλικότητα θά χάσει κάθε έννοια ανισότητας καί καταπίεσης που έχει σήμερα.

17. Είναι εξαναγκασμός τό νά απαιτούμε εκπαίδευση γιά τά παιδιά; Ποιό θά πρέπει νά είναι τό περιεχόμενο καί η δομή της;

Έχουμε τή γνώμη πως, όταν σήμερα οι άνθρωποι ανησυχούν γιά τόν εξαναγκαστικό χαρακτήρα τής υποχρεωτικής δημόσιας εκπαίδευσης, η ανησυχία τους προέρχεται στήν πραγματικότητα από τόν εξουσιαστικό χαρακτήρα τής εκπαίδευσης. Τά σχολεία είναι μιά προέκταση τού κράτους᾽ αναπαράγουν τήν τάξη, τό φύλο, τή φυλή καί τίς άλλες ομάδες πάνω στίς οποίες στηρίζεται τό κράτος. Σέ μιά αναρχική κοινωνία, η κοινωνική λειτουργία τών σχολείων καί η δυναμική τής εκπαίδευσης θάναι εντελώς διαφορετικές.

Ακόμα καί σήμερα, έχουμε τή γνώμη, ότι οι συνέπειες τού νά στερήσου-

με τά παιδιά από τή βασική εκπαίδευση, είναι πολύ πιό καταναγκαστικές από τήν απαίτηση νά μορφωθούν. Χωρίς τουλάχιστον ένα μίνιμουμ μόρφωσης, οι άνθρωποι θάταν πολύ χειρότερα απ' ότι είναι σήμερα. Σέ μιά αναρχική κοινωνία η εκπαίδευση, φυσικά, θά προσφέρει πολύ περισσότερα. Η εκπαίδευση θά είναι ουσιαστικά απελευθερωτική γιατί θά βοηθάει τούς ανθρώπους νά μαθαίνουν πώς νά μαθαίνουν καί θά τούς μαθαίνει πολύ περισσότερα απ' όσα θά μπορούσαν ποτέ νά μάθουν μόνοι τους γιά τόν κόσμο τής φύσης καί τών ιδεών. Μέ τή βοήθειά της επίσης θά μαθαίνουν νά είναι ελεύθεροι καί αυτοδιευθυνόμενοι. Μιά τέτοιου είδους εκπαίδευση θάναι τόσο σημαντική γιά τά μικρά παιδιά που ούτε αυτά ούτε οι γονείς τους θά μπορούν ν' αποφασίσουν ότι δέν τή χρειάζονται. Ο Μπακούνιν διατύπωσε καθαρά τό λόγο: "Τά παιδιά δέν αποτελούν ιδιοκτησία κανενός... ανήκουν μόνο στή δική τους μελλοντική ελευθερία. Αλλά στά παιδιά αυτή η ελευθερία δέν είναι ακόμα πραγματική' είναι μόνο δυνητική. Γιατί η αληθινή ελευθερία — ... που βασίζεται στό αίσθημα τής αξιοπρέπειας τού καθενός καί στόν ειλικρινή σεβασμό γιά τήν ελευθερία καί τήν αξιοπρέπεια τού άλλου, δηλ. η δικαιοσύνη — αυτή η ελευθερία μπορεί νά αναπτυχθεί στά παιδιά μόνο διαμέσου τής λογικής εξέλιξης τής διάνοιας, τού χαρακτήρα καί τής θέλησής τους".

Τί θά διδάσκει η αναρχική εκπαίδευση τούς νέους; Πνευματικές καί φυσικές ικανότητες που θά τούς βοηθάνε νά γίνουν μορφωμένοι, υγιείς καί ικανοί άνθρωποι. Στά βασικά πνευματικά εφόδια θά περιλαμβάνονται μερικά που διδάσκονται καί σήμερα στά παιδιά, όπως καί άλλα που δέν διδάσκονται: ανάγνωση καί γραφή, ατομική φροντίδα (συναισθηματική καί σωματική), γεωργία καί ξυλουργική, μαγειρική καί γυμναστική. Τά παιδιά στίς ανώτερες στοιχειώδεις βαθμίδες θά διδάσκονται τή λογοτεχνία καί τίς άλλες τέχνες, άλλους πολιτισμούς, καί τίς αρχές τής οργάνωσης καί τής οικονομίας τής αναρχικής κοινότητας. Όμως, τό περιεχόμενο αυτών τών εφοδίων θά πρέπει νά αντανακλά τίς αναρχικές αξίες: θάταν ανόητο νά διδάσκονται τίς αρχές τής καπιταλιστικής πολιτικής επιστήμης καί οικονομίας (εκτός ίσως σάν παράδειγμα πρός αποφυγήν), τήν αποδοχή τής ταξικής κοινωνίας, ή υλικό που νά υποστηρίζει τό ρατσισμό, τό σεξισμό καί άλλες ιδέες κατά τής ισότητας.

Όχι μόνο τό περιεχόμενο, αλλά καί η δομή τής αναρχικής εκπαίδευσης έχει ζωτική σημασία. Είναι δύσκολο νά αναπτυχθούν απελευθερωτικές μορφές σκέψης καί πράξης σέ μιά ατμόσφαιρα πειθαναγκασμού, αυστηρής πειθαρχίας, ανίας καί σεβασμού γιά τήν εξουσία. Δέν εννοούμε ότι τά παιδιά θά πρέπει νά υποτιμούν τούς δάσκαλους' αλλά ο αληθινός σεβασμός θά πρέπει νά βασίζεται στό τί γνώσεις έχει κάποιος καί στό πόσο ουσιαστικά τίς διδάσκει, κι όχι στή θέση, τήν ηλικία ή τά διπλώματα. Θά είναι δύσκολο νά δημιουργήσουμε μιά ατμόσφαιρα αμοιβαίου σεβασμού καί μιά ομαλή εξελικτική πορεία, χωρίς τήν ύπαρξη πειθαρχίας. Αλλά η απελευθερωτική εκπαίδευση δέν μπορεί νά λειτουργήσει μέσα σ' ένα εξουσιαστικό περιβάλλον.

Τί άλλο; Φυσικά, τά σχολεία θάναι μικρά, έτσι ώστε κάθε παιδί νά έχει τήν προσοχή καί τήν ώθηση που χρειάζεται. Οι δραστηριότητες θά ποικίλουν, καί οι διαφορές μεταξύ εργασίας καί παιχνιδιού θά μειωθούν όσο πιό πολύ γίνεται. Οι βαθμοί καί ο ανταγωνισμός μέ τούς άλλους θά εκλείψουν Ο σπουδαστής θά μάθει νά βάζει δικά του κριτήρια καί θά προσπαθεί νά ι

νταποκριθεί σ' αυτά. (Κι άν δέν τά καταφέρνει, δέν θά πρέπει νά αξιολογεί τόν εαυτό του/της αρνητικά. Οι ενοχές καί η αυτομείωση είναι εχθροί τής αυτονομίας καί τής υγιούς λειτουργίας). Οι δάσκαλοι θά επιλέγονται μέ βάση τίς γνώσεις καί τίς διαπροσωπικές ικανότητές τους καί όχι επειδή έχουν μερικά επίσημα χαρτιά. Πιθανόν μερικοί νά κάνουν καριέρα σάν δάσκαλοι, αλλά καί πολλά μέλη τής κοινότητας (συμπεριλαμβανόμενων καί μερικών από τά μεγαλύτερα παιδιά) θά αφιερώνουν κάποιο χρόνο στή διδασκαλία. Τά σχολεία θά είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα μέ τήν κοινότητα, καί όλοι θά συμμετέχουν στή διεύθυνσή τους.

Πότε θά τελειώνει η εκπαίδευση; Θεωρητικά, ποτέ. Αντί νά είναι μιά φυλακή, απ' όπου οι τρόφιμοι τό σκάνε μόλις ο φύλακας γυρίσει τήν πλάτη του (καί που κάπως έτσι είναι σήμερα τά περισσότερα σχολεία), τό αναρχικό σχολείο θά ενθαρρύνει τούς ανθρώπους νά βλέπουν τήν εκπαίδευση σάν μιά διαδικασία που διαρκεί ολόκληρη ζωή. Όσο τό παιδί μεγαλώνει, τόσο η εκπαίδευση θά μεταβάλλεται βαθμιαία σέ μιά ανεπίσημη, αυτοδιευθυνόμενη δραστηριότητα που θά γίνεται έξω απ' τό σχολείο. Αλλά οι άνθρωποι θά επιστρέφουν γιά περαιτέρω επίσημες σπουδές όσο συχνά καί γιά όσον καιρό θέλουν.

18. Ποιά είναι η σχέση τών παιδιών μέ τήν εξουσία;

Είναι δύσκολο νά χαραχτούν όρια μεταξύ τής ανατροφής καί τού εξουσιαστικού ελέγχου πάνω στά παιδιά. Ίσως σέ μιά αναρχική κοινωνία τά όρια αυτά νά είναι πιό σαφή.

Χωρίς αμφιβολία, τά βρέφη καί τά μικρά παιδιά εξαρτώνται απ' τούς άλλους γιά τήν επιβίωσή τους. Ίσως η διαφορά μεταξύ ανατροφής καί εξουσιασμού νά εμφανίζεται όταν τό παιδί έχει αποκτήσει πιά τίς ικανότητες γιά τήν επιβίωσή του/της. Άν δεχτούμε αυτό τό όριο, τότε θά πρέπει νά καθορίσουμε ποιό είναι τό μίνιμουμ αυτών τών ικανοτήτων. Αυτές οι ίδιες οι ικανότητες — αφού πάμε πέρα απ' τήν εκμάθηση τής γλώσσας — δέν είναι απόλυτες. Εξαρτώνται από τίς κοινωνικές συνθήκες κάτω από τίς οποίες ζούν οι άνθρωποι. Γιά παράδειγμα, στόν καπιταλισμό, όπου τό εισόδημα καί η εργασία είναι αλληλένδετα καί όπου καί τά δυό αποτελούν προϋποθέσεις γιά τή διατροφή, τή στέγαση, τήν ιατρική περίθαλψη, κλπ., η εκπαίδευση γιά τήν επιβίωση πρέπει νά διαρκεί περισσότερο. Εν μέρει, εξαιτίας αυτής τής μακράς περιόδου εξάρτησης, έχει δημιουργηθεί μιά ισχυρή παράδοση σέ τέτοιες περιπτώσεις νά θεωρούνται τά παιδιά (καί οι νεαροί ενήλικοι) ιδιοκτησία καί συνακόλουθα, ότι ανήκουν στήν οικογένεια ή τό κράτος. Βεβαίως, η πολιτική οικονομία είναι ένας όρος που ευνοεί τήν εξάρτηση από τήν εξουσία.

Η ενθάρρυνση τής εξουσιαστικής εξάρτησης είναι, ουσιαστικά, ο σημαντικότερος μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου, στίς καπιταλιστικές καί κρατικοσοσιαλιστικές κοινωνίες. Σήμερα είναι ευκολότερο νά καταρτίσουμε κατάλογο μέ παραδείγματα εξάρτησης καί εξουσιαστικών κοινωνικών συνθηκών παρά νά δώσουμε παραδείγματα κοινωνικών συνθηκών που ενθαρρύνουν τήν αυτοκυβέρνηση καί τήν αυτόνομη συμπεριφορά.

Η πεμπτουσία τής ανατροφής τών παιδιών σέ μιά αναρχική κοινότητα

θά είναι νά τούς μαθαίνουμε νά αγαπάνε τόν εαυτό τους, τόν τρόπο γιά τό πώς πρέπει νά μαθαίνουν καί πώς νά βάζουν κριτήρια γιά τήν αξιολόγηση τού εαυτού τους.

19. Υπήρξαν ποτέ επιτυχημένες μορφές αναρχικής οργάνωσης; Καί άν ναί, γιατί δέν είχαν μεγαλύτερη διάρκεια;

Ναί, υπήρξαν. Στήν πραγματικότητα, έχουν υπάρξει πολλές ομάδες που ήταν οργανωμένες χωρίς συγκεντρωτική κυβέρνηση, ιεραρχία, προνόμια καί επίσημη εξουσία. Μερικές ήταν σαφώς αναρχικές: ίσως τά πιό γνωστά παραδείγματα είναι οι Ισπανικές βιομηχανικές καί αγροτικές κολλεκτίβες, που λειτούργησαν μέ αρκετή επιτυχία χρόνια ολόκληρα μέχρι νά καταστραφούν από τίς συνδυασμένες δυνάμεις τής εξουσιαστικής Αριστεράς καί τής Δεξιάς.

Οι περισσότερες αναρχικές οργανώσεις δέν ονομάζονται έτσι — ακόμα κι από τά μέλη τους. Η ανθρωπολογική φιλολογία είναι γεμάτη από περιγραφές ανθρώπινων κοινωνιών που λειτουργούσαν χωρίς συγκεντρωτική κυβέρνηση ή θεσμοποιημένη εξουσία. Όμως, όπως επισημαίνουν σύγχρονες φεμινίστριες ανθρωπολόγοι, πολλοί "εξισωτικοί", όπως αποκαλούνται, πολιτισμοί, είναι σεξιστικοί.

Οι βιομηχανικές κοινωνίες περιλαμβάνουν επίσης πολλές ομάδες που είναι αναρχικές στήν πρακτική τους. Όπως λέει καί ο Βρετανός αναρχικός Κόλιν Γουώρντ, "μιά αναρχική κοινωνία, μιά κοινωνία που οργανώνεται μόνη της, χωρίς εξουσία, υπάρχει πάντα, όπως ο σπόρος κάτω απ' τό χιόνι". Στά παραδείγματα περιλαμβάνονται καί οι μικρές χωρίς αρχηγούς ομάδες που έφτιαξαν ριζοσπάστριες φεμινίστριες, συνεργατικές, κλινικές, εκπαιδευτικά δίκτυα, κολλεκτίβες μέσων μαζικής ενημέρωσης, οργανώσεις άμεσης δράσης όπως η *Clamshell Alliance*˙ οι αυθόρμητες ομαδοποιήσεις που ξεπηδούν σάν απάντηση σέ καταστροφές, απεργίες, επαναστάσεις καί καταστάσεις ανάγκης˙ οι ελεγχόμενοι από τήν κοινότητα παιδικοί σταθμοί˙ οι ομάδες γειτονιάς˙ οι οργανώσεις τών ενοίκων καί τών εργατών στούς χώρους δουλειάς˙ καί πολλά άλλα. Δέν είναι, φυσικά, όλες οι ομάδες αυτού τού είδους αναρχικές, αλλά ένας εκπληκτικά μεγάλος αριθμός απ' αυτές λειτουργούν χωρίς αρχηγούς καί εξουσία γιά νά προσφέρουν αλληλοβοήθεια, νά αντισταθούν στήν κυβέρνηση καί νά αναπτύξουν καλύτερους τρόπους αντιμετώπισης διαφόρων προβλημάτων.

Γιατί τότε δέν διαρκούν περισσότερο; Αυτοί που κάνουν τέτοιες ερωτήσεις περιμένουν απ' τίς αναρχικές ομάδες νά ανταποκρίνονται σέ πρότυπα σταθερότητας, τά οποία οι περισσότεροι αναρχικοί που εκτιμούν τήν ευκαμψία καί τήν αλλαγή, δέν συμμερίζονται καί στά οποία οι περισσότερες μή-αναρχικές ομάδες αδυνατούν νά ανταποκριθούν. Υπάρχει, φυσικά, κι ένας άλλος λόγος που οι περισσότερες μορφές αναρχικής οργάνωσης δέν επιζούν περισσότερο. Οι αναρχικοί είναι εχθροί τού κράτους καί αυτοί που ελέγχουν τό κράτος δέν αντιδρούν μέ ευγένεια στούς εχθρούς. Οι αναρχικές οργανώσεις εμποδίζονται, διώκονται καί μερικές φορές (όπως στήν περίπτωση τής Ισπανίας, καί πιό πρόσφατα τής Πορτογαλίας) συντρίβονται κατόπιν σχεδίου. Κάτω από τέτοιες συνθήκες αποτελεί φόρο τιμής γιά τήν

επιμονή καί τίς ικανότητες πολλών αναρχικών, τό ότι οι οργανώσεις τους διαρκούν τόσο όσο διαρκούν.

Τό παραπάνω κείμενο έγραψαν από κοινού οι: 1) Χάουαρντ Έρλιτς, πρώην κοινωνικός ψυχολόγος καί κοινωνιολόγος, μέλος, μαζί μέ τούς υπόλοιπους, τής κολλεκτίβας Great Atlantic Radio Conspiracy, ριζοσπαστικού πειρατικού ραδιοσταθμού. 2) Κάρολ Έρλιτς, αναρχοφεμινίστρια, καθηγήτρια στό Πανεπιστήμιο τού Μέρυλαντ. 3) Ντέϊβιντ Ντελεόν, αναρχικός ακτιβιστής καί συγγραφέας καί 4) Γκλέντα Μόρρις, αναρχοφεμινίστρια ακτιβίστρια καί συγγραφέας.

('Αν καί τά πρώτα ψήγματα αναρχικής θεωρίας βρίσκουμε στά κείμενα τών αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων -Σ.τ.Ε.) τά πρώτα σημάδια κοινωνικής κριτικής που θά κατέληγε στόν αναρχισμό, εμφανίστηκαν ανάμεσα στούς ηγέτες αγροτικών εξεγέρσεων στήν Αγγλία καί τή Γερμανία από τόν 14ο μέχρι τόν 16ο αιώνα. Οι επιθέσεις ενάντια στήν ιδιοκτησία καί τήν εξουσία τών Μπώλ, Τάϊλερ, Μύντσερ καί Ιωάννη τού Λέυντεν ήταν οι πρόδρομοι τών επιχειρημάτων που προώθησαν αργότερα οι αναρχικοί.

Αργότερα, τόν 17ο αιώνα, η κοσμική καί η θρησκευτική παράδοση βοήθησαν τούς Ευρωπαίους νά προχωρήσουν σέ μιά βαθιά συνειδητοποίηση τής ατομικής ελευθερίας. Στήν Αγγλία αυτή η τάση είχε σάν αποτέλεσμα τό πρώτο αναρχικό κίνημα. Εδώ, κοινωνικές καί οικονομικές αλλαγές που έφερε η άνοδος τού καπιταλισμού καί η εδραίωση τής τάξης τών γαιοκτημόνων στόχεψαν πρός τήν ίδια κατεύθυνση καί συνδυάστηκαν έτσι ώστε νά δημιουργήσουν μιά κατάσταση ακραίας πολιτικής έντασης που οδήγησε στήν εξέγερση καί στήν εγκαθίδρυση τής πρώτης σύγχρονης επαναστατικής δικτατορίας — ένα απολυταρχικό κράτος μέ ηγέτη τόν Κρόμβελ, σάν αντιπρόσωπο τών *Grandees*, τής τάξης τών εμπόρων. Συγχρόνως, αυτό δημιούργησε αντιφάσεις.

Ο ατομικισμός έριξε τήν τάξη τών εμπόρων σ' έναν αγώνα γιά τή δημιουργία μιάς ολιγαρχίας κρυμμένης πίσω από δημοκρατικές διακηρύξεις. Οι μικροβιοτέχνες, οι εργάτες καί οι χωρικοί υποστήριξαν δυό ριζοσπαστικά κινήματα. Τό πιό μαζικό, οι *Levellers* (Ισοπεδωτές), είχαν αρχηγό τόν Λίλμπερν. Υποστήριζαν τό δικαίωμα τής καθολικής ψηφοφορίας, ήθελαν δηλαδή μάλλον πολιτική παρά οικονομική ισότητα, ένα σύνταγμα που θά καταργούσε τά προνόμια που είχαν αρπάξει οι αξιωματούχοι τού *New Model*.

Η αναρχική πτέρυγα ήταν μιά ομάδα γνωστή μέ τό όνομα *Diggers* (Σκαφτιάδες). Ενώ οι *Levellers* προερχόντουσαν από τά χαμηλότερα στρώματα τού *New Model* καί ήθελαν ένα μερίδιο στήν κυβέρνηση, οι *Diggers* ήταν, ως επί τό πλείστον, άποροι που τά αιτήματά τους ήταν, κατά κύριο λόγο, κοινωνικά καί οικονομικά. Οι *Diggers* ξεκίνησαν θεωρητικά τό 1648 καί πέρασαν στήν πράξη τόν επόμενο χρόνο. Ο Γουϊνστάνλεϋ καί οι συνεργάτες του πήγαν στό *St. Georges-on-the-Hill*, κοντά στό *Walton-on-Thames* καί άρχισαν νά καλλιεργούν εγκαταλελειμμένες εκτάσεις. 'Ομως, δέν βρήκαν μεγάλη ανταπόκριση από τούς φτωχούς καί συνάντησαν μεγάλη αντίδραση απ' τόν κλήρο καί τούς γαιοκτήμονες. 'Ετσι αναγκάστηκαν νά εγκαταλείψουν τήν αποικία τό 1650. 'Αλλες αποικίες είχαν ακόμα συντομότερη ζωή.

Οι *Diggers* δέν άφησαν κληρονομιά, αλλά πιθανόν νά επηρέασαν τούς Κουάκερους, στούς οποίους μερικοί απ' αυτούς προσχώρησαν.

Καί χρειάστηκε περισσότερο από έναν αιώνα μέχρι ο πολιτικός συγγρα-

φέας Παίην, νά γίνει ο εκφραστής τών ιδανικών που συνέδεαν τό Αγγλικό καί τό Γαλλικό επαναστατικό κίνημα. Η δυσπιστία του γιά τήν κυβέρνηση επηρέασε τόν Γκόντγουϊν, μέ τόν οποίο συνεργαζόταν από τό 1789 μέχρι τό 1792. Ο Παίην πίστευε ότι η κυβέρνηση είναι αναγκαία αλλά δυσάρεστη, ένας θεσμός που γεννήθηκε από τή διαφθορά τής αρχικής αθωότητας τού ανθρώπου. Στά 1776, τό φυλλάδιό του ΚΟΙΝΗ ΛΟΓΙΚΗ έκανε μιά διάκριση ανάμεσα στήν κοινωνία καί τήν κυβέρνηση η οποία τόν έφερνε κοντά στίς απόψεις που εκφράστηκαν αργότερα από τόν Γκόντγουϊν.

Η δυσπιστία τού Παίην γιά τήν κυβέρνηση ήταν επίμονη, καί μάλλον μεγάλωσε, από τίς δυσκολίες όπου τόν είχε οδηγήσει η εντιμότητά του, ακόμα καί σέ σχέση μέ επαναστατικές κυβερνήσεις. Τό 1792, τό βιβλίο του "Τά δικαιώματα τού Ανθρώπου", πρότεινε, σέ αντίθεση μέ τά επιχειρήματα τής κυβέρνησης, τά ευεργετικά αποτελέσματα τών φυσικών κοινωνικών παρορμήσεων που επρόκειτο νά αποτελέσουν τό αντικείμενο τής "Αλληλοβοήθειας" τού Κροπότκιν. Όπως καί ο Γκόντγουϊν, θεωρούσε τήν κυβέρνηση σάν τροχοπέδη στήν κοινωνία καί διατύπωσε τή θεωρία ότι όσο πιό τέλεια είναι η κοινωνία τόσο λιγότερο χρειάζεται τήν κυβέρνηση.

Στή διάθεση καί τίς ιδέες, ο Παίην προσέγγιζε τόν αναρχισμό καί μόνο η πεσιμιστική του άποψη γιά τό μέλλον τόν εμπόδισε νά πάρει μέρος στό κίνημα.

Η Αμερικάνικη επανάσταση, στήν οποία ο Παίην πήρε μέρος σάν φυλλαδιογράφος, δέν είχε ντόπιους εκπροσώπους τού αναρχισμού, ίσως γιατί τά κοινωνικά ζητήματα που χώριζαν τούς *Diggers* από τούς *Grandees* είχαν σκεπαστεί από τήν κοινή ανάγκη γιά ελευθερία από τήν ξένη καταπίεση.

Κατά τή διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης η διαμάχη ανάμεσα στούς ελευθεριακούς καί τούς εξουσιαστές έκανε αυτή τήν περίοδο πιό βίαιη. Ο Κοντορσέ, που πίστευε στήν απεριόριστη πρόοδο τού ανθρώπου πρός μιά αταξική κοινωνία, πρότεινε τήν ιδέα τής αλληλοβοήθειας που αργότερα προωθήθηκε από τούς Προυντόν καί Κροπότκιν. Συνέλαβε τήν ιδέα μιάς ένωσης εργατών που θά τούς έσωζε απ' τά δεινά τής ύφεσης, όταν ήταν αναγκασμένοι νά πουλάνε τήν εργασία τους στή χαμηλότερη τιμή.

Μιά άλλη αρχή, τού Φεντεραλισμού, που αργότερα προτάθηκε καί από τόν Προυντόν, έγινε θέμα συζήτησης καί πειραματισμού. Οι Γιρονδίνοι τή θεώρησαν ένα πολιτικό πείραμα καί φαντάστηκαν πως θά τούς έσωζε από τούς Γιακωβίνους. Ένας πιό γνήσιος φεντεραλισμός αναπτύχθηκε από ημιαυθόρμητες επαναστατικές οργανώσεις, μέ τή μορφή περιφερειών, τομέων ή επιτροπών.

Πιό αυθόρμητο ήταν τό κίνημα που έγινε γνωστό μέ τό όνομα *Enrages* (Λυσσασμένοι), τό οποίο εμφανίστηκε τό 1793 καί κράτησε άλλα δύο χρόνια. Όπως κι εκείνο τών *Diggers*, αναδύθηκε σέ μιά εποχή ύφεσης, καί σέ μεγάλο βαθμό ήταν μιά απάντηση τών φτωχών τού Παρισιού καί τής Λυών. Ήταν ακόμα μιά αντίδραση στίς κοινωνικές διακρίσεις που δημιούργησε η αυξανόμενη δύναμη τής κυρίαρχης μεσαίας τάξης — τής μπουρζουαζίας.

Δέν υπήρχε ούτε οργάνωση ούτε συμφωνημένη πολιτική πρακτική. Ήταν απλώς μιά ομάδα επαναστατών που είχαν μιά στοιχειώδη σύνδεση, που τούς ένωνε η απόρριψη τής Γιακωβίνικης άποψης γιά κρατική εξουσία. Πίστευαν στήν άμεση δράση καί στά κοινοτικά μέτρα, σάν μέσα γιά νά δοθεί

ένα τέλος στά βάσανα τών φτωχών.

Γιά δυό χρόνια, οι Λυσσασμένοι, μέ αρχηγούς τόν Ρού καί τόν Βαρλέ προπαγάνδιζαν τήν αλλαγή. Μαζί τους ενώθηκαν ο Λεκλέρκ απ' τή Λυών καί η ηθοποιός Κλαίρ Λακόμπ, που ίδρυσε μιά γυναικεία οργάνωση, γνωστή μέ τό όνομα Σοσιαλίστριες Ρεπουμπλικάνες Επαναστάτριες. Όμως, όταν αντιτάχτηκαν στήν κρστική τρομοκρατία, προκάλεσαν τήν εχθρότητα τού Ροβεσπιέρου καί τών Ιακωβίνων. Ο Ρού καί ο Βαρλέ συνελήφθησαν καί η Σ.Ρ.Ε. διαλύθηκε. Ο Ρού οδηγήθηκε μπροστά στό Επαναστατικό Δικαστήριο καί συνειδητοποιώντας ότι ο θάνατος ήταν αναπόφευκτος, αυτοκτόνησε.

Ο Βαρλέ, που επέζησε τής τρομοκρατίας, διατύπωσε τά συμπεράσματά του αναφορικά μέ τό κίνημα. Μετά τή πτώση τού Ροβεσπιέρου, καί αφού οι επιζώντες Λυσσασμένοι πανηγύρισαν γιά τό τέλος του, ο Βαρλέ γνώρισε τήν τυραννία τού Διευθυντηρίου. Οργισμένος, δημοσίευσε τό πρώτο αναρχικό μανιφέστο, μέ τίτλο "Έκρηξη", που τό σύνθημα ήταν "Καλύτερα νά χαθεί η επαναστατική κυβέρνηση παρά η (επαναστατική) αρχή". Ο δεσποτισμός είχε περάσει απ' τούς βασιλιάδες ατίς επιτροπές.

Οι Λυσσασμένοι δέν είχαν ούτε πρόγραμμα ούτε φιλοσοφία. Ωστόσο, η επανάσταση δέν έμεινε χωρίς καρπούς. Γιατί στά 1793, ο Γκόντγουϊν εξέδωσε τήν πραγματεία του πάνω στά δεινά τής κυβέρνησης, τήν "Πολιτική Δικαιοσύνη".

Ο Γκόντγουϊν ήταν ένας απ' τούς μεγάλους φιλελεύθερους στοχαστές που παρέμειναν έξω από τό κίνημα, μέ τήν απομόνωσή του όμως αυτή κατέδειξε τήν επίδραση τών συνθηκών τής εποχής. Είχε μικρή άμεση επιρροή πάνω στό κίνημα, καί πολλοί απ' τούς ηγέτες που οι θεωρίες τους έμοιαζαν μέ τίς δικές του, αγνοούσαν πόσο πιό πρωτοποριακές ήταν οι δικές του.

Στά επιχειρήματα που διατύπωνε στήν "Πολιτική Δικαιοσύνη" συμπεριλαμβάνονταν καί χαρακτηριστικά τής αναρχικής θεωρίας. Απόρριπτε κάθε κοινωνικό σύστημα που βασιζόταν στήν κυβέρνηση. Πρότεινε τήν ιδέα μιάς απλής καί αποκεντρωμένης κοινωνίας, μέ ένα φθίνον ποσοστό εξουσίας, που θά είχε σάν βάση τό μοίρασμα τών αγαθών. Αυτό, πρότεινε, θά έπρεπε νά επιτευχθεί διαμέσου τής προπαγάνδας ανεξάρτητα από οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα ή σκοπό. Αυτές οι ιδέες επηρέασαν τούς Ρομαντικούς ποιητές από τόν Κόλεριτζ ώς τόν Σέλλευ καί αποτέλεσαν, γιά ένα σύντομο διάστημα στή διάρκεια τής τελευταίας δεκαετίας τού 18ου αιώνα, τό κοσμικό ευαγγέλιο τών Άγγλων ριζοσπαστών.

Τά γραφτά του έδειχναν, περισσότερο απ' οποιουδήποτε άλλου συγγραφέα, τήν τροποποίηση τής Γαλλικής φιλελεύθερης σκέψης από τά ριζοσπαστικά στοιχεία τής Αγγλικής αμφισβήτησης.

Ωστόσο, αυτή τήν περίοδο διαδέχθηκε μιά άλλη αντιδραστική, κατά τή διάρκεια τής οποίας, οι αρχές καταδίωκαν τούς ριζοσπάστες συμπαθούντες τής Γαλλικής επανάστασης. Ο Παίην αναγκάστηκε νά εκπατριστεί, ο Γκόντγουϊν όμως, άγνωστο γιατί, δέν διώχτηκε.

Στό μεταξύ, η "Πολιτική Δικαιοσύνη" εξακολουθούσε νά είναι δημοφιλής μέχρι που τήν επισκίασε ο πόλεμος μέ τήν Επαναστατική Γαλλία. Όμως, τό 1797, αυτή η δημοτικότητα τερματίστηκε απότομα. Ο Κόλεριτζ, ο Σάουθυ καί ο Γουέρντγουερθ είχαν αποσυρθεί. Οι ομάδες τών εργατών που ερχόντουσαν όλοι μαζί γιά ν' αγοράσουν τό βιβλίο είχαν πιά εξαφανιστεί. Ο

Γκόντγουϊν συκοφαντήθηκε καί οδηγήθηκε στή φτώχεια καί τά δανεικά, έγραφε δέ σχεδόν αποκλειστικά γιά νά ζήσει. Πάντως, τόν βοηθούσαν άνθρωποι όπως ο Χάζλιττ, ο Λάμπ, ακόμα καί ο Κόλεριτζ που εξακολουθούσε νά τού συμπαρίσταται σάν φίλος όμως καί όχι πιά σάν οπαδός.

Τό 1811, ο Σέλλευ ανακάλυψε μέ έκπληξη πως ο Γκόντγουϊν ήταν ακόμα ζωντανός. Οι σχέσεις του μέ τόν Γκόντγουϊν κορυφώθηκαν μέ τή σύναψη σχέσεων μέ τήν κόρη του, επιπλέον δέ καί μέ μιά επίδραση στό έργο του που ποτέ δέν παραμερίστηκε, ακόμα καί απ' τόν Πλατωνισμό.

Ο Γκόντγουϊν δέν άφησε κανένα κίνημα πίσω του. Παρόλα αυτά, άσκησε κάποια επίδραση πάνω στό Αγγλικό εργατικό κίνημα. Τρείς απ' τούς πρώτους Σοσιαλιστές ηγέτες — οι Όουεν, Πλέϊς καί Τόμσον — επηρεάστηκαν απ' αυτόν στή διάρκεια τών τελευταίων του χρόνων. Τήν ίδια εποχή, άλλοι κοινωνικοί στοχαστές όπως ο Γουώρρεν στίς Η.Π.Α. καί ο Προυντόν στή Γαλλία, έφτασαν μόνοι τους στόν αναρχισμό, διαμέσου τής κριτικής τών θεωριών αυτών τών πρώτων σοσιαλιστών. Απ' τήν άλλη μεριά, ο Στίρνερ, που έβγαλε ένα μόνο αξιόλογο έργο, "Ο Μοναδικός καί τό Δικό του" προχώρησε απ' τόν Χεγκελιανισμό, τή θεωρία τού ιδεαλισμού καί τού κράτους, καί έφτασε σέ μιά σχεδόν απόλυτα αντίθετη άποψη. Διατύπωσε μιά θεωρία που αρνιόταν κάθε απολυταρχία καί τούς θεσμούς της, καί βασιζόταν αποκλειστικά καί μόνο πάνω στή μοναδικότητα τού ατόμου. Μελέτησε τά πρώτα έργα τού Προυντόν, καί όπως εκείνος, μέ τό νά απορρίψει τόν Γκόντγουϊν, δέν κατάφερε νά διακρίνει τίς ομοιότητες μεταξύ τών συμπερασμάτων του κι εκείνων τών Γάλλων αναρχικών. Έτσι λοιπόν, τά επιχειρήματά του, καί ο ακραίος ατομικισμός στόν οποίο τόν οδήγησαν, μπορούν νά θεωρηθούν σάν μιά ανεξάρτητη εξέλιξη τής γενικής τάσης τής εποχής.

Ο Προυντόν, απ' τήν άλλη μεριά, ταυτίστηκε μέ τήν Επανάσταση καί τό προλεταριάτο, όταν δέν απόρριπτε τό δεύτερο σάν αμαθή όχλο.

Υπήρξε ουσιαστικά ο ιδρυτής τού αναρχικού κινήματος. Σάν άνθρωπος που εκτιμούσε τήν ατομική ελευθερία, έδωσε στά πιστεύω συλλογική έκφραση καί ισχύ, καί ενεργοποίησε μερικούς απ' τούς ανθρώπους που τό είχαν δημιουργήσει. Απ' αυτόν πήραν τίς ιδέες τους οι Γάλλοι εργάτες που βοήθησαν στή δημιουργία τής Διεθνούς, πολλοί απ' τούς ηγέτες τής Κομμούνας τού 1871, καί πολυάριθμοι συνδικαλιστές τών Γαλλικών εργατικών ενώσεων από τό 1890 ώς τό 1910. Ήταν ο ουσιαστικός εμπνευστής τού Γαλλικού σοσιαλισμού μέχρι τή δεκαετία τού 1930.

Ο Προυντόν έθετε τό ερώτημα: "Τί είναι κλοπή;" στό οποίο απαντούσε: "Η ιδιοκτησία είναι κλοπή". Μ' αυτό εννοούσε τά δεινά που προκαλούσε η κοινωνική τάξη πραγμάτων.

Πρόβλεψε τήν Επανάσταση τού 1848 στήν οποία επικράτησαν οι Φιλελεύθεροι καί οι Γιακωβίνοι, που λίγο ενδιαφερόντουσαν γιά ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Πάντως, όταν έφτασε η Επανάσταση, πήρε μέρος σ' αυτήν, όταν, όμως, έγραψε τίς εντυπώσεις του σέ φίλους έξω από τό Παρίσι, κατέληξε στό συμπέρασμα πως είχαν κάνει μιά επανάσταση χωρίς ιδέες.

Έτσι, λοιπόν, έβαλε σκοπό του νά προσφέρει αυτές τίς ιδέες καί, κάνοντάς το αυτό, εγκαινίασε μιά διαδικασία μέ τήν οποία η αναρχία έπαψε νά είναι μιά απλή θεωρία, καί έγινε προπαγάνδα καί δράση που στόχευε στήν κοινωνική αλλαγή. Σ' αυτά περιλαμβάνονταν η έκδοση μιάς εφημερίδας, μιά

τράπεζα αμοιβαίων ανταλλαγών τού λαού καί μιά απογοητευτική περίοδος στή Συντακτική Συνέλευση (1848-49).

Η εφημερίδα του, "Ο Αντιπρόσωπος τού Λαού", απαγορεύτηκε, οπότε αμέσως τή διαδέχτηκε "Ο Λαός". Τότε κατηγορήθηκε γιά προτροπή σέ στάση καί καταδικάστηκε σέ τρία χρόνια φυλακή καί πρόστιμο 3000 φράγκων. Έκανε έφεση καί μετά τό έσκασε στό Βέλγιο. Όμως ξαναγύρισε, συνελήφθη καί εξέτισε τά τρία χρόνια μέ ορισμένα όμως προνόμια. Στό μεταξύ, "Ο Λαός" σταμάτησε τήν κυκλοφορία του στή διάρκεια μιάς εξέγερσης εναντίον τού Λουδοβίκου-Ναπολέοντα (1849). Τόν διαδέχτηκε μέ τή σειρά της "Η φωνή τού Λαού", που υπήρξε πιό δημοφιλής. Αφού διακόπηκε η κυκλοφορία της καί τής επιβλήθηκαν πρόστιμα αρκετές φορές, αυτή η εφημερίδα κλείστηκε τελικά από τό Λουδαβίκο-Ναπολέοντα τό 1850.

Στό βιβλίο του, "Η Εξομολόγηση ενός Επαναστάτη", που ακολούθησε αυτή τήν καταστολή, ο Προυντόν ανέλυε τά γεγονότα από τήν αναρχική σκοπιά. Κατέληγε στό συμπέρασμα ότι η επαναστατική παράδοση δέν θά ολοκληρωθεί άν δέν γίνει προηγούμενα δεκτή η πραγματική αρχή τής επανάστασης — όχι πιά διακυβέρνηση από τούς καπιταλιστές.

"Η Επανάσταση στόν 19ο αιώνα", που εκδόθηκε τό 1851, υπήρξε ένα πολύ σημαντικό έργο, αφού σ' αυτό έκανε μιά συγκεκριμένη εξέταση τής κοινωνίας. Εκεί εξέφραζε τήν επιθυμία νά μπεί ένα τέλος στά εθνικά σύνορα.

"Η Δικαιοσύνη" (1858), που ήταν τό πρώτο σημαντικό έργο του μετά τό 1852, προκάλεσε ζωηρό ενδιαφέρον. Όμως, αφού είχαν πουληθεί αρκετά βιβλία, τά απούλητα αντίτυπα κατασχέθηκαν απ' τίς αρχές καί αυτός κατηγορήθηκε γιά προσβολή κατά τής ηθικής, τής θρησκείας καί τού κράτους. Καταδικάστηκε σέ τρία χρόνια φυλακή καί πρόστιμο 3.000 φράγκων. Έκανε έφεση καί τόσκασε στό Βέλγιο όπου καί εγκαταστάθηκε τελικά μαζί μέ τήν οικογένειά του.

Στό βιβλίο του "Πόλεμος καί Ειρήνη" τό οποίο εκδόθηκε αμέσως μετά, πρότεινε, οι πολεμόχαρες ορμές νά μετατρέπονται σέ δημιουργικές κοινωνικές τάσεις. Άρχισε επίσης νά αντιλαμβάνεται μιά αναβίωση τού ενδιαφέροντος γιά τίς ιδέες του από μέρους Ρώσων διανοούμενων, μεταξύ τών οποίων ήταν οι Μπακούνιν καί Τολστόϊ, καί Γάλλων εργατών απ' τό Παρίσι καί τή Ρουέν. Έτσι ένα κίνημα βασισμένο στή συνεργασία καί τήν αμοιβαία εμπιστοσύνη άρχισε νά δημιουργείται.

Αναφέρθηκε επίσης στόν εθνικισμό καί άρχισε μιά εκστρατεία αλληλογραφίας εναντίον του, χάνοντας έτσι τή φιλία τού Χέρτσεν, τού Ρώσου επαναστάτη συγγραφέα.

Στήν "Ομοσπονδιακή Αρχή", που εκδόθηκε τό 1863, ένα χρόνο μετά τήν επιστροφή του απ' τό Βέλγιο, μετέφερε τήν ιδέα τής αναρχίας από τό πεδίο τών οικονομικών καί βιομηχανικών σχέσεων στό κόσμο καί στήν κοινωνία γενικότερα.

Ο Μπακούνιν, ο οποίος υπήρξε οπαδός τού Προυντόν, ήταν ένας εκκεντρικός καί επαναστάτης, τού οποίου κάθε ενέργεια έκφραζε τίς πιό εντυπωσιακές πλευρές τού αναρχισμού. Υπήρξε ένας από τούς σημαντικότερους ανθρώπους στή γενικότερη παράδοση τής επανάστασης καθώς επίσης καί στήν ιστορία τού αναρχισμού.

Είδε πολύ πιό καθαρά απ' τόν Προυντόν ότι είχε φτάσει ο καιρός γιά

τὴν αναρχικὴ θεωρία νὰ χρησιμοποιηθεὶ σὰν μέσο ξεσηκωμοῦ τῶν εργατῶν καὶ αγροτῶν στὶς Λατινικὲς χῶρες. Αυτὸ τὸ συμπέρασμα τὸν οδήγησε στὴν Πρώτη Διεθνή, όπου γνώρισε τὶς δικτατορικὲς τάσεις τοῦ Μαρξιστικοῦ σοσιαλισμοῦ. Στὴ σύγκρουση μεταξὺ Μπακοῦνιν καὶ Μὰρξ ἦταν που πρωτοφάνηκαν οι ασυμβίβαστες διαφορὲς μεταξὺ τῆς ελευθεριακῆς καὶ τῆς εξουσιαστικῆς αντίληψης γιὰ τὸ σοσιαλισμό, καὶ σ' αυτὴ τὴν πάλη οι ελευθεριακοὶ συγκρότησαν, γιὰ πρώτη φορά, τὸν πυρήνα τοῦ αναρχικοῦ κινήματος.

Τὸ πρῶτο σημαντικὸ ἔργο τοῦ Μπακοῦνιν ἦταν "Η αντίδραση στὴ Γερμανία", που εκδόθηκε στὴ Δρέσδη τὸ 1841. Ἦταν κυρίως μιὰ προσπάθεια νὰ παρουσιαστεὶ η θεωρία τοῦ Χέγκελ σὰν "φύσει" επαναστατική. Παρόλα αυτά, υπάρχει μιὰ γνήσια Μπακουνικὴ αἴσθηση στὴν ἔλλειψη ἔμπνευσης καὶ στὴν ἔμφαση γιὰ καταστροφή, σὰν προκαταρκτικὰ γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας κοινωνίας.

Απὸ τὴ Δρέσδη ο Μπακοῦνιν πῆγε στὴ Ζυρίχη, καὶ απὸ κεῖ στὸ Παρίσι, όπου συνάντησε τὸν Μὰρξ, τὸν Προυντὸν καὶ τὴ Γεωργία Σάνδη.

Τὸ 1847, ἔβγαλε τὸν πρῶτο του λόγο σὲ μιὰ συνάντηση όπου παραβρέθηκαν 1.500 Πολωνοὶ πρόσφυγες. Θέμα τοῦ λόγου του ἦταν μιὰ συμμαχία μεταξὺ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς αληθινῆς Ρωσίας, ἕνα ενωτικὸ μέτωπο τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ η συνακόλουθη αναγέννηση τῆς Ευρώπης. Ὅμως, ο Ρῶσος πρεσβευτὴς διαμαρτυρήθηκε, οπότε ο Μπακοῦνιν απελάθηκε στὸ Βέλγιο. Γύρισε λίγο μετὰ τὴν πτώση τοῦ Λουδοβίκου-Φίλιππου, αλλὰ ἦταν αργὰ γιὰ νὰ προλάβει τὴν επανάσταση τοῦ 1848.

Μετὰ ἔφυγε γιὰ τὴν Πολωνία, όπου σκόπευε νὰ πραγματοποιήσει επαναστατικὲς ενέργειες. Στὸ Βερολίνο η αστυνομία τὸν ανάγκασε νὰ κατευθυνθεὶ στὸ Μπρεσλάου όπου εἶχαν συγκεντρωθεὶ Πολωνοὶ πρόσφυγες μὲ τὴν ελπίδα νὰ προκαλέσουν μιὰ εξέγερση στὴ Ρώσικη καὶ Αυστριακὴ Πολωνία. Οι πρόσφυγες ἦταν διχασμένοι καὶ χωρὶς οργάνωση καὶ τὸ μόνο που τοὺς ένωνε ἦταν η αντιπάθειά τους γιὰ τὸν Μπακοῦνιν, τὸν οποίο, εξαιτίας μιᾶς φήμης που διέδιδαν Τσαρικοὶ πράκτορες, πίστευαν πως ἦταν κατάσκοπος.

Απὸ τὸ Μπρεσλάου πῆγε στὴν Πράγα όπου η Τσέχικη Εθνικὴ Επιτροπὴ εἶχε συγκαλέσει ἕνα συνέδριο Σλάβων. Εκεῖ, οι ελπίδες του διαψεύστηκαν απὸ τὶς μηχανορραφίες τῶν δύο κυριότερων ομάδων — τῶν Νότιων Σλάβων που υπολόγιζαν στὴν Τσαρικὴ Ρωσία γιὰ τὴ σωτηρία τους απ' τὴν Τουρκία καὶ τῶν Κροατῶν καὶ Τσέχων που ἤθελαν νὰ πάρουν τὴ θέση τῶν Γερμανῶν σὰν κυρίαρχη φυλή. Μόνο μιὰ πολὺ μικρὴ ομάδα ἔδειξε κάποια συμπάθεια γιὰ τὴν Πανσλαβικὴ επανάσταση τοῦ Μπακοῦνιν κι ἔτσι αυτὸς προσπάθησε νὰ τὴν οργανώσει σὲ μυστικὴ εταιρία.

Αμέσως μετά, πῆρε μέρος σὲ μιὰ εξέγερση εργατῶν καὶ φοιτητῶν η οποία απέτυχε. Ὕστερα κατευθύνθηκε στὸ Ἄνχαλτ, ἕνα φιλελεύθερο κέντρο τῆς αντιδραστικῆς Γερμανίας εκείνης τῆς εποχῆς.

Ἤδη οι εθνικὲς επαναστάσεις εἶχαν πιὰ διεθνεὶς συνέπειες κι ο Μπακοῦνιν πλησίασε ακόμα περισσότερο στὸν αναρχισμὸ διακηρύσσοντας ὅτι ἕνα τέτοιο κίνημα θὰ εἶχε επιτυχία μόνο όταν σ' αυτὸ θὰ περιλαμβανόταν καὶ η κοινωνικὴ επανάσταση.

Τὸ 1849, ο Μπακοῦνιν βρισκόταν στὴ Δρέσδη, στὴ διάρκεια μιᾶς εξέγερσης που υποστήριζε τὸ Σύνταγμα τῆς Φρανκφούρτης γιὰ μιὰ Ομοσπονδιακὴ δημοκρατικὴ Γερμανία, που τὸ εἶχε απορρίψει ο βασιλιὰς τῆς Σαξονίας. Δὲν

συμφωνούσε μέ τούς στόχους τών εξεγερμένων που ήταν αστικοδημοκρατικοί. Δέν ήταν ούτε Σλάβοι ούτε κοινωνικοί επαναστάτες. 'Ομως οι εχθροί τους, οι βασιλιάδες τής Πρωσίας καί τής Σαξονίας, ήταν καί δικοί του, οπότε όταν ο Βόγκνερ τόν προσκάλεσε νά επισκεφθεί τό αρχηγείο τών επαναστατών, δέν μπόρεσε νά αντισταθεί στήν επιθυμία νά πάρει μέρος στόν αγώνα. Τελικά, τόν συνέλαβαν μετά τήν ήττα τής εξέγερσης, ενώ υποχωρούσε μέ λίγους επιζώντες στό Τσέμνιτς, όπου έλπιζε νά συνεχίσει τόν αγώνα.

Φυλακίστηκε γιά ένα χρόνο, στή διάρκεια τού οποίου καταδικάστηκε σέ θάνατο, πήρε χάρη καί κατόπιν παραδόθηκε στούς Αυστριακούς. Πέρασε έντεκα μήνες στή φυλακή τού 'Ολμουτς, καταδικάστηκε καί πήρε ξανά χάρη. 'Υστερα παραδόθηκε στούς Ρώσους καί καθώς είχε καταδικαστεί στή διάρκεια τής απουσίας του, κλείστηκε στό φρούριο τού Πετροπαβλόφσκ.

Πέρασε έξι χρόνια σ' αυτή τή φυλακή, στή διάρκεια δέ αυτών έγραψε τήν "Εξομολόγησή" του ύστερα από επιθυμία τού Τσάρου Νικόλαου. Σ' αυτήν περιέγραφε τή δράση, τίς εντυπώσεις καί τά σχέδιά του στή διάρκεια τών ετών 1848-9. Γι' αυτόν, η Ρωσία ήταν μιά χώρα όπου υπήρχε η μεγαλύτερη καταπίεση απ' οπουδήποτε αλλού στήν Ευρώπη, καί αρνήθηκε νά κατονομάσει τούς συνεργάτες του. Ο Τσάρος τό διάβασε, τό διαβίβασε στόν Τσάρεβιτς, καί άφησε τόν Μπακούνιν στό κελί του.

Τό 1857, χάρη στίς προσπάθειες τών συγγενών τού Μπακούνιν, ο Αλέξανδρος ο Β' συμφώνησε νά τόν εξορίσει στή Σιβηρία. Στάλθηκε στό Τόμσκ καί τό Ιρκούτσκ, όπου τόν υποδέχτηκαν οι άλλοι εξόριστοι. Τέσσερα χρόνια αργότερα στό Λονδίνο, σχετίστηκε μέ τόν επαναστάτη πολιτικό συγγραφέα Χέρτσεν, που έκανε προπαγάνδα μέ τή δεκαπενθήμερη εφημερίδα του "Η Καμπάνα". 'Ομως, διαφώνησαν όσον αφορά τίς μεθόδους καί χώρισαν.

Μετά ο Μπακούνιν ενώθηκε μέ μιά ομάδα από διακόσιους εξόριστους, που είχαν ναυλώσει ένα Αγγλικό πλοίο στή Στοκχόλμη γιά νά τούς πάει στή Λιθουανία, όπου έλπιζαν νά ξεσηκώσουν μιά επανάσταση που θά πλευροκοπούσε τήν Τσαρική Ρωσία. 'Ομως, ο 'Αγγλος καπετάνιος, φοβούμενος τά Ρώσικα πολεμικά, τούς γύρισε πίσω στή Σουηδία.

Τό 1866, δημοσίευσε τήν "Επαναστατική Κατήχηση", μέ τήν οποία έκανε τό τελικό του βήμα πρός τόν αναρχισμό. Στήν εξουσία καί τήν κρατική θρησκεία αντίτασσε τήν αδελφοσύνη, καί υποστήριζε τήν ομοσπονδία καί τά κοινοτικά καντόνια. Διακήρυσσε πως η κοινωνική επανάσταση δέν μπορούσε νά επιτευχθεί μέ ειρηνικά μέσα.

Τά επόμενα χρόνια συγκλήθηκε στή Γενεύη ένα Συνέδριο γιά τήν Ειρήνη καί τήν Ελευθερία. Γινόταν κάτω από τήν αιγίδα φιλελεύθερων όπως ο Τζών Μπράϊτ καί ο Τζών Στιούαρτ Μίλλ. Ο Μπακούνιν είδε σ' αυτό τήν ευκαιρία νά συζητηθεί η αναρχική άποψη. Οι αντιπρόσωποι, μεταξύ τών οποίων καί ο Γαριβάλδης, τόν εξέλεξαν μέλος τής επιτροπής τού Συνδέσμου που είχε ιδρύσει τό Συνέδριο, καί αυτός κυριάρχησε σ' αυτό τό σώμα, που προετοίμασε μιά έκθεση γιά τό δεύτερο συνέδριο, τό οποίο θά γινόταν τό 1868.

Στό δεύτερο Συνέδριο, ο Μπακούνιν παρουσίασε μιά θέση που αργότερα δημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός καί αντι-Θεολογισμός (ελλ. μετάφραση εκδόσεις "Ελεύθερος Τύπος" -Σ.τ.Ε.). Σ' αυτήν διατύπωσε ιδέες γιά τήν κοινωνία καί τή θρησκεία.

Έπεισε τήν Ένωση νά δεχτεί μιά εισήγηση πρός τό Συνέδριο τής Βέρνης που γινόταν τόν ίδιο χρόνο. Αυτή η εισήγηση ζητούσε οικονομική ισότητα καί έκανε επίθεση κατά τής εξουσίας τής Εκκλησίας καί τού κράτους. Η εισήγηση αυτή απορρίφθηκε καί ο Μπακούνιν, βλέποντας ότι δέν μπορούσαν νά γίνουν καί πολλά πράγματα, παραιτήθηκε μαζί μέ έντεκα οπαδούς του καί ίδρυσε μιά νέα οργάνωση.

Αυτή η οργάνωση ήταν η Διεθνής Σοσιαλδημοκρατική Συμμαχία. Τό πρόγραμμά της ήταν περισσότερο αναρχικό καί μέχρι κάποιο βαθμό, επηρεασμένο από τή Διεθνή Ένωση Εργαζόμενων, τής οποίας ο Μπακούνιν ήταν μέλος.

Αυτή επιδίωξε νά γίνει δεκτή στήν Πρώτη Διεθνή, που περιλάμβανε Μαρξιστές, Μπλανκιστές καί Άγγλους συνδικαλιστές. Τό Γενικό Συμβούλιο απόρριψε τήν αίτηση μέ τό αιτιολογικό ότι μιά ακόμα οργάνωση θά ενθάρρυνε τό φραξιονισμό καί τίς ίντριγκες. Ο Μπακούνιν δέχτηκε τήν απόφαση καί διέλυσε τό παρακλάδι, τό οποίο τότε έγινε δεκτό στή Διεθνή σάν τμήμα της, τό 1869.

Τόν ίδιο χρόνο, κέρδισε σημαντική υποστήριξη από τήν αριστερής απόκλισης οργάνωση τής Γαλλικής Ελβετίας, τή *Federation Romande*. Ωστόσο, έγινε μιά διάσπαση μεταξύ τών εργατών τής Γενεύης που προσχώρησαν στούς Μαρξιστές καί τών εργατών τής Γιούρα που ίδρυσαν τήν Ομοσπονδία τής Γιούρα, κέντρο τού αναρχικού καί ελευθεριακού κινήματος.

Η πρώτη μάχη μεταξύ τού Μπακούνιν καί τού Μάρξ δόθηκε στό Συνέδριο τής Βασιλείας, που έγινε τό 1869. Τά πρώτα τέσσερα χρόνια, είχε γίνει μιά πάλη μεταξύ τών Προυντονικών μουτουελιστών απ' τή μιά καί τών κομμουνιστών, τών Μπλανκιστών καί τών Άγγλων συνδικαλιστών απ' τήν άλλη. Οι μουτουελιστές ηττήθηκαν, όμως μετά, ο Μάρξ αναγκάστηκε νά αντιμετωπίσει τούς πιό μαχητικούς αναρχικούς. Ο Μπακούνιν καί οι οπαδοί του έκαναν μιά πρόταση υπέρ τής κατάργησης τής κληρονομιάς, που κι αυτή απορρίφθηκε μέ τή σειρά της απ' τούς Μαρξιστές.

Τό 1871, τό Γενικό Συμβούλιο συγκάλεσε μιά ειδική συνάντηση που θά γινόταν στό Λονδίνο. Η *Federation Romande* δέν προσκλήθηκε κι έτσι παρούσα ήταν μόνο μιά μειοψηφία αναρχικών. Οι αποφάσεις περνούσαν παμψηφεί, οι περισσότερες δέ απ' αυτές στρεφόντουσαν εναντίον τού Μπακούνιν καί τών οπαδών του. Οι Ελβετοί αναρχικοί συγκάλεσαν μιά συνάντηση που έγινε στό Σονβιλλιέ τής Γιούρα καί απαιτούσε νά τερματιστεί ο συγκεντρωτισμός, καί νά γίνει αναδιοργάνωση μέ τή μορφή μιάς ελεύθερης ομοσπονδίας αυτόνομων ομάδων. Αυτή η κίνηση υποστηρίχτηκε απ' τίς ομάδες τών Ισπανών, τών Ιταλών καί τών Βέλγων. Μιά άλλη απαίτηση ήταν νά γίνει ένα ολομελές συνέδριο. Τό συμβούλιο δέν μπορούσε νά αρνηθεί, κανόνισε όμως τό συνέδριο νά γίνει στή Χάγη, δημιουργώντας δυσκολίες γιά τούς Λατίνους αντιπρόσωπους καί εμποδίζοντας τήν παρουσία τού Μπακούνιν.

Τό Συνέδριο τής Χάγης έγινε τό 1872. Ο Μάρξ ήταν παρών, καί κυριαρχούσε στή συγκέντρωση μέ τούς οπαδούς του. Παρόλα αυτά, υπήρχε μιά ισχυρή αντιπολίτευση από τούς Ισπανούς καί τούς Ελβετούς αναρχικούς, από τούς Ολλανδούς καί Βέλγους σοσιαλιστές καί τούς Άγγλους συνδικαλιστές. Οι τελευταίοι ήταν αντίθετοι μέ τήν τάση γιά συγκεντρωτισμό καί υποστήριζαν πως η εξουσία τού Συμβουλίου θάπρεπε νά ελέγχεται. Όμως

ο Μάρξ είχε σαράντα οπαδούς μαζί μέ τούς Μπλανκιστές, ενώ υπήρχαν μόνο τριάντα αντίπαλοι. Τό Ιταλικό τμήμα είχε μποϋκοτάρει τό Συνέδριο καί είχε διακόψει τίς σχέσεις του μέ τό Συμβούλιο.

Τό Συνέδριο άρχισε μέ μιά ψηφοφορία ρουτίνας υπέρ τής πολιτικής δράσης καί απόρριψε τήν πρόταση τού Μπακούνιν νά μετατραπεί τό Συμβούλιο σέ γραφείο αλληλογραφίας. Όρισε επίσης μιά επιτροπή γιά νά ερευνήσει τίς κατηγορίες τού Μάρξ ότι η Συμμαχία δρούσε ακόμα. Ύστερα ο Μάρξ πρότεινε νά μεταφερθεί τό Συμβούλιο από τό Λονδίνο στή Νέα Υόρκη, ώστε νά είναι ασφαλές από τούς Μπακουνικούς καί τούς Μπλανκιστές. Η πρόταση πέρασε, μέ αποτέλεσμα η οργάνωση νά μεταφερθεί στή Νέα Υόρκη, όπου φυτοζωούσε στήν αδράνεια. Τότε υποβλήθηκε μιά πρόταση που ζητούσε νά διωχτεί ο Μπακούνιν καί δύο απ' τούς Ελβετούς συνεργάτες του στή Συμμαχία. Τελικά, ο Μπακούνιν κι ένας απ' τούς συνεργάτες του διώχτηκαν. Οι Γάλλοι, οι Ιταλοί, οι Ισπανοί καί οι Ελβετοί αναρχικοί πήγαν στή Ζυρίχη καί μετά στό Σαίντ-Ιμιέ, στή Γιούρα. Εκεί συγκάλεσαν ένα συνέδριο, που αποκήρυξε τίς αποφάσεις τού Συνέδριου τής Χάγης, καί ίδρυσαν μιά ελεύθερη ένωση Ομοσπονδιών τής Διεθνούς. Ο Μπακούνιν δέν είχε άμεση επαφή μέ τήν Αναρχική Διεθνή καί από τό 1872 καί ύστερα οι δραστηριότητές του περιορίστηκαν από τήν κλονισμένη υγεία του. Τελικά, γύρισε στήν Ελβετία όπου καί πέθανε τό 1875.

Ο δεύτερος μεγάλος Ρώσος αναρχικός ήταν ο Κροπότκιν, που άρχισε τήν καριέρα του σάν γεωγράφος καί δημόσιος υπάλληλος στή Σιβηρία. Στή διάρκεια τής εκεί παραμονής του έκανε μιά έρευνα γιά τό ποινικό σύστημα.

Από κεί πήγε στήν Ελβετία περνώντας πρώτα απ' τή Ζυρίχη, όπου έγινε φίλος καί οπαδός τού λαϊκιστή Λαβρώφ, κι έπειτα απ' τή Γενεύη, όπου ήρθε σ' επαφή μέ τήν ομάδα τών Μαρξιστών, καί τέλος απ' τή Γιούρα. Κατόπιν γύρισε στή Ρωσία, όπου προσχώρησε στόν κύκλο Τσαϊκόφσκι, μιά σημαντική ομάδα ναρόντνικων. Σ' ένα δοκίμιό του "Τά Ιδανικά μιάς Μελλοντικής Κοινωνίας", έδειξε ότι είχε ήδη επεξεργαστεί αναρχικές θεωρίες. Μεταξύ τών ιδεών που πρότεινε ήταν εκείνες τού ελέγχου τής γής καί τών εργοστασίων από εργατικές ενώσεις.

Τό 1874, συνελήφθη καί φυλακίστηκε στό Πετροπαβλόφσκ. Ύστερα από δυό χρόνια φυλακή, η υγεία του κατάρρευσε καί μεταφέρθηκε στό τμήμα φυλακών τού στρατιωτικού νοσοκομείου τής Αγίας Πετρούπολης. Από κεί δραπέτευσε τό 1876. Αρχικά πήγε στήν Αγγλία, καί ύστερα, τόν άλλο χρόνο, στήν Ελβετία. Εκεί άρχισε νά γράφει γιά διάφορες αναρχικές εφημερίδες, μεταξύ τών οποίων καί στό Δελτίο που έβγαζε η Ομοσπονδία τής Γιούρα. Τόν ίδιο χρόνο, πήρε μέρος σ' αυτήν που ήταν πιθανότατα η τελευταία συγκέντρωση τής Συμμαχίας, όταν εκλέχτηκε γραμματέας τού Γραφείου Διεθνούς Αλληλογραφίας. Τό 1877, η Ομοσπονδία τής Γιούρα είχε παρακμάσει καί τό Δελτίο είχε πάψει νά κυκλοφορεί. Έτσι λοιπόν, συνεργάστηκε μ' ένα Γάλλο εξόριστο στήν έκδοση τής εφημερίδας "Η Εμπροσθοφυλακή", που περνούσε λαθραία απ' τά σύνορα γιά νά προπαγανδίσει τόν αναρχισμό στή Γαλλία. Τό 1878, η εφημερίδα του απαγορεύτηκε απ' τίς Ελβετικές αρχές καί ο συνεκδότης κλείστηκε στή φυλακή. Ο Κροπότκιν αντικατέστησε τήν εφημερίδα μέ μιά άλλη που λεγόταν "Η Εξέγερση" καί έκανε μιά περιοδεία μέ σκοπό νά αναβιώσει τή Διεθνή.

Τό 1881, πήρε μέρος στό Αναρχικό Συνέδριο, που έγινε στό Λονδίνο. Μετά απ' αυτό απελάθηκε από τήν Ελβετία, οπότε εγκαταστάθηκε στή Γαλλία καί συνέχισε νά γράφει γιά τήν "Εξέγερση". Μερικά απ' αυτά τά άρθρα που αργότερα εκδόθηκαν σέ βιβλίο, δείχνουν ότι ήταν ο τελευταίος μεγάλος αναρχικάς θεωρητικός.

Τό Συνέδριο τής Γιούρα, που έγινε τό 1880, ήταν η πρώτη ευκαιρία που είχε ο Κροπότκιν νά μιλήσει γιά τόν αναρχοκομμουνισμό. Στήν έκθεσή του, "Η Αναρχική Ιδέα", που δημοσιεύτηκε στήν "Εξέγερση", άρχισε μιά παρουσίαση τής αναρχοκομμουνιστικής άποψης. Η επανάσταση θά στηριζόταν σέ τοπικές κομμούνες, που θά εφάρμοζαν τήν απαλλοτρίωση καί τήν κολλεκτιβοποίηση τών μέσων παραγωγής.

Τό 1882, μετά από μιά σειρά ταραχών καί εκρήξεων στό *Massif Central*, μερικοί αναρχικοί, μεταξύ τών οποίων καί ο Κροπότκιν, συνελήφθησαν.

Τόν άλλο χρόνο, αυτός μαζί μέ 53 άλλους δικάστηκαν στή Λυών. Σύμφωνα μ' ένα νόμο που υπήρχε απ' τήν εποχή τής Κομμούνας, βρέθηκαν ένοχοι επειδή ήταν μέλη τής Διεθνούς. Αυτός καί τρείς άλλοι καταδικάστηκαν σέ πέντε χρόνια φυλακή. Ο Κροπότκιν στάλθηκε στή φυλακή τού Κλαιρβώ, όπου πέρασε μιά περίοδο αρρώστιας από σκορβούτο μέχρι ελονοσία.

Ο ξεσηκωμός τής κοινής γνώμης επέβαλε τήν απελευθέρωση τού Κροπότκιν καί τών άλλων αναρχικών. Τό 1886 πήγε στήν Αγγλία, όπου πέρασε τά επόμενα τριάντα χρόνια, συμμετέχοντας στό αναρχικό κίνημα καί βοηθώντας στήν ίδρυση τής "*Freedom*" καί τού *Freedom Group*, που κατάφερε νά επιζήσει ώς τίς μέρες μας. Έκανε επίσης περιοδείες καί έδωσε διαλέξεις στήν Αγγλία καί τίς Ενωμένες Πολιτείες, καί πήρε μέρος στή δημιουργία μερικών εκδόσεων τών Ρώσων εξόριστων. Έγραψε επίσης άρθρα στούς Τάϊμς που τά μεταχειρίστηκαν μέ σεβασμό. Όλο καί περισσότερο έδινε έμφαση στήν εξελικτική άποψη τής κοινωνικής αλλαγής, συσχετίζοντάς την μάλλον μέ ειρηνικές εξελίξεις μέσα στήν κοινωνία παρά μέ επαναστατικό ξεσηκωμό. Επηρέασε τό Σοσιαλιστή Μόρρις, τούς Φαβιανούς καί μερικούς από τούς ιδρυτές τού Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος, μεταξύ τών οποίων καί τόν Κέϊρ Χάρντυ.

Ο Κροπότκιν έγινε ο μεγάλος προφήτης τού πνευματικού κινήματος καί τό σύμβολο τής Ρώσικης αντίστασης κατά τού δεσποτισμού. Η αυτοβιογραφία του, "Τά Απομνημονεύματα ενός Επαναστάτη" καί η έκθεσή του περί συνεργασίας, "Αλληλοβοήθεια", είναι ανάμεσα στά καλύτερα έργα τού αντίστοιχου τομέα τους.

Τό 1917, μέ τήν επανάσταση τού Φλεβάρη, ο Κροπότκιν γύρισε στή Ρωσία, όπου τόν υποδέχτηκε ο Κερένσκυ. Υποστήριξε τή συνέχιση τού πολέμου. Ωστόσο, μέ τήν Οκτωβριανή Επανάσταση, ενώθηκε ξανά μέ τούς Ρώσους αναρχικούς, αφού ο κυριότερος λόγος διαφοράς, τό ζήτημα τού πολέμου, είχε παραμεριστεί.

Τό κίνημα αναγκάστηκε νά αντιταχθεί στό Μπολσεβικισμό εξαιτίας τής δικτατορικής του φύσης, μέ αποτέλεσμα οι αναρχικοί νά είναι απ' τούς πρώτους αντίπαλους που κυνήγησε η Τσεκά. Ο Κροπότκιν διαμαρτυρήθηκε γι' αυτή τήν πολιτική. Τήν ίδια εποχή περίπου έγραψε τό Γράμμα του πρός τούς Εργάτες τού Κόσμου (βλ. Π. Κροπότκιν, "Πρός τούς Νέους", εκδ. "Ελεύθερος Τύπος" -Σ.τ.Ε.), που τό έδωσε στή Μάργκαρετ Μπόνφηλντ στή

διάρκεια τής επίσκεψής της στή Ρωσία. Σ' αυτό τό γράμμα διαχώριζε τή θέση του από εκείνους που θεωρούσαν ότι ο Μπολσεβικισμός μπορούσε νά καταστραφεί διά τής βίας από τό εξωτερικό, καί καλούσε όλα τά προοδευτικά στοιχεία τού κόσμου νά τερματίσουν τόν αποκλεισμό καί τόν επεμβοτικό πόλεμο. Αυτό θά ενίσχυε τή δικτατορία καί θά έκανε πιό δύσκολο τό έργο εκείνων τών Ρώσων που δούλευαν γιά γνήσια κοινωνική ανοικοδόμηση. Έκανε έκκληση στούς λαούς όλων τών χωρών νά διδαχτούν απ' τά λάθη τής Ρώσικης Επανάστασης. Ωστόσο, επαινούσε καί μερικές πλευρές τής Επανάστασης, ιδιαίτερα τό κίνημα γιά οικονομική ισότητα καί τήν αρχική ιδέα τών Σοβιέτ σάν θεσμών που θά οδηγούσαν στήν άμεση συμμετοχή τών παραγωγών στή διαχείριση τών δικών τους τομέων εργασίας. Παρατηρούσε ότι άπαξ καί έμπαιναν κάτω από τόν έλεγχο τής πολιτικής δικτατορίας, τά Σοβιέτ θά κατέληγαν νά παίζουν έναν παθητικό ρόλο οργάνων τής εξουσίας. Πρότεινε τό δικό του αναρχικό σχέδιο γιά μιά Ρωσία που θά βασιζόταν σέ μιά ομοσπονδιακή ένωση από κομμούνες, πόλεις καί περιφέρειες. Ο Κροπότκιν έκανε έκκληση στούς εργάτες νά ιδρύσουν μιά νέα Διεθνή, ανεξάρτητη από πολιτικά κόμματα καί στή βάση ελεύθερα οργανωμένων εργατικών ενώσεων, που θά είχαν σά στόχο τήν απελευθέρωση απ' τή σκλαβιά καί τόν καπιταλισμό. Όμως δέν άσκησε καμιά επίδραση στή Ρωσία ή τόν υπόλοιπο κόσμο. Γιά τούς αναρχικούς δέν μπορούσε νά κάνει τίποτε. Βρίσκονταν είτε φυλακή, ή εξορία ή πολεμούσαν μέ τόν επαναστατικό στρατό τού Μάχνο στήν Ουκρανία. Έχοντας συνείδηση τής απομόνωσής του, τής διάψευσης τών ελπίδων του γιά τή Ρωσία, αλλά διανοητικά άγρυπνος καί δουλεύοντας πάνω στό τελευταίο του βιβλίο "Ηθική", κατάρρευσε καί πέθανε τό 1921. Μιά πομπή που είχε πέντε μίλια μάκρος ακολούθησε τό φέρετρό του στόν τόπο ανάπαυσής του.

Οι θεωρίες ενός άλλου Ρώσου αναρχικού, τού Τολστόϊ, βασίζονταν στά γραφτά τού Προυντόν καί τού Κροπότκιν καί σέ μιά σειρά γεγονότων. Τά χρόνια που πέρασε σάν αξιωματικός στόν Καύκασο τού δίδαξαν τήν αξία τής ζωής κοντά στή φύση καί μακριά απ' τή διαφθορά τής ζωής τής πόλης. Τά διδάγματα από τήν εμπειρία του ήταν παρόμοια μ' εκείνα τού Κροπότκιν στή διάρκεια τής παραμονής του στή Σιβηρία. Η παρουσία του στήν πολιορκία τής Σεβαστούπολης προετοίμασε τόν κατοπινό φιλειρηνισμό του. Όμως, η πιό αποφασιστική εμπειρία ήταν ίσως η δημόσια εκτέλεση τήν οποία παρακολούθησε στό Παρίσι τό 1857. Η γκιλλοτίνα έγινε ένα απαίσιο σύμβολο τού κράτους που τή χρησιμοποιούσε.

Σέ μυθιστορήματα όπως τά "Πόλεμος καί Ειρήνη", "Άννα Καρένινα", "Ανάσταση" κλπ., παρουσίασε τίς απόψεις του γιά τήν κοινωνία. Τήν ίδια εποχή, ενώ είχε μισοτελειώσει τήν "Άννα Καρένινα", πήρε μέρος σέ εκπαιδευτικά πειράματα καί εγκατέλειψε προσωρινά τό μυθιστόρημα. Η διδασκαλία του ήταν ελευθεριακή, βασισμένη στή συνεργασία τών δασκάλων καί τών μαθητών καί θύμιζε τίς μεθόδους που υποστήριζε ο Γκόντγουϊν.

Υπάρχουν πολλές αντιλήψεις στά μυθιστορήματά του — νατουραλισμός, λαϊκισμός, αδελφοσύνη, δυσπιστία γιά τό μύθο περί προόδου παρόμοια μ' εκείνη τών άλλων αναρχικών καί ορισμένες ελευθεριακές ιδέες.

Περνώντας από τίς προτάσεις στά μυθιστορήματά του, στίς διακηρύξεις στά φυλλάδιά του, βρίσκουμε ότι ο αναρχισμός του, ως πρός τήν εξωτερική

του μορφή, εκφράζεται μὲ τὸ Χριστιανισμό του. Στὸν κόσμο τῆς λογικῆς του, ο χρόνος επιβραδύνεται. Η πρόοδος απορρίπτεται σὰν ιδανικό· η ελευθερία, η αδελφοσύνη καὶ η βελτίωση τῆς ηθικῆς φύσης τοῦ ανθρώπου ἔχουν μεγαλύτερη σημασία καὶ απέναντι σ' αυτές η πρόοδος θὰ πρέπει νὰ βαραίνει λιγότερο. Ὅμως, ἂν καὶ ο Τολστόϊ, ὅπως κι ο Μόρρις, διαμαρτυρόταν ενάντια σὲ μιὰ ερμηνεία τῶν θεωριῶν του που τὸν παρουσίαζαν σὰν αντίπαλο κάθε προόδου, στὸ "Η Σύγχρονη Δουλειά" διακήρυσσε ὅτι ἦταν αντίθετος μόνο στὴν πρόοδο που επιτυγχανόταν σὲ βάρος τῆς ανθρώπινης ελευθερίας καὶ ζωῆς.

Η κοινωνική του θεωρία βασιζόταν στὴν απόρριψη τοῦ κράτους καὶ στὴν άρνηση τῆς ιδιοκτησίας. Ὅπως εἶναι φυσικό, αυτὰ τὰ δυὸ τὰ συνέδεε. Η ιδιοκτησία σήμαινε τὴν κυριαρχία μερικῶν ανθρώπων πάνω σὲ ἄλλους καὶ τὸ κράτος υπῆρχε μὲ σκοπὸ νὰ εγγυᾶται τὴ συνέχιση τῆς ιδιοκτητικῆς σχέσης. Οπότε καὶ τὰ δυὸ θὰ ἔπρεπε νὰ καταργηθοῦν, ὥστε οι ἄνθρωποι νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν ελεύθερα καὶ χωρὶς κυριαρχία, σ' ένα καθεστὼς κοινότητας καὶ ειρήνης.

Οραματίστηκε μιὰ κοινωνία, στὴν οποία θ' απουσιάζουν τὸ κράτος, ο νόμος καὶ η ιδιοκτησία καὶ ὅπου τὴ θέση τους θὰ ἔπαιρνε η συνεργατικὴ παραγωγή, η κατανομὴ τοῦ προϊόντος τῆς εργασίας θὰ εναρμονιζόταν μὲ τὶς κομμουνιστικὲς αρχὲς καὶ οι ἄνθρωποι θὰ ἔπαιρναν ὅσα χρειάζονται καὶ ὄχι περισσότερα.

Γιὰ νὰ επιτευχθεῖ μιὰ τέτοια κοινωνία, ἦταν ανάγκη νὰ γίνει ηθικὴ μάλλον παρὰ πολιτικὴ επανάσταση. Ο μόνος αποτελεσματικὸς τρόπος γιὰ ν' αλλάξει η κοινωνία ἦταν μὲ τὴ λογικὴ καὶ ουσιαστικὰ μὲ τὴν πειθὼ καὶ τὸ παράδειγμα. Ὅποιος επιθυμοῦσε νὰ καταργηθεῖ τὸ κράτος, θὰ ἔπρεπε νὰ πάψει νὰ συνεργάζεται μ' αυτό.

Η κοινωνικὴ διδασκαλία τοῦ Τολστόϊ ἦταν ένας γνήσιος αναρχισμὸς που καταδίκοζε τὴ δικτατορία, πρότεινε δὲ μιὰ νέα τάξη πραγμάτων καὶ τρόπους μὲ τοὺς οποίους θὰ μποροῦσε νὰ επιτευχθεῖ αυτή. Αφοῦ τὰ πιστεύω του ἦταν φυσικὰ καὶ ορθολογικὰ καὶ επιζητοῦσαν ένα βασίλειο δικαιοσύνης καὶ αγάπης, δὲν παρέκκλιναν απ' τὶς αναρχικὲς θεωρίες του, αλλὰ μάλλον τὶς συμπλήρωναν.

Η επίδραση τοῦ Τολστόϊ υπῆρξε πλατιὰ καὶ πολύπλευρη. Χιλιάδες ἄνθρωποι, Ρῶσοι καὶ ἄλλοι, έγιναν οπαδοί του καὶ ίδρυσαν Τολστοϊκοὺς συλλόγους μὲ βάση τὴν κοινοτικὴ οικονομία καὶ τὴν ασκητικὴ ζωὴ καὶ στὴ Ρωσία καὶ στὸ εξωτερικό, αλλὰ απέτυχαν λόγω διαφωνιῶν καὶ έλλειψης πείρας εκ μέρους τῶν μελῶν τους. Τὸ κίνημα στὴ Ρωσία κράτησε μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ 1920, οπότε συντρίφτηκε απὸ τοὺς Μπολσεβίκους. Παρόλα αυτά, οι Τολστοϊκὲς ιδέες επηρέασαν ειρηνιστὲς αναρχικοὺς στὴν Ολλανδία, τὴ Βρετανία καὶ τὶς Ηνωμένες Πολιτεῖες.

Ο πιὸ σημαντικὸς οπαδὸς τοῦ Τολστόϊ ἦταν ο Γκάντι. Ὅμως, ο Γκάντι επηρεάστηκε επίσης κι απὸ ἄλλους μεγάλους ελευθεριακοὺς στοχαστές. Οι μὴ-βίαιες μέθοδοί του αναπτύχθηκαν κάτω απὸ τὴν επίδραση τόσο τοῦ Θορῶ ὅσο καὶ τοῦ Τολστόϊ, η δὲ ιδέα του γιὰ ένα έθνος αγροτικῶν κομμουνῶν προερχόταν απ' τὸν Κροπότκιν.

Στὴ Ρωσία η επιρροὴ τοῦ Τολστόϊ ξεπέρασε τοὺς στενοὺς κύκλους τῶν οπαδῶν του, που συχνὰ τὸν έφερναν σὲ δύσκολη θέση μὲ τὴν ακραία συμπε-

ριφορά τους. Στή διάρκεια τών τελευταίων είκοσι χρόνων τής ζωής του ο Τολστόϊ ξεχώρισε σάν η ανεπίσημη καί ανορθόδοξη συνείδηση τής Ρωσίας μάλλον παρά σάν αρχηγός ενός κινήματος. Εκμεταλλευόμενος τό κύρος που τόν περιέβαλε, ήταν ο μόνος ίσως στή Ρωσία που δέν κινδύνευε από άμεσες διώξεις, έκανε διαρκείς επιθέσεις κατά τής Τσαρικής κυβέρνησης γιά τίς παραβιάσεις εναντίον τής ορθολογικής ηθικής καί τής ελευθεριακής εκπαίδευσης. Κι εδώ πάλι έδινε ένα μάθημα αναρχισμού: ότι τό ηθικό σθένος ενός ανθρώπου που επιμένει νά είναι ελεύθερος είναι μεγαλύτερο από εκείνο ενός πλήθους σιωπηλών σκλάβων.

Στό μεταξύ, μέσω τής Πρώτης Διεθνούς, που κράτησε απ' τό 1872 μέχρι τό 1881, οι αναρχικοί προσπάθησαν νά δημιουργήσουν μιά πραγματικά μεγάλη οργάνωση. Αυτή η πολιτική συνεχίστηκε μέσα από μιά σειρά αποτυχημένων Συνεδρίων σ' ολόκληρη τή δεκαετία τού 1880 καί στίς αρχές τής δεκαετίας τού 1890. Από τό 1889 μέχρι τό 1896, προσπάθησαν νά κερδίσουν μιά θέση στή Δεύτερη Σοσιαλιστική Διεθνή. Κατόπιν, από τό 1896, οπότε τελικά διώχτηκαν απ' αυτή τή Διεθνή, μέχρι τό Συνέδριο τού 'Αμστερνταμ τό 1907, καί ουσιαστικά μέχρι τόν Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο προσπάθησαν νά ιδρύσουν μιά οργάνωση αναρχικών. Τό πιό σημαντικό γεγονός ήταν η δημιουργία στό Βερολίνο τής Διεθνούς 'Ενωσης Εργαζόμενων (1923) η οποία έχει επιζήσει στή Στοκχόλμη, καί τό 1921-22 ακολούθησε η ίδρυση μιάς αναρχικής Διεθνούς.

Στή διάρκεια τής δεκαετίας τού 1920, η Διεθνής επεκτάθηκε σημαντικά. Η Ισπανική *CNT* (*Confederacion Nacional de Trabajadores*, Εθνική Συνομοσπονδία Εργατών) μ' ένα σχεδόν εκατομμύριο μέλη, προσχώρησε τό 1923, καθώς επίσης καί άλλες μικρότερες ομοσπονδίες από τήν Πολωνία, τή Βουλγαρία καί τήν Ιαπωνία. Αργότερα, οι Λατινοαμερικάνικες συνδικαλιστικές ενώσεις ίδρυσαν τήν Ηπειρωτική 'Ενωση Εργαζόμενων. Τό 1928, αυτή η οργάνωση έγινε μέλος τής ΔΕΕ σάν τό Αμερικάνικο τμήμα της.

Στό απόγειό της η Διεθνής είχε πάνω από τρία εκατομμύρια μέλη, όμως δέν ήταν όλοι αναρχικοί καί αυτός ο αριθμός ποίκιλλε ανάλογα μέ τίς περιστάσεις. Επιπλέον, η εξάπλωση τής δικτατορίας εξασθένησε τήν οργάνωση. Η *Unione Sindicale Italiana* (Ιταλική Συνδικαλιστική 'Ενωση) κατάρρευσε μέ τήν επικράτηση τού Φασισμού, γιά νά τήν ακολουθήσουν τά κινήματα στήν Πορτογαλία, τήν Αργεντινή καί τή Γερμανία. Καί τό 1939, μέ τή νίκη τής Φάλαγγας στήν Ισπανία, η *CNT* κατάντησε μιά ομάδα εξόριστων.

Από τό 1922 ώς τό 1932, έδρα τής ΔΕΕ ήταν τό Βερολίνο, όπου η κύρια οργανωτική δουλειά γινόταν από Γερμανούς, Σουηδούς καί Ολλανδούς, μέ τήν καθοδήγηση τού Ρούντολφ Ρόκερ. Τό 1932 μεταφέρθηκε στό 'Αμστερνταμ, όπου παρέμεινε μέχρι τό 1936. 'Υστερα, τό 1939, μεταφέρθηκε στή Στοκχόλμη, καί από τότε παραμένει εκεί, προστατευόμενη καί υποστηριζόμενη απ' τό Σουηδικό Εργατικό Κέντρο.

Γυρίζοντας στίς Ηνωμένες Πολιτείες, βλέπουμε ότι ο ντόπιος αναρχισμός πήγαζε απ' τά γραφτά τού Παίην καί τού Γκόντγουϊν, καί από τίς εμπειρίες τών σοσιαλιστικών κοινοτήτων τών αρχών τού 19ου αιώνα.

Είναι αλήθεια ότι ο 'Εμερσον διακήρυσσε πως τό κράτος καί οι νόμοι ήταν εχθροί τής ελευθερίας καί τής αρετής. Ωστόσο, δέν ήταν απόλυτα αναρχικός.

Η κριτική τού Θορώ γιά τό κράτος ήταν πιό πλήρης. Στό "Ουώλντεν" (ελ. μετάφραση εκδόσεις "Διεθνής Βιβλιοθήκη" -Σ.τ.Ε.) κατάγραψε μια προσπάθεια γιά μιά πιό απλή καί φυσική ζωή, μέ μιά έλλειψη υλικών αγαθών, που πρόσφερε τόν δικό της ιδιαίτερο πλούτο. Ήταν εμπνευσμένη από τήν επιθυμία γιά μιά πιό απλή κοινωνία καί γιά τήν απαλλαγή απ' τίς περιττές περιπλοκές τής σύγχρονης ζωής, όπως έχει τονίσει τό αναρχικό αίτημα γιά τήν αποκέντρωση τής κοινωνικής ζωής καί τήν εξάρθρωση τής εξουσίας.

Τό "Πάνω στά Καθήκοντα τής Πολιτικής Ανυπακοής" (εκδ. "Ελεύθερος Τύπος", υπό έκδοση -Σ.τ.Ε.), που έγραψε τό 1849, υπήρξε μιά από τίς κλασικές δικαιολογήσεις τής παθητικής καί εκ πεποιθήσεως αντίστασης στήν εξουσία· έδινε τόν πρώτο λόγο στή συνείδηση τού ατόμου, καί ξεσκέπαζε τήν αναποτελεσματικότητα τής κυβέρνησης.

Η ελευθερία δέν ήταν απλά καί μόνο ένα πολιτικό ζήτημα. Πίστευε ότι η Αμερικάνικη Επανάσταση είχε αφήσει τούς συμπατριώτες του σέ μιά κατάσταση ηθικής καί οικονομικής σκλαβιάς.

Αυτός ήταν ο Αμερικάνικος αναρχισμός σάν κοινωνική θεωρία. Ήταν η αρχή τής άνθησης τού Ουτοπικού Κομμουνισμού, μιάς περιόδου όπου οι Οουενίτες καί άλλες Σοσιαλιστικές Ομάδες προσπαθούσαν νά δημιουργήσουν μοντέλα τών ιδανικών τους κόσμων. Όμως, μιά αίσθηση γιά τήν ορθότητα τής δικής τους κρίσης μετέβαλε ανθρώπους όπως ο Όουεν σέ αυταρχικούς πατερναλιστές, τό δέ δόγμα τού αυταρχισμού καί η μνησίκακη εξέγερση έφερε τό τέλος πολλών κοινοτήτων. Μικρή μόνο σχέση υπήρχε μεταξύ τού αναρχισμού τών ντόπιων καί τών μεταναστών. Αυτό δέν οφειλόταν σέ καμιά αποκλειστικότητα από μέρους τών αναρχικών. Εκείνο που τούς χώριζε ήταν μιά αντιπάθεια γιά τή χρήση τής βίας.

Η άνοδος τού αναρχισμού τών μεταναστών άρχισε μέ τή διάσπαση τού Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος ανάμεσα σέ επαναστάτες καί ρεφορμιστές τό 1880. Τά μέλη ήταν κυρίως Γερμανικής καταγωγής, ακόμα δέ καί οι διασπαστές ήταν θεωρητικά Μαρξιστές. Έτσι λοιπόν, η ίδρυση απ' τούς τελευταίους τών Σοσιαλεπαναστατικών Λεσχών υπήρξε η αρχή τού αναρχισμού τών μεταναστών. Τό 1881, τό Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο ίδρυσε μιά νέα οργάνωση. Υπήρχαν τώρα δυό Ομοσπονδίες που ήταν μέλη τής Διεθνούς. Ένα συνέδριο τών Σοσιαλεπαναστατών στό Σικάγο ίδρυσε τήν Διεθνή Ένωση Εργαζόμενων ή Μαύρη Διεθνή, που τά περισσότερα μέλη της, τά οποία ήταν μετανάστες απ' τή Γερμανία ή τήν Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, τάχθηκαν ενάντια στήν πολιτική δράση καί υπέρ τής άμεσης δράσης.

Απ' τήν άλλη μεριά, οι ντόπιοι Αμερικάνοι στό Σάν Φραντσίσκο ίδρυσαν μιά μυστική εταιρία που ήταν κι αυτή μέλος τής Διεθνούς τού Λονδίνου καί ονομαζόταν Διεθνής Ένωση Εργαζόμενων ή Κόκκινη Διεθνής.

Τό Σικάγο έγινε τό κέντρο τών μεταναστών αναρχικών, που είχαν αποκτήσει αρκετή δύναμη εξαιτίας τής βιομηχανικής πάλης καί τής σκληρότητας τής αστυνομίας. Οι περισσότεροι ήταν Γερμανοί ή Τσέχοι. Ανάμεσα στά 1883 καί 1886 η Διεθνής έκδωσε πέντε εφημερίδες καί διατηρούσε μιά Κεντρική Εργατική Ένωση. Στά 1886 αυτή η τελευταία οργάνωση είχε ήδη κερδίσει τήν υποστήριξη τών περισσότερων απ' τούς οργανωμένους εργά-

τες τής πόλης.

Όταν τήν άνοιξη ξεκίνησε τό κίνημα γιά τήν καθιέρωση τού οχτάωρου, επικεφαλής ήταν, στήν ουσία, η Διεθνής. Εξηνταπέντε χιλιάδες άνθρωποι είχαν κατέβει σέ απεργία ή τούς είχαν κάνει λόκ-άουτ οι εργοδότες. Η αστυνομία εξακολουθούσε νά συμπεριφέρεται μέ ωμότητα στούς απεργούς καί τούς διαδηλωτές. Η Διεθνής κάλεσε σέ δράση.

Καθώς πλησίαζε η Πρωτομαγιά, κέντρο τής απεργίας είχε γίνει τό εργοστάσιο θεριστικών μηχανών Μάκ Κόρμικ, που είχε κηρύξει λόκ-άουτ ενάντια στούς εργαζόμενούς του καί είχε προσλάβει απεργοσπάστες, μέ οπλοφόρους γιά νά τούς προστατεύουν. Έξω από τό εργοστάσιο γινόντουσαν συγκεντρώσεις που όμως τίς διέλυε η αστυνομία. Στίς 3 Μαΐου, η αστυνομία άνοιξε πύρ καί σκότωσε αρκετούς. Τήν άλλη μέρα έγινε μιά συγκέντρωση διαμαρτυρίας στήν πλατεία Χαιημάρκετ. Όμως, καθώς είχε αρχίσει νά βρέχει, τό πλήθος άρχισε νά διαλύεται. Τότε έφτασαν διακόσιοι αστυνομικοί καί άρχισαν νά διαλύουν τό πλήθος μέ τό συνηθισμένο βάρβαρο τρόπο τους. Εκείνη τή στιγμή, κάποιος προβοκάτορας έριξε μιά βόμβα, οπότε η αστυνομία ένοιξε πύρ καί, όπως ήταν φυσικό, μερικοί απ' τούς εργάτες απάντησαν στά πυρά. Αυτό είχε σάν αποτέλεσμα τό θάνατο επτά αστυνομικών καί εικοσιένα εργατών. Οχτώ αναρχικοί συνελήφθησαν καί δικάστηκαν, επτά καταδικάστηκαν σέ θάνατο καί, τελικά, οι τέσσερις κρεμάστηκαν. Οι υπόλοιποι αφέθηκαν ελεύθεροι λίγα χρόνια αργότερα, όταν μιά έρευνα, που είχε δώσει εντολή νά γίνει ο Κυβερνήτης Άλτγκελντ, αποφάνθηκε πως κανένας απ' όσους είχαν καταδικαστεί δέν είχε αναμιχθεί στό ρίξιμο τής βόμβας.

Η μεγάλη απεργία τού Σικάγου πρόσφερε τή δικαιολογία γιά μιά εκστρατεία εναντίον κάθε μορφής αναρχισμού. Δέν υπήρχε κανείς απολύτως λόγος γι' αυτό αφού τά επόμενα χρόνια υπήρξε πολύ λίγη βία. Όμως, τά λιγοστά επεισόδια στά οποία είχαν αναμιχθεί οι αναρχικοί είχαν πάρει τόσο μεγάλη δημοσιότητα ώστε οι άνθρωποι πίστευαν πως αυτοί ήταν η πραγματική απειλή καί όχι η αστική τάξη. Τό 1892, ο Μπέργκμαν έκανε μιά ανεπιτυχή απόπειρα δολοφονίας εναντίον τού τραπεζίτη Φρίκ, μέ σκοπό νά εκδικηθεί τίς δολοφονίες τών απεργών από τούς Πίνκερτον,* στή διάρκεια τής απεργίας στό Χαλυβουργείο Χόουμστηντ. Κατόπιν, τό 1901, ο νεαρός Πολωνός Τσόλγκοζ πυροβόλησε καί σκότωσε τόν Πρόεδρο Μάκ Κίνλεϋ. Δέν ήταν αναρχικός, μπορεί ακόμα νά ήταν καί κατάσκοπος ή ένας νευρωτικός, όμως οι αρχές προσπάθησαν νά ενοχοποιήσουν αναρχικούς όπως η Έμμα Γκόλντμαν. Αργότερα, επί Θεόδωρου Ρούσβελτ, επέβαλαν μιά απαγόρευση στήν είσοδο αναρχικών στίς Ηνωμένες Πολιτείες.

Η Μαύρη Διεθνής διαλύθηκε καί οι περισσότερες απ' τίς εφημερίδες της έπαψαν νά κυκλοφορούν. Οι ντόπιοι Αμερικάνοι εργάτες έγιναν πιό επιφυλακτικοί, μέ αποτέλεσμα από τό 1887 καί ύστερα νά γίνει ένα κίνημα μεταναστών καί παιδιών μεταναστών. Παρόλα αυτά, μερικά αποφασιστικά άτομα όπως η Γκόλντμαν καί ο Μπέρκμαν διακήρυσσαν τίς ιδέες τους δημόσια.

Μετά τό 1905, οι αναρχικοί ηγέτες προσχώρησαν στήν *IWW* (Βιομηχανικοί Εργάτες τού Κόσμου). Όμως, παρά τό ότι οι αναρχικοί αποτελούσαν μιά απ' τίς μεγαλύτερες ομάδες σ' αυτή τήν οργάνωση, δέν μπόρεσαν νά

* **Ιδιωτικοί αστυνομικοί που χρησίμευαν σάν μπράβοι στούς βιομήχανους. (Σ.τ.Ε.)**

πάρουν ποτέ τόν έλεγχό της.

Στή διάρκεια τού Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου καί τής Ρώσικης Επανάστασης, η αντιριζοσπαστική καταστολή έφτασε στό αποκορύφωμά της. Οι Επιδρομές Πάλμερ, λογουχάρη, μείωσαν τόν αριθμό τών αναρχικών. Τούς καταπίεζαν, τούς φυλάκιζαν καί τούς έδιωχναν από τή χώρα. Επιπλέον, η εμφάνιση τού κομμουνισμού προσέλκυσε πολλούς νεαρούς αναρχικούς καί συνδικαλιστές.

Όμως ακόμα καί μέσα στήν παρακμή του, ο αναρχισμός γέννησε τούς μάρτυρες Σάκκο καί Βαντσέττι, δυό ιδεαλιστές που δολοφονήθηκαν βάσει ελλειπών στοιχείων. Κατηγορήθηκαν τό 1920 ότι είχαν ληστέψει καί σκοτώσει δυό φύλακες μισθοδοτικής αποστολής, ένα έγκλημα που είχαν κάνει άλλοι. Τελικά, έπειτα από προσφυγές καί εκτεταμένες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, εκτελέστηκαν στήν ηλεκτρική καρέκλα τό 1927.

Τά τελευταία σαράντα χρόνια, η επιρροή τού αναρχισμού έχει εξασθενίσει, άν καί πρόσφατα, υπάρχουν σημάδια μιάς αναβίωσης.* Είναι πιθανόν ο αναρχισμός νά ξαναγίνει όπως ήταν παλιά γνωστός. Παρόλα αυτά ο απολογισμός δέν υπήρξε αρνητικός. Ο αναρχισμός έχει αποδειχτεί επιτυχημένος όταν εφαρμόζεται σέ άμεσα καί συγκεκριμένα προβλήματα. Η κατάληψη τών εργοστασίων καί τών δημόσιων υπηρεσιών στή Βαρκελώνη, η δημιουργία αγροτικών κολλεκτίβων στήν Ισπανία καί τήν Ουκρανία, τά εκπαιδευτικά μέτρα στήν Ισπανία στή διάρκεια τού Εμφύλιου Πολέμου, οι οργανώσεις αλληλοβοήθειας στή Βρετανία καί τίς ΗΠΑ, έχουν όλα τους δείξει τά πρακτικά χαρακτηριστικά τής ελευθεριακής θεωρίας.

Έχουν δείξει ότι οι εθελοντικές μέθοδοι οργάνωσης τών οικονομικών καί βιομηχανικών σχέσεων είναι πιό πρακτικές απ' τίς εξουσιαστικές.

---

* **Εντυπωσιακή υπήρξε η επίδραση τών αναρχικών ιδεών — άν κι όχι τών ίδιων τών αναρχικών — στό Μάη '68, όπου οι μαύρες σημαίες κυμάτισαν ξανά στούς δρόμους τού Παρισιού καί άλλων πόλεων. (Σ.τ.Ε.).**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

(Βιβλία στά ελληνικά που είναι απαραίτητα γιά μιά παραπέρα μελέτη.)

ΓΕΝΙΚΑ

ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ "Ο Αναρχισμός: απ' τή θεωρία στήν πράξη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΤΖΕΙΜΣ ΤΖΟΛ "Οι Αναρχικοί", (εκδόσεις Επίκουρος).

ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Μ. ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ "Η Παρισινή Κομμούνα κι η Ιδέα τού Κράτους", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

"Φεντεραλισμός - Σοσιαλισμός - Αντιθεολογισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Κρατισμός καί Αναρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Γιά έναν Αντιεξουσιαστικό Σοσιαλισμό", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Ζωϊκότητα κι Ανθρωπότητα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Θεός καί Κράτος", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ "Πρός τούς Νέους", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Τό Κράτος κι ο Ιστορικός του Ρόλος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Νόμος καί Εξουσία", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

" "Τό Επαναστατικό Πνεύμα", (εκδόσεις Κατσάνος).

" "Η Αναρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Η Αναρχική Οργάνωση τής Κοινωνίας", (εκδόσεις Κατσάνος).

ΠΙΕΡ ΖΟΖΕΦ ΠΡΟΥΝΤΟΝ "Ιδιοκτησία κι Επανάσταση", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Τί είναι η Ιδιοκτησία", (εκδόσεις Αναγνωστίδης).

" "Η Φιλοσοφία τής Αθλιότητας", (εκδόσεις Αναγνωστίδης).

ΜΑΞ ΣΤΙΡΝΕΡ "Ο Μοναδικός καί τό Δικό του", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΚΑΡΛΟ ΚΑΦΙΕΡΟ "Σύνοψη τού "Κεφάλαιου" τού Μάρξ", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΕΡΡΙΚΟ ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ "Χωρίς Εξουσία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

" "Στό Δρόμο γιά τήν Αναρχία", (εκδόσεις Κατσάνος).

" "Η Κατάργηση κι η Εξολόθρευση τού Κράτους", (εκδόσεις Κατσάνος).

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΙΛΔ "Η Ψυχή τού Ανθρώπου στό Σοσιαλισμό", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΡΟΥΝΤΟΛΦ ΡΟΚΕΡ "Αναρχισμός καί Αναρχοσυνδικαλισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Α. ΜΠΕΡΓΚΜΑΝ "Τό Αλφαβητάρι τού Αναρχισμού", (εκδόσεις Κατσάνος).

ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ "Αυθορμητισμός καί Οργάνωση", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
" "Οικολογία κι Επαναστατική Σκέψη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Τά Όρια τής Πόλης", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Ιεραρχία καί Κυριαρχία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Η Ριζοσπαστικοποίηση τής Φύσης", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
"Άκου Μαρξιστή", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Οικολογία τής Ελευθερίας", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
"Γιά μιά Απελευθερωτική Τεχνολογία", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ "Η Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση", (εκδόσεις Καστανιώτης).
" "Τό σχολείο τού δρόμου", (Αυτόνομες Εκδόσεις).

ΝΤΑΝΙΕΛ ΚΟΝ ΜΠΕΝΤΙΤ "Αριστερισμός: Φάρμακο στή Γεροντική Αρρώστια τού Κομμουνισμού", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
" "Τό Μεγάλο Παζάρι", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Α. ΜΠΟΝΑΝΟ "Τά Εθνικοαπελευθερωτικά Κινήματα, ο Πόλεμος καί τό Κράτος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

VOLONTE ANARCHISTE "Οι Αναρχικοί κι οι Εκλογές", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Ε. ΓΚΟΛΝΤΜΑΝ "Η Κόκκινη Έμμα Μιλάει", (εκδόσεις Μπαρμπουνάκης).
" "Ο Μύθος τής Μητρότητας", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΕΡΑΙΧ ΦΑΡΡΟΟΥ "Αναρχισμός καί Φεμινισμός", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΠΩΛ ΦΕΓΕΡΑΜΠΑΝΤ "Ενάντια στή Μέθοδο: γιά μιά αναρχική θεωρία τής γνώσης", (εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα).

ΙΣΤΟΡΙΑ – ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

Α. ΜΕΛΤΣΕΡ "Τό Αναρχικό Κίνημα στήν Κίνα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
" "Αντίσταση δίχως Σύνορα: Τό Επαναστατικό Κίνημα στήν Ευρώπη 1946-1975)", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΝΕΤΣΑΓΙΕΦ "Η Κατήχηση τού Επαναστάτη", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

ΟΛΙΒΙΕ - ΛΑΝΤΑΟΥ "Η GPU στήν Ισπανία: Η Σταλινική Αντεπανάσταση στόν Ισπανικό Εμφύλιο", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Α. ΤΕΛΕΖ "Σαμπατέ ο ένοπλος αγώνας στήν Ισπανία 45-60", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

ΒΟΛΙΝ "Η Άγνωστη Επανάσταση", Τόμοι Α', Β', (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

ΣΑΚΚΟ ΚΑΙ ΒΑΝΖΕΤΙ "Γράμματα", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

Σ. ΝΤΟΛΓΚΟΦ "Οι Αναρχικές Κολλεκτίβες", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

Α. ΣΟΥΧΥ "Κολλεκτιβισμός καί Αυτοδιαχείριση στήν Ισπανία", (εκδόσεις Επίκουρος).

ΜΑΤΙΛΝΤ ΝΙΕΑ "Τό Φοιτητικό Κίνημα ή η Επανάσταση Συνεχίζεται", (εκδόσεις Μπουκουμάνης).

ΟΙ ΙΖΒΕΣΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΟΝΣΤΑΝΔΗΣ, (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Ι. ΜΕΤ "Η Κομμούνα τής Κρονστάνδης", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

ΝΤΑΝΙΕΛ ΓΚΕΡΕΝ "Ούτε Θεός ούτε αφέντης", (εκδόσεις Σπηλιώτης).

Α. ΠΑΖ "Ντουρρούτι: η Κοινωνική Επανάσταση στην Ισπανία", τόμοι Α΄, Β΄, (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΠΕΤΡΟΥ ΑΡΣΙΝΩΦ "Η Ιστορία τού Μαχνοβίτικου Κινήματος", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΑΝΩΝΥΜΟΥ "Διαμαρτυρία ενώπιον τών Ελευθεριακών τού Παρόντος καί τού Μέλλοντος γιά τούς συμβιβασμούς τού 1937", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
Π. ΝΙΟΥΕΛ "Η Εξέγερση τής Βορκούτα", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
Χ.Μ. ΕΝΤΣΕΝΣΜΠΕΡΓΚΕΡ "Τό Σύντομο Καλοκαίρι τής Αναρχίας", (εκδόσεις Οδυσσέας).
Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΜΑΜΑ ΤΖΟΟΥΝΣ, (εκδόσεις Οδυσσέας).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΖ. ΟΡΓΟΥΕΛ "Φόρος Τιμής στήν Καταλωνία", (εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).
ΘΟΡΩ "Ουώλντεν", (εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
ΠΑ ΤΣΙΝ "Η Οικογένεια", (εκδόσεις Νεφέλη).

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ — Η Φιλοσοφία μιάς νέας κοινωνικής τάξης πραγμάτων, η οποία βασίζεται σέ μιά ελευθερία που δέν περιορίζεται από ανθρώπινους νόμους· η θεωρία ότι όλες οι μορφές κυβέρνησης στηρίζονται στή βία καί ότι, γι' αυτό τό λόγο, είναι λαθεμένες καί επιζήμιες, καθώς επίσης καί περιττές.

ΑΝΑΡΧΙΑ — Η απουσία κυβέρνησης· η δυσπιστία καί η περιφρόνηση πρός τήν εξουσία που στηρίζεται στόν εξαναγκασμό καί τή βία· μιά κοινωνική κατάσταση που ρυθμίζεται μέ εθελοντική συμφωνία αντί τής κυβέρνησης.

ΑΝΑΡΧΙΚΟΣ — Αυτός που πιστεύει στόν Αναρχισμό· που αντιτίθεται σ' όλες τίς μορφές εξαναγκαστικής κυβέρνησης καί σφετεριστικής εξουσίας· ο προπαγανδιστής τής Αναρχίας ή τής απουσίας κυβέρνησης, σάν ιδανικού πολιτικής ελευθερίας καί κοινωνικής αρμονίας.